

GİRİŞ

Bu çalışma, XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkilerini konu almaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin başlamasında daha çok ABD' nin etkili olduğu bir gerçektir. Bu ilişkiler çok uzun ve köklü bir geçmişe dayanmamakla beraber, tezin konusunu oluşturan dönemde yoğunluk kazanmaktadır. ABD sanayileşmesini büyük ölçüde tamamlayıp devlet sistemini de sağlam temellere oturtuktan sonra dünyadaki süper güçler arasında kendisine yer aramaya başlamıştır. Bir yandan da, o dönemde çöküş sürecini yaşamakta olan Osmanlı İmparatorluğunun iç işlerine müdahale etmenin yollarını aramaktadır.

Tezin ağırlıklı konusunu, ABD İstanbul Elçisi Oscar Solomon Straus' un çizdiği “diplomatik portre” oluştururken, iki ülke arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına büyük ölçüde ışık tutması hedeflenmektedir.

1887 ve 1910 yılları arasında ABD elçisi olarak belli aralıklarla İstanbul' a üç kez gönderilen Oscar S. Straus, aslen Yahudi kökenlidir. Ailesi ile beraber yıllar önce ABD' ye göç etmiştir. İyi bir Amerikan vatandaşı olarak vatanına hizmet etmekten her zaman gurur duymuştur. Hukuk eğitimi almış, ticaret ve iş çevrelerinde faaliyetlerde bulunmuş, önemli insanlarla güzel dostluklar kurmuş, akıllı ve yetenekli birisidir. Amerikan Kabinesi'nde görev yapan ilk Yahudi olma özelliğine sahiptir.

ABD' nin ticari amaçlarla başlattığı ancak zamanla siyasi kaygıların daha ön plana geçtiği Osmanlı-ABD ilişkilerinde Straus' un rolünü irdeleyen bu çalışmada Straus' un, temsilci olarak, Türk hükümetinin yabancı yetkililere gösterdiği şüphelerden uzak kalmaya çalıştığını söyleyebiliriz. ABD, Avrupalıların çıkar kavgalarına karışmayıp sadece izlemekle yetinmeyi planlarken Straus da bu durumu korumayı ummaktadır.

Aslında Straus' dan görev anlamında beklenen Osmanlı- ABD dostluğunu güçlendirmektir. Bu anlamda Straus, Dönemin Padişahı II. Abdülhamid' in sempatisini ve dostluğunu kazanmak adına çok şey yapmış, büyük ölçüde başarılı da olmuştur. Çoğu zaman iki ülke arasında çıkan sorunları çözmek adına bu dostluktan faydalanacaktır.

Elçi Straus' un elçilik yaptığı yıllara baktığımızda, zamanının çoğunu siyasi konulardan kaynaklanan sorunlar için harcadığını söyleyebiliriz. Osmanlı topraklarında yaşayan Amerikan vatandaşlarının kişisel haklarını korumak adına çok şey başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları ve Filistin Bölgesi'nde sayıca artan Yahudilerle ilgili sorunlarla ilgilenen Straus, kurnaz ve etkili bir diplomasi yeteneği sergilemiştir. Bu arada Sultan II. Abdülhamid' in güvenini sarsacak hareketlerden özellikle kaçınmıştır. Osmanlı-ABD ilişkileri tıkanma noktasına geldiği anlarda ABD tarafından çözüm-adam olarak görülmüştür. İkinci İstanbul Elçiliği döneminde olduğu gibi, Amerikan uyruğuna geçmiş eski Osmanlı vatandaşları ve Amerikan misyonerlerinin tazminat talepleri konularında ısrarcı ve baskıcı tavır sergileyerek Abdülhamid yönetimini zaman zaman zor durumda da bırakmıştır. Sonrasında Jön Türklerin kontrolüne geçen Osmanlı Devleti'ne son bir kez daha elçi olarak atanan Straus, bu dönemde iki ülke arasında özellikle ticari ilişkileri geliştirmekle meşgul olmuş, dönemin dev projesi olarak anılan "Chester Projesi"nin, kendisi benimsememekle beraber, Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesine çalışmıştır. Ancak Proje kabul edilmediğinde, ABD tarafından, bunun tek sorumlusu olarak Straus gösterilmiş, bu da Straus' un elçilik görevinin sonu olmuştur.

Günümüzün süper gücü olarak kabul edilen ABD ile Türkiye ilişkilerinin geçmişine ışık tutacağına inandığımız bu çalışmada, tarihe damgasını vurmuş bir İmparatorluğun son dönemleri, yabancı bir elçi gözüyle verilmeye çalışılmıştır. Politikası ve devlet yönetimi günümüzde hala tartışılan Sultan II. Abdülhamid ve döneminin diğer devlet adamlarına bir yabancının gözlerinden bakılmış ve değerlendirilmiştir.

I. ÖZEL HAYATI

A. Ailesi

1850'li yıllarda Almanya'dan Amerika'ya göç eden Straus Ailesi, bir süre sonra Amerika'nın en saygın ailelerinden biri olmuştur. Aile bu saygınlığını, Lazarus Straus ve oğullarının gerek iş hayatında gerekse siyasetteki başarılarına borçluydu. Aslen Yahudi kökenli olan Strauslar, hem örnek birer Amerikan vatandaşı hem de Sinagolara ve okullara yaptıkları bağışlarla iyi birer Yahudi olduklarını her fırsatta gösteriyorlardı.

Baba Lazarus ve anne Sara'nın dört çocuğundan biri olan Oscar Straus, Yahudi kimliğini kaybetmeden Amerika'ya hizmet eden iyi bir vatandaş olmayı ailesinden öğrenmişti. Ailesi, Straus'u hayatı boyunca aldığı bütün kararlarda destekleyerek birbirine ne kadar bağlı bir aile olduklarını ispatlamaktaydı. Aile fertleri, Oscar'ın İstanbul elçilik dönemlerindeki başarılarından her zaman gurur duymuş, zor anlarında ise hep yanında olduklarını Oscar'a hissettirmişlerdi. Bu anlamda ailesinin, Oscar Straus için apayrı bir değeri vardı.

1. Lazarus Straus (1809-1898)

Oscar'ın **babası** olan Lazarus Straus, Otterberg'de doğdu. Ailesi tahıl ticareti yapan toprak sahipleriydiler. Büyük babası Napolyon'un ordusuna at ve benzeri şeyler temin eden biriydi. Babası ve amcaları kültürlü ve eğitimli birer centilmendiler. Ürettikleri tahılı Mannheim ve Kaiserlautern gibi ticaret merkezlerine taşıyarak zengin olmuşlardı. Sinagolara ve okullara yaptıkları bağışlarla iyi birer Yahudi olduklarını gösteren Straus Ailesi, aynı zamanda Liberalizmi de nesillerdir desteklemişler ve bir yaşam felsefesi olarak benimsemişlerdi. Otterberg'da bulunan Yahudi topluluğunun belli başlı üyeleri de XVIII. yüzyıl Almanya'sının aydın kesiminin bir ürünü olarak ortaya çıkan evrensellik ve hümanizm fikirlerini şiddetle savunuyorlardı. Bu Reformcu Yahudiler politik haklarını elde etmek için en ön saflarda yer alıyorlardı. Napolyon, 1806'da İmparatorluğundaki Yahudilerin statülerini yeniden gözden geçirmek için, onları bir araya topladığında, aralarında Straus'un büyük büyük babası Jacob Lazard da vardı. Vatandaş olarak tanınma ümidini taşıyan bu Yahudiler, özellikle Napolyon'un düşüşünün ardından Alman Devletleri'ndeki kendi aleyhlerine olan

tüm gelişmelerin de farkındaydılar. Bavyera’ da evlenmesine izin verilen Yahudi sayısı bile sınırlıydı. 1830’lardan sonra hızlı bir şekilde göçler başladı. ¹

Lazarus göç etmek istemiyordu. Ancak eşi Sara ile kurdukları düzen, 1848 Devrimini Bavyera’ da kendisini hissettirmesiyle bozuldu. Lazarus, diğer liberal arkadaşları gibi devrimci hareketlerde aktif rol oynadı. 1848 Devrimi’nin başarısızlığa uğraması onu maddi kayıplara uğrattı. Hem devrim yanlısı hem de bir Yahudi olması başka yeni sıkıntılara neden oldu. En iyi çözüm göç etmek gibi görünüyordu. Lazarus da eşini dört çocuğu ile birlikte geride bırakarak Amerika’ ya göç etmek zorunda kaldı. Daha sonra ailesini de yanına alıracaktı. ²

Lazarus ülkede dolaşarak, portatif merdiven satışı yaptı. Yabancı ve dostlardan uzak bir çevrede kalan bir Yahudi için gezici satıcılıktan başka yapacak bir iş yoktu. Georgia Eyaleti’nde kendisi gibi iki gezici satıcıyla tanışarak kuru yiyecek işine girdi. Kısa bir zamanda gezicilik yerine büyük bir mağazada satış yapmaya başladı. Almanlarla toptan satış işindeki bağlantıları, gerekli krediyi sağlamasında ve ortaklarını ikna etmesinde yardımcı oldu. Burada, Lazarus Straus ve ailesi 1854’ de Talbotton’ a geldiklerinde şehirdeki tek Yahudi aileydi ancak kısa sürede topluma uyum sağladılar. Lazarus Straus, Talbotton’ un artık saygın kişilerinden biriydi ancak İç Savaş sırasında güneyde Yahudilik aleyhtarlığı arttığında o da bundan nasibini aldı. Konfederasyon’ da Yahudi tüccarlar iç pazardaki malları stoklayıp, fiyat artışına sebep olmakla suçlandılar. Talbotton şehrinde büyük jüri Yahudilerin bu “kötülüklerinden” bahsettiğinde Straus hemen tepki gösterdi. Ateşli bir şekilde karşı çıkarak Yahudilerin haklarını savundu. Ancak tüm bunlar yeterli olmadı ve aile Columbus’ a taşındı. Burada aile iki yıl kaldı. Nathan ve Oscar öğrenimlerine devam ederken Hermine evlendi. Isidor, Konfederasyon’ a bağlı olarak çalışmak üzere İngiltere’ye gitti. Savaş, Columbus’ ta ki iş hayatını canlandırmıştı. Fakat Lee’ nin teslim olmasından bir hafta sonra Birleşik Kuvvetler şehri ele geçirdi, yağmaladı ve yaktı. Lazarus Straus, yatırımlarının çoğunu geride bırakarak savaş sonrası güneyin durumundan ümitsizliğe kapılıp 1865 yılında Philadelphia’ ya taşındı. ³ Lazarus Straus, pek çok eyalette ticaret yaparak aslında ailesi için bir vatan arıyordu.

¹ Oscar Solomon Straus, **Under Four Administration**, Boston ve New York, 1922, ss.1-2

² <http://www.britannica.com/eb/article-906921?hook=179916#179916.hook>

³ Naomi W. Cohen, **A Dual Heritage, The Public Career of Oscar S. Straus**, Philadelphia, 1969, ss. 4-8

Lazarus Straus, savaş sonrası, büyük oğlu Isidor' un da yardımıyla, bütün borçlarını ödedikten sonra, kalan altınlarıyla bir ev satın aldı. Ancak birkaç yıl sonra L. Straus& Oğulları adlı şirketleri iyice büyüdü. 1874'te de yeni bir porselen ve cam eşya üzerine R.H Macy&Co. adında bir bölüm açtı. Zaman içersinde yurt dışından ithal porselen de getirdiler.⁴

2. Sara Straus (1823-1876) :

Oscar' ın **annesi** Sara da Otterbergli idi. 1844' de kuzeni Lazarus Straus ile evlendi. Isidor, Nathan, Hermine ve Oscar adlarında dört çocukları oldu. Eşi Lazarus Amerika' ya gittikten sonra Sara' yı ve çocuklarını da yanına aldı. Straus Ailesi, Amerika' ya vardıklarında, Talbotton' a mütevazı bir yaşam sürmek üzere yerleştiler. Talbotton, bir mahkemeye, bir hapishaneye, iki akademiye (biri erkek, biri bayanlar için), Metodistlere, Baptistlere ve Episcopallara ait üç ayrı kiliseye sahip, 1,500 nüfuslu bir şehirdi. Strausların küçük evleri mahkeme binasının yarım blok ötesindeydi. Burada mütevazı bir yaşam sürdürdüler. Kendi etlerini ve sebzelerini kendileri temin ediyor, aydınlatma için ise ev yapımı kandil kullanıyorlardı. Lazarus dükkanını uzun saatler açık tutuyordu. Çocukların o zamanlara ait güzel anıları daha çok annelerinin neşe dolu kişiliğinden kaynaklanıyordu. Kocasından 14 yaş küçük olan, Sara Straus 1850'den beri kısmi felçli olarak yaşıyordu. Ancak oğulları, onun hayattan, diğer insanların aldığından daha fazla zevk almayı bildiğini söylemişlerdir. Sara evin parasal işlerini yönetiyordu. Aylık harcamalarından artırdığı bir miktar parayla kızına bir piyano bile satın almıştı.⁵

3. Isidor Straus (1845-1912)

Oscar' ın **abisi** olan Isidor Straus, 1854' de ailesiyle birlikte ABD'ye göç edip Talbotton' da Georgia kasabasına yerleşti. 1860' da babasının kurduğu "L. Straus ve şirketi"n mağazasında bir tezgahtar olarak çalıştı. Bu arada 1856 ve 1861 yılları arasında Talbotton' daki Collinsworth Enstitüsü'nde eğitimini tamamladı.⁶ 1862'de Straus ailesi Columbus' a taşındığında, baba Lazarus başka bir mensucat işi açtı. Isidor, Amerikan İç Savaşı sırasında

⁴ Cohen, a.g.e. s. 8

⁵ Cohen, a.g.e. ss. 5-6

⁶ <http://www.infoplease.com/biography/us/congress/straus-isidor.html>

Birleşik Eyaletler için abluka altına alınan bir şirket için çalışmaya gitti. On bin dolarlık bir servet ile geri dönen Isidor' un, Straus Ailesinin iş konusundaki olağanüstü başarılarında büyük payı vardır. Ailesi tarafından başarılı bir iş adamı olarak kabul edilen Isidor, babasını New York' ta yeni bir işe başlamak için ikna etti. Lazarus, sahip oldukları bu parayla ilk olarak kuzeyli alacaklılarına olan borcunu ödedi. Bu tavrı, daha sonrası için kredisini sağlamlaştırma anlamında önemliydi. 1866' da Chambers Caddesinde züccaciye üzerine bir toptancı dükkanı açtı. Savaşın sonra, Isidor New York' a taşındı ve kardeşi Nathan ile R. H. Macy & Co. şirketine katıldı. Nihayet 1896'da şirketin sahibi oldu.⁷ 1896'da işleri o kadar iyi gitti ki, Isidor bütün mağazayı satın aldı ve dünyadaki en büyük mağazalar zincirini kurdu.⁸

Ayrıca Isidor Straus, Başkan Grover Cleveland' ın güvendiği danışmanlarından biriydi. 53. Kongre' ye Ashbel P. Fitch' in istifasıyla boşalan yeri doldurmak üzere bir Demokrat olarak seçildi. 30 Ocak 1894' den 3 Mart 1895'e kadar bu hizmetine devam etti. 1894' de 54. Kongre için yeniden aday olmadı.⁹ Kardeşi Oscar Straus' un İstanbul' a elçi olarak gönderilmesinde Isidor ve Straus ailesinin Cleveland' e yakınlığının da etkili olduğu bir gerçektir.

Isidor' un kardeşleri Nathan ve Oscar ile ilişkileri gayet iyiydi. Özellikle de Oscar' ı Türkiye'deki elçilik dönemlerinde hiç yalnız bırakmamıştı. Kendisini İstanbul' da ziyaret etmiş¹⁰ ve yazdığı mektuplarla Amerika'daki gelişmelerden Oscar' ı sürekli haberdar etmişti. Oscar, Isidor' un ölümü üzerine şöyle diyordu. "Kardeşim Isidor, benim sadece ağabeyim değil aynı zamanda ikinci babam gibiydi. Kolejde okuduğum günlerden bugünkü kariyerime sahip oluncaya dek hep onun etkisi olmuştur."¹¹

Isidor Straus, aynı zamanda, ünlü bir hayırseverdi. Amerikan Yahudi Komitesinin ta başından beri bir üyesi olarak "Yahudilerle yakından ilgileniyordu".¹² Yahudi İlahiyat Okulu için bir bağış fonunun da kurucusuydu.¹³ Aslında Straus ailesi eskiden beri hayır işlerinde yakından ilgilenmiş ve ciddi anlamda maddi destekler vermişlerdir.

⁷ <http://www.encyclopedia-titanica.org/biography/288/>

⁸ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/straus.html>

⁹ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/straus.html>

¹⁰ Straus, a..g.e, s.155

¹¹ <http://www.encyclopedia-titanica.org/item/3661/>

¹² <http://www.geocities.com/Athens/Agora/6683/straus.html>

¹³ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/straus.html>

Isidor, eşi ve kızları ile birlikte, Titanik' in ilk yolculuğunda da bulundu. 1912 Nisanında, Avrupa'ya HAPAG adlı bir yolcu gemisiyle gittiler. Mümkün olduğunca Alman vapurlarıyla seyahat ediyorlardı. Fakat dönüşte, Southampton' da Titanik' e binmişlerdi. 15 Nisan 1912'de Isidor Straus ve karısı felakette öldü. Isidor Straus' un cesedi daha sonra Mackay-Bennet tarafından bulundu ¹⁴ ve New York' da bulunan Beth-El Mezarlığındaki Straus Aile Mezarlığına gömüldü. ¹⁵ Gemi batarken, Isidor' a yaşı nedeniyle (67) kadın ve çocuklarla ayrılabilceği söylenmişti. Fakat o özel muameleyi kesinlikle reddetmiş, sadece başka erkeklerin de olduğu bir sandala binebileceğini söylemişti. Karısını bir kurtarma sandalına bindirmiş, fakat o da, söylenenlere göre "Pek çok yıldır beraber yaşadık. Sen nereye gidiyorsan ben de oraya gidiyorum" diyerek binmeyi reddetmişti. Çiftin anma törenine 40,000'den fazla insan katılmış, hikayeleri Solomon Smulewitz tarafından bir Eskenazi şarkısında anlatılmıştır. ¹⁶

4. Nathan Straus (1848-1931)

Oscar' ın diğer abisi olan Nathan, Otterberg Rhenish Bavyera' da doğdu. Talbotton Georgia' da eğitim gördü. 1866'da babasının şirketine katıldı. 1888'de R. H. Macy ve Co.' nun sahiplerinden biri oldu. Mağazada pek çok yenilikler, örneğin tuvaletler için bir mudi hesap sistemi, tıbbi destek ve Macy çalışanları için maliyet fiyatına yemekhane gerçekleştirdi. 28 Nisan 1875' de, eğitilmiş ve kültürlü ve hayırseverlikte onun kadar gayretli biri olan Lina Guthertz ile evlendi. ¹⁷ Nathan, New York şehrinin Parklar yetkilisi (1889-1893) olarak görev yaptı ve 1898'de Sağlık Kurulu Başkanlığına getirildi. ¹⁸

1894' de Demokrat Partinin vali adaylığı teklifini geri çevirdi. Nathan Straus ülkesine üniforma giymeden hizmet edenlerdendir. 1898'de Amerikan seferberlik kuvvetleri Küba'da İspanyollarla savaşırken, Straus onlara buzdolabı fabrikaları sağladı ve bu da hastalıktan kaynaklanan ölüm oranını kontrol altına almaya yardımcı oldu. 1892-1893'ün korkunç kışında, fakirlere yiyecek dağıttı ve 1,5 milyon kömür kovanını, kovası sadece 5 sentten sattı. Aynı zamanda beş sente yatak ve kahvaltılık vereren pansiyonlar kurdu. Sütün pastörize edilmesi gerektiğinin savunucusu olarak halkı eğitmek için bir kampanya başlattı. Bu da sütün

¹⁴ <http://www.encyclopedia-titanica.org/biography/288/>

¹⁵ <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=S001000>

¹⁶ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/straus.html>

¹⁷ Seymour "Sy" Brody, "Cared For People And Palestine", *Jewish Heroes and Heroines in America from Colonial Times to 1900*: , Florida, 1996, <http://www.fau.edu/library/brody38.htm> 01.07.2005 tarihi.

pastörizasyonunun pek çok şehirde zorunlu hale gelmesine sebep oldu. Süt hakkındaki bu uygulamadan önce, bin bebekten 241'i yaşlarını doldurmadan ölüyordu. Pastörizasyondan sonraki dört yıl boyunca sadece 4 bebek öldü.¹⁹ 1911'de Başkan William Howard Taft, Almanya'da gerçekleştirilen 3. Uluslararası Çocukları Koruma Kongresi'ne Nathan' ı tek ABD delegeşi olarak atadı.²⁰

Nathan aynı zamanda büyük bir hayırseverdi. Yoksullar adına büyük işler başarmış bir insandı.²¹ Hatta bir seferinde, Nathan ve Isidor Avrupa'da seyahat ettikleri sırada, eşleri İsrail'i de ziyaret etmek istemişlerdi. 1912 yılına ait bir anekdota göre Isidor, İsrail'den ve İsrail ile ilgili sorunlardan yeterince sıkılmış olmasına rağmen Nathan bu toprakları gezerken karşılaştıkları insanlardan ve gördükleri yerlerden oldukça etkilenmişti. Isidor ve karısı Ida Amerika'ya dönmeyi planlarken –görkemli Titanik ile döneceklerdi- Nathan ve karısı İsrail'de kalmaya karar verdiler. Hatta Isidor ve Ida Straus, Titanik gemisi batarken yolcular arasında bulunuyorlardı. Nathan, kendisinin ve karısının kutsal güç sayesinde hayatta kaldığına inandı. Sonuç olarak, kendisini İsrail'deki yardım işlerine adadı. Onun yardımcıları sayesinde, 1927'de kurulan İsrail'deki modern Netanya şehri Nathan adına onurlandırıldı.²²

Takip eden yıllarda da hayırseverlik en büyük meşgalesi oldu. Hiç bir zaman muazzam bir servete sahip olmadı çünkü her zaman hayır derneklerini ve girişimleri destekledi. En büyük bağlılığı İsrail'dir. Servetinin üçte ikisinden fazlasını Filistin'e verdi ve hayatının son 15 yılını bu amaca adadı. Filistin'de Nathan Straus, 1912'de kızlar için bir bilim okulu, sıtma ve trahomla mücadele için bir sağlık bürosu ve ücretsiz halka açık aşevi kurdu. Aynı zamanda bir Pasteur Enstitüsü, çocuk sağlığı ve huzuru istasyonları ve Kudüs ve Tel Aviv'deki görkemli Nathan ve Lina Straus Sağlık Merkezlerini açtı.²³ Nathan, karısından bir yıl sonra 1931'de öldü Başkan Taft tarafından son 25 yılın en büyük Yahudisi olarak seçilmişti. Bir hayırsever ve “ insanları ve Filistin'i seven birisi” olarak her zaman hatırlanacaktı.²⁴

¹⁸ <http://www.answers.com/topic/nathan-straus>

¹⁹ Brody, a.g.e., <http://www.fau.edu/library/brody38.htm>

²⁰ Brody, a.g.e., <http://www.fau.edu/library/brody38.htm>

²¹ <http://searches1.rootsweb.com/usgenweb/archives/ga/talbot/newspapers/nw219letterby.txt>

²² <http://www.answers.com/topic/nathan-straus>

²³ Brody, a.g.e., <http://www.fau.edu/library/brody38.htm>

²⁴ <http://www.fau.edu/library/brody38.htm>

5. Hermine (1846-1922)

Oscar' ın tek **kız kardeşi** olan Hermine, Sara ve Lazarus' un tek kız çocuklarıydı. Ailesiyle Amerika' ya göç ettiğinde babaları Hermine' i kardeşi Isidor ile birlikte Methodist bir okula kayıt ettirdi. Erkek kardeşleri gibi hareketli bir yaşamı tercih etmeyen Hermine Columbus' ta evlendi.²⁵

B. Eğitimi

Oscar, kardeşleri Isidor ve Nathan gibi evlerinin yakınındaki Collinsworth Enstitüsüne devam etti. Baba Lazarus çocuklarının eğitimine büyük önem veriyordu. Çocuklarını Kilisenin Pazar Okullarına göndermeyi uygun buldu. Isidor ve Hermine' i Methodist sınıfına, Nathan ve Oscar Baptist sınıfına gönderdi.²⁶ Babasının öğrettiklerinin ve Pazar Okulu' nun etkisiyle Oscar, kuvvetli bir Yahudi kimliğine ve temel İbranice bilgisine sahip, eski ahit ve Baptist ilahilerini beğenen, Roger Williams hayranı²⁷, dinsel hoşgörü prensiplerine ve Kilise ve Devletin ayrılığına sarsılmaz bir inancı olan biri olarak yetişti.²⁸ Birleşik Devletlerdeki Baptistlerin bir araya gelmeleri ilk olarak Roger Williams ve John Clarke idaresinde bulunan Rhode Island' da görülmüştü. Roger Williams, bu kolonicilerin en önemli isimlerinden biriydi. Birleşik Devletler Hükümetinde Bakanlık görevini yaptığı sırada, Oscar Straus bir konuşmasında: *“Umarız, dünyanın dört bir yanında yaşayan medeni insanların, Roger Williams' ın prensiplerinin gücünü ve doğruluğunu fark etme zamanları çok uzak değildir.”* sözleriyle bir kez daha Roger Williams hayranı olduğunu ifade etmişti.²⁹

Straus ailesinden sadece Oscar yüksek öğrenim gördü. Çünkü 1865' de İç Savaş' ın bitişinden sonra, aile Philadelphia' ya, 1866' da ise New York' a taşındı. Savaşın çoğunu Avrupa' da geçiren Oscar' ın ağabeyi Isidor Birleşik Devletler' e döndü ve başarılı bir iş adamı oldu. Kendisi okula dönmeyi düşünmüyordu. O zamana kadar Nathan' da okul zamanlarının geride kaldığını fark etmişti. İki genç, babalarının New York firması, L. Straus ve Oğulları' na katılmış, züccaciye, porselen ve cam eşya ithalatına başladılar.³⁰

²⁵ Cohen, **a.g.e.** ss 6-7.

²⁶ Straus, **a.g.e.**, s.1

²⁷ Oscar Solomon Straus, **Roger Williams, The Pioneer of Religious Liberty**, New York, 1894, s. ix

²⁸ Cohen, **a.g.e.**ss. 6-7

²⁹ http://www.pbministries.org/History/John%20T.%20Christian/vol2/history2_part1_02.htm

Oscar ise eğitimine devam etmek istedi. Columbia Grammar Okulu'na kaydolduğunda kardeşleri ona tam destek vermişlerdi. Burada iki yıl boyunca yeteneklerini geliştirdikten sonra, Columbia Koleji'ne kaydoldu. 1874' de buradan, 31 kişilik sınıftan 6. olarak mezun oldu. Üçüncü yılında Phi Beta Kappa' ya seçildi, kabul töreninde, sınıfın şairi olarak, kendi eseri olan "Gerçek ve Kata" adlı çalışmasını sundu. 1922'de yazdığı Dört Yönetimin Altında adlı otobiyografisinde, Oscar, "Isidor benim öğrenimimi karşıladı. Columbia Koleji'nin bir resmini gördüğümde burada okumanın ne kadar harika olacağını düşünmüştüm. Ailenin mütevazı gelirini düşününce, öğrenim ücreti ve kitap fiyatları çok fazlaydı, fakat diğer tüm konular çok tasarruflu davranan babam, eğitim söz konusu olunca çok cömertti. Dahası ağabeyim, savaşın ondan esirgediği kolej eğitimi fırsatını benim değerlendirmemi çok istiyordu." ³¹

1871'de Columbia Hukuk Fakültesi'ne girmeyi başaran Oscar, hukuka yönelmesinin zorlamayla olmadığını yazıyordu. Aile şirketinde çalışmaktan ve New York Sun gazetesinde bir yaz boyunca yazarlık yapmaktan başka, çalışma tecrübesi yoktu. Hukuku doğal yeteneklerinden dolayı değil, işadamlığına tercih ettiğinden dolayı seçmişti. Dış dünyaya bakışı pratikten çok idealist şekildeydi.³²1873' de ülkenin bütün mahkemelerinde avukatlık yapmasına izin veren diplomasını aldı.³³

³⁰ Straus Historical Society, Inc. Cilt 5, Sayı 1, Ağustos 2003, <http://www.straushistoricalsociety.org/>

³¹ Straus, **Under Four**, s.22

³² Straus Historical Society, Inc. Cilt 5, Sayı 1, Ağustos 2003, <http://www.straushistoricalsociety.org/>

³³ Cohen, **a.g.e.**, s. 9

C. MESLEKİ HAYATI

1. Avukatlık Yılları

Avukat olduktan sonra, Oscar için heyecan dolu bir hayat başladı. Artık çok önemli davalara bakan bir avukat olarak önemli insanlarla tanışıyordu. Bunlardan biri Çin'den sorumlu bakan ve aynı zamanda önemli bir Demokrat olan John Ward idi. New York Barosunun Dekanı Charles O'conor; gelirler vergisi ve diplomasi alanında ün yapan ve daha öncesinde müze ve yardım konularında etkili biri olarak tanınan avukat Joseph H. Choate; serbest ticaretçi, halkla ilişkiler uzmanı, seçim demiryolları ve yerel yönetimler üzerindeki reformları yorumlamasıyla ün yapmış bir Yahudi olan Simon Sterne bu önemli insanlardandı.

34

Oscar ve arkadaşı James A. Hudson, kısa sürede, bir avukatlık şirketi kurdular. Çalışmalarının çoğunluğu, demiryolları davalarından oluşmaktaydı. Mahkeme çalışmasının zekayı zorlayan niteliğinden zevk alıyordu. Ancak son aldığı Hepburn Soruşturması davası hem kendi sağlığına hem de firmanın işlerine zarar vermekteydi. Demiryolları tarafından nakliye ücretlerinde ayrımcılık yapıldığı suçlamalarının New York Yasama Meclisi tarafından soruşturulmasını kapsayan davayla ilgileniyordu. Bu süreçte kendini fazlasıyla yoran Oscar' a, doktoru daha az yorucu bir iş bulmasını tavsiye etti. Bu aşamada Straus avukatlıktan ayrılmak zorunda kaldı. Yorucu davalar onu fiziksel olarak tüketmişti. Bu nedenle 1880'de Avukatlığı tamamen bıraktı.³⁵

Avukat olarak yedi sene çalışmış olsa da, diplomat, çalışma bakanlığı ve bakanlar kurulu üyeliği içeren geleceğinde yardımcı olacak, önemli bazı ilgi alanları ve yetenekler elde etmişti. Daha sonra politikaya atıldığında kendisine yardımcı olacak insanlarla tanışmıştı.

³⁴ Cohen, a.g.e., ss. 11-13.

³⁵ Straus Historical Society, Inc. Cilt 5, Sayı 1, Ağustos 2003,

2. İş adamlığı

Avukatlık mesleğini bıraktıktan sonra tekrar L. Straus & Sons firmasına geri döndü. Oscar'ın da katkılarıyla firma kısa zamanda genişlemeye başladı. Firmanın, Londra'da Paris'te Limoges'da Carlsbad ve diğer şehirlerde yeni ofisleri ve fabrikaları açıldı. Ve firma yurt dışından porselen, çömlek, bronz ve metal süs eşyaları ithal etmeyi de sürdürdü.³⁶

Oscar yine de ticaret için bir yeteneği olduğunu düşünmüyordu, bu nedenle kitap yazmak için materyal toplamaya başladı. Ailesi bu konuda kendisine gerekli anlayışı gösterdiğinde çok mutlu oldu. Hukuk çalışmalarını da bırakmıştı. Ancak bunun onun hayatında olumlu bir sonucu olmuştu. Oscar daha önce evlenmeyi hiç planlamamıştı. Artık "Hukuk kıskanç bir sevgilidir...bekar bir adam olarak ekonomik bağımsızlığa sahiptim ve zamanımı tamamıyla hukuka ayırabilirdim. İdealist olduğum için ben de bunu tercih ettim. Hukuku, ekonomik sebeplere öncelik tanıyarak kullanmayı reddettim. Evlenseydim bunu gerçekleştirebilirdim. Ama iş adamı olarak her şey farklıydı ve evlenmeye karar verdim." diyordu. 19 Nisan 1882'de 31 yaşında Oscar Straus, 21 yaşındaki Sarah Leah Lavanburg ile, Sarah'nın ailesi Louis ve Hannah Seller Lavanburg'un New York'daki evlerinde evlendi.³⁷

3. Yazarlığı

Oscar kendini ciddi anlamda ticaret dünyasının içinde buldu ancak tam olarak aradığını bulduğu söylenemez. Özgürlüğe doğru giden yolları bir bir araştırıyordu. Örneğin özellikle Amerikan tarihi alanında zengin sayılan bir kütüphane yapmaya karar verdi. İşinden arta kalan saatlerde tarihi araştırmalar ve tarih yazma ile uğraşıyordu. Özellikle Birleşik Devletler Hükümeti'nin cumhuriyetçi yapısı ve Amerika'daki dinsel liberalizmin gelişimi konularında yoğunlaştı. Eski Ahit'teki fikirlerden etkilenen Oscar, Amerika'nın geçmişini araştırmaya başladı ve Amerika'nın Yahudi tarihinde krallardan önce hüküm süren hakimlerin İsrail'i yönettikleri zamanlardaki gibi idare edilebileceğini düşünüyordu. Bu konuda halka konuşmalar yaptı. Sonrasında düşüncelerini daha açıkça ifade ettiği "*Amerika Birleşik Devletleri'nin Cumhuriyetçi Yapısının Kaynağı ve İbrani Ulusu*" adında bir kitap yazdı.

<http://www.straushistoricalsociety.org/>

³⁶ Cohen, a.g.e. s. 13.

³⁷ Straus, *Under Four*, s.37

Kitap, Amerikan Devrimi'nin dini yönlerini vurguluyordu. Ve İbrani Ulusunun, Devrim süresince ve hükümetin kurulması sırasında, gerek vaazlarla gerek politik yazılarla sömürgecilere nasıl örnek olduğunu göstermeyi amaçlıyordu. New York Times' da 11 Ocak 1884 tarihinde yayınlanan "İbrani Ulusu" adlı bir makalede, Straus hakkında şunlar yazıyordu: "*Milletler tarihi göstermiştir ki, modern sistemler, ilk baştaki prensiplere geri dönerler. Amerikan Birliği kavramı ile, Bay Straus, Amerikalıların dini prensiplerle ne kadar dolu olduğunu göstermiştir. Yahudiler haricindekiler tarafından İncil çok dikkatlice irdelenmiştir. Göçmenler kendilerini İsrail oğullarına benzetmişlerdir. Onların metinlerinden alıntılar yapmışlar ve kendilerine adapte etmişlerdir. Onlar da Yahudiler gibi Mısırluların zulmüne maruz kalmışlar ve Kızıl Denizden geçmişlerdi. Firavunları İngiltere Kralıydı. Sonraki günlerde bile Washington ve Adams, Musa ve Joshua olarak görülmüştür. Bu ruhani düşüncelere uygun olarak, ilk Amerikan Birliği düşüncesinin teokratik kökenli olması bir sürpriz olmamıştır. Bu hükümet şekli, İsrail oğullarının büyük hukukçuları Musa ile 12 kabile için oluşturdukları sistemin karakteristik özelliklerini taşımaktadır.*"³⁸

Straus, 1886 yılında, Emanuel Tapınağı'nda izleyici önünde, Sömürge Dönemindeki dini özgürlüğün kahramanlarından ve dinden tamamen özgür olmanın hükümetin temeli olduğundan bahsetti. Bu fikirler daha sonrasında makale haline geldi ve "*Birleşik Devletlerde Dini Özgürlük*" adında bir kitap olarak ayrıca yayımlandı.³⁹

Straus' un diğer çalışmalarından yani "*Roger Williams (1894)*", "*Amerikan Ruhunu (1913)*" ve "*Dört Hükümet Altında (1922)*" adlı kitaplarından daha sonra ayrı bir bölümde bahsedilecektir.

4. Politikaya Atılması

Tüm profesyonel kamu yaşamı boyunca Oscar Straus, tutarlı şekilde siyasi reformu savunmuştu. Reformu siyasetten daha çok erdem ve hukuk konusu olarak gördü. Siyasetçiler, işçi liderleri ve birlikleri ve milletler arasındaki farklılıkları çözümlenmek için tarafsız hakem kararına başvurulması için kampanya yaptı. Monroe Doktrini'nin bir destekçisiydi ve Grover Cleveland ile başlayıp kendisinin 1926 yılındaki ölümüne kadar ki tüm Birleşik Devletler başkanlarına danışmanlık yapmıştı. Her ne kadar devlette aldığı görevlerle tanınsa da, Oscar

³⁸ http://www.christianheritagemins.org/articles/Ten_Commandments.htm

³⁹ Cohen, a.g.e. s. 15.

S. Straus' un dünya halkları ve milletlerine hizmeti, ortaelçiliği, büyükelçiliği ve kabine görevlerinin ötesine geçmektedir.⁴⁰

Oscar Straus, Amerikan tarihi hakkındaki bilgilerini çağdaş politikaya olan ilgisi ile birleştirdi. Politikaya atılması da reformculara katılmasıyla başladı diyebiliriz. Straus, avukat olduktan sonra arkadaşları O'Conor, Sterne ve Choate ile reform yanlısı bir hareket oluşturdular. Reform temelde dürüst ve verimli bir hükümet hedefliyordu. Şehri isyancılardan korumak için henüz herhangi bir ekonomik ve sosyal alanda bir yerel programa sahip değillerdi. Ancak reformcular genellikle serbest ticaret ile uğraşan ve parayı seven insanlardı. Bu da onların Reform Derneklerinin geniş amaçlarının yanı sıra vergi karşıtı çevrelerle ve sosyal hizmet örgütleriyle yakınlaşmalarını açıklıyordu. Burada kişilerin hangi partiye üye olduklarından çok özgürlük ve reforma verdikleri önem ağır basıyordu. Sterne ve Ottendorfer birer Demokrat ve Schurz ve Choate de birer Cumhuriyetçiydi. Abisi Isidor bir demokrat olsa da –bu güneyde edindiği deneyimlerinden daha çok düşük vergiyi onaylamalarından kaynaklanıyordu- Oscar bir Cumhuriyetçiydi. Straus, avukatlığı bıraktıktan sonra da Reformcularla kişisel bağlantılarını korudu. Çünkü onun politikayla ilgilenmesinin nedeni, partilikten daha çok reform yapılmasını desteklemesiydi. Üstelik parti düzenlemeleri onun hiç ilgi alanı olmamıştı. Çoğu yönüyle Mugwump* tarzına benzer olan Straus' un politik profili gözle görülür şekilde farklılıkları yansıtıyordu. Mugwump' ın isyancılara, onların ekonomik liberalizm anlayışına ve bireysel özgürlük inancına ve tamamen ahlak anlayışlarına olan nefretini Oscar da paylaşıyordu. Kendisi de bir göçmen olmasına rağmen ondan sonraki etnik grupların patronlarının baskısına boyun eğmesini küçümsüyordu. Fakat Boston'daki soylular arasındaki Mugwumplardan farklı olarak altın çağın politikalarını protestosu tehcir olaylarına dayanmıyordu. Onun çabaları orta sınıfın ezildiği huzur dolu geçmişin yeniden getirilmesine yönelik değildi. O politikanın çamuruna batmaktan ya da demokrasinin gelişmesinden korkmuyordu. Liberal bir geçmişe sahip olan biri olarak yeni bir Amerikalı tarafından politikanın iklimine hızla uyum sağlayabilirdi. Avrupa'da 1848 yılında Liberaller başarısız olmuştu. Fakat Amerika onlar için hala bir umut kaynağı idi. Straus suiistimallere karşı eski seçkinlerle beraber savaştı fakat onlar korumayı ve yeniden yapılanmayı hedeflerken o yeni ve gelişmiş bir gelecek için çalışıyordu.⁴¹

⁴⁰ Straus Historical Society, Inc. Cilt 5, Sayı 1, Ağustos 2003, <http://www.straushistoricalsociety.org/>

* Amerikan tarihinde 1884 yılında James G. Blaine' e karşı olan Cumhuriyetçilerin Demokrat Grover Cleveland' i desteklemek amacıyla kurdukları parti.

⁴¹ Cohen, a.g.e. ss. 18-19.

1882 yılında Straus, vatandaşlar tarafından başlatılan ve avukatların, yayıncıların ve Tammany Hall'e karşı olan iş adamlarının da katıldığı yerel reformu destekleyen hareketlere katıldı. İki yıl sonra Adayları William Grace valilik seçimini kazandı. Grace adına yürütülen seçim kampanyası 1884 yılında bağımsız kanatta yer alan Cleveland için yapılanlara benzerdi. Straus, daha sonra Cleveland'i destekleyen Cumhuriyetçi Mugwump grubuna katıldı. Straus, Cleveland ve Hendricks İş Adamları Topluluğunun kurucusu ve sekreteriydi. Kampanya tekniklerinde oldukça yeni bir atılım olan bu topluluk endüstrinin pek çok kesiminden (deri, makine, ...) temsilci tarafından yönetiliyordu. Bu iş adamları seslerini, "dürüst hükümet" haykırılarına ekliyorlardı. Straus' un iş adamları ile çalışması onu demokratların merkez bürosuna getirdi. Burada Straus, Milli Demokrasi Komitesi'nin kurnaz bir başkanı olan Senator Arthur P. Gorman ile tanıştı. Gorman New York' un önemli oylarını Demokratlara kazandırmada oldukça etkili olmuştu. Bağımsızlar, sonuçlardan memnun kaldılar. Straus' un ise Cleveland için gösterdiği çabalar onun halkla ilişkiler kısmına girmesine izin verdi.⁴²

⁴² Cohen, **a.g.e.** s. 19-20.

II. ELÇİLİK YILLARI

ABD' nin Dersaadet Sefiri sıfatıyla Türkiye' ye 1887-1888, 1898-1900, 1909-1910 olmak üzere üç kez gelen olan Oscar Straus, Amerikan Kabinesi'nde görev yapan ilk Yahudi olma özelliğine sahiptir. Dönemin padişahı II. Abdülhamid' in sempatisini ve dostluğunu kazanmak adına çok şey yapmış, büyük ölçüde başarılı da olmuştur. Çoğu zaman iki ülke arasında çıkan sorunları çözmek adına bu dostluktan faydalanacaktır.

A. Birinci İstanbul Elçiliği (1887-1889)

28 Mart 1887 tarihli bir mektup ile Sefir Cox' un görevden alındığı ve yerine Oscar S. Straus' un tayin edildiği Amerika Devlet Başkanı Grover Cleveland tarafından Osmanlı Devletine resmen bildirildi. Straus, Cleveland tarafından “seçkin vatandaşlarımızdan biri” olarak tanımlanırken ⁴³, Osmanlı Devletine ait kaynaklarda “Niv York tüccarı” olarak bahsedilmekteydi.⁴⁴ Straus' un göreve başlaması Temmuz buldu. Yeni Elçi bu süreyi yasal düzenlemeleri öğrenmek ve Amerika'nın uluslar arası ilişkilerini inceleyerek değerlendirdi.

Amerika' daki Osmanlı elçisi tarafından Straus ile ilgili gönderilen raporda yeni elçi hakkında şu bilgiler yazılıydı; “*Amerika Hükümeti Mösyö Oscar Straus' u Dersaadet fevkalade murahhas ve elçisi tayin etmiştir. Mahalli memuriyetine müteveccihen ahiren azimet eden bu zat nihayet 36 yaşındadır. Bizzat ben de kendisini gördüm. İsminden dahi anlaşıldığı üzere mumaileyh Alman milletine mensuptur. Mezhebi Musevidir. Malumatı ile ve ahlak-ı halimiyye sahiptir. İngiliz ve Alman lisanlarını tekellüm edip Fransızcaya aşına değildir. Birkaç seneler avukatlık etmiş ve fakat muahheren peder ve biraderlerinin umur-u ticariyelerine müşareket eylemiştir. Toptan-ı malumat-ı zücacıye ticareti ederler. Servetleri vardır. Mösyö Cox halefi tayin olunduğu vakit, Mösyö Oscar Straus dahi onlarla beraber iştiğal etmekteydi.*”⁴⁵

Straus İstanbul'a geldikten sonra Başkan Cleveland' in yazdığı iki adet mektubu ve kendisinin “Amerikanın fevkalade ve murahhas orta elçisi” olduğuna dair nutku sunmak için

⁴³ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), **Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)**, Dosya no: 59 Belge no: 21

⁴⁴ BOA, **İrade Hariciye Nezareti (İ.HR)**, Dosya no: 305 Belge no: 19407

⁴⁵ BOA, **Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM)**, Dosya no:11 Belge no: 30

Padişahın huzuruna çıkmak istedi ve bu isteği Padişah tarafından kabul edildi.⁴⁶ Daha sonra Amerikan Başkanının yazdığı mektuplara aynı tarzda cevap yazıldı.⁴⁷

1. Elçiliğe atanma nedeni

Cleveland' in seçim kampanyası sırasındaki hizmetleri nedeniyle, Ulusal Demokratlar Komitesi, Straus' u politik bir makamla ödüllendirmeyi uygun buldular. Straus, 1886'ya kadar ilgilenmiş görünmese de Chicago'da karşılaştığı Senatör Gorman' a o zaman S.S. Cox tarafından boşaltılmak üzere olan İstanbul'a Elçilik göreviyle ilgilendiğini söyledi. Gazeteci dostlarının yardımıyla Straus, Başkan ile bir görüşme ayarladı. Başkan Cleveland, bu destekten oldukça etkilenmişti ancak atama için bir tek şart koştu: Güçlü misyoner grupların onayı. Osmanlı İmparatorluğunun toprakları Protestan misyonerler için çok büyük bir faaliyet alanıydı ve Cleveland bu misyoner grupların bir Yahudi tarafından temsil edilme ve gözetilmeyi garipseyeceklerini düşünmüştü. Güçlü dostlarının yardımıyla Straus, "uygundur" onayını almakta gecikmedi. Önde gelen rakipler de bir Yahudi'nin atanmasından rahatsız gözüküyorlardı. Hatta İslamiyet ve Musevilik arasındaki yakınlık nedeniyle Türklerin Yahudileri, Amerikalı Hıristiyanlara tercih edeceği düşünüyorlardı. Yahudi koruması altında misyonerlik faaliyetleri çok daha etkili olabilirdi.⁴⁸

Amerika' daki Osmanlı elçisi tarafından yazılan bir raporda ise Cleveland' in Straus' u bu göreve getiriş şekli ve nedenleri şu şekilde açıklanıyordu:

"Her ne kadar fikr-i acizanemce kimsenin bu hususa taaccüb etmemesi lazım gelir idiyse de, mumaileyhin ma'muriyeti dahilinde herkesin taaccübünü celb eylediğini beyana mecburum. Fi'l-hakika Amerika Hükümetinin Memalik-i Ecnebiyeye gönderdiği süferaya intihabda müstakil ve muhtar olduğu malumdur. Burada bizim diplomasi mesleği dediğimiz şey yoktur. Reis-i Cumhur istediğini intihab eder hatta bir çok sefaratın ma'muriyetlerinin mahza ma'murların tebdil-i hava eylemelerini teshil için verildiği rivayet olunur. Reis-i Cumhur intihab ettiği adamın Memalik-i Ecnebiyede hasıl edeceği tesirden pek az müteessir olur. Namzetler için şahsi dostluğundan başka bir şey düşünmez. Şimdi yine Mösyö Straus' a gelelim. Müşahadetime göre Reis-i Cumhuru mumaileyh sefarete tayine sevk eden iki sebep

⁴⁶ BOA, İ.HR, Dosya no: 306 Belge no: 19483/M

⁴⁷ BOA İ.HR, Dosya no: 306 belge no: 19501

vardır. Evvelkisi mumaileyh reis-i cumhurun intihabı esnasında müşarü'l-ileyhin istediği hizmettir. Mösyö Straus Reis-i Cumhuriyet intihabını iltizam eylediğinden reis dahi bi'l-mukabele mumaileyhin dostluğunu vaad etmiştir. İkinci sebep ise Dersaadet Sefaretine bir Yahudiyi tayin eyler. Reis intihab etmesinde Yahudilerin reylerini kendine celp etmek istemesidir. Fi'l-hakika Yahudilerin servetlerinden ve etrafı lazım gelen zekavetlerinden dolayı Amerika'da nüfuzlarının büyük olduğu malumdur. Şüphesiz tekrar intihabını düşünen reisi cumhur bunlardan birini şerefli bir memuriyet bi't-tayin millet-i mezkuru kendi tarafına celp etmek istemiştir.”⁴⁹

Straus açısından da bu görev çok şey ifade ediyordu. 35 yaşında elçiliğe gelmek zaten büyük bir başarıydı. Dahası artık eğitimi ve tutkularını gösterebileceği bir alanda çalışacaktı. Belki de ticaret dünyasında bulamadıklarını yeni görevinde bulacaktı. 1888'de İstanbul'a elçi olarak atandığında, bunu başarılı iki kardeşinin himayesinden uzakta kendini kanıtama fırsatı olarak görüyordu. “Diplomasi bir iş olsaydı, ülkeme bu şekilde hizmet etmekten daha çok beni memnun edecek bir şey olamazdı.”⁵⁰ diyordu. Aslında şunun da altını çizmekte fayda var. Kardeşlerinin Straus' a gerek maddi gerekse manevi açıdan her zaman destek olduğu bir gerçektir.

Straus' un görevinin tarihi açıdan da önemi büyüktü. Birincisi bu atama bir Yahudi ile herhangi bir Amerikalı arasında ayrımcılık yapılmadığını en güzel kanıtıydı. İkincisi de atama onu, ırkına “beşiklik” yapmış olan topraklara götürüyordu. Yahudi duyarlılığıyla biliyordu ki, Hıristiyan ve Yahudi toplumunun gözünde, o, “Musevi inançlı” Amerikan Elçisi olacaktı. Etkin güç odaklarına ve misyonerlere bir Yahudi'nin de onların haklarını savunabileceğini gösterecekti. Bu, onun için dinsel ayrımların, görevin kutsallığını asla zedelemeyeceğini göstermek açısından bir fırsattı. Straus Yahudi toplumuna karşı da ciddi bir sorumluluk taşıyordu. Diplomatik görevinde başarılı olması Amerika'da ki Yahudi aleyhtarını önyargıyı yıkmak için etkili olacaktı. Hatta belki de doğudaki Yahudilere de faydası dokunacaktı.⁵¹

⁴⁸ Cohen, **a.g.e.** s. 21

⁴⁹ BOA, **Y.PRK.TKM**, Dosya no: 11 Belge no: 30

⁵⁰ Straus Historical Society, Inc. Cilt 5, Sayı 1, Ağustos 2003,

<http://www.straushistoricalsociety.org/>

⁵¹ Cohen, **a.g.e.** s. 22

2. II. Abdülhamid Dönemi'nde Osmanlı-ABD İlişkilerine Genel Bakış

Amerika Birleşik Devletleri, bağımsızlığın ilk yıllarında, yani 1784' ten itibaren ticari açıdan Osmanlı Devleti ile ilgilenmeye başladı. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devleti Akdeniz'e hakim durumdaydı. Osmanlının bu durumu, siyasi güç olarak ortaya çıkma yolunun ekonomik üstünlükten geçtiğini kavrayan ABD için büyük değer taşımaktaydı.⁵² Bu bağlamda Birleşik Devletlerin, ticari ilişkileri geliştirmek adına, Osmanlı Devletine nazaran daha fazla çaba harcadığı bir gerçektir.⁵³ ABD' nin bu çabaları, iki ülke arasında 1830 ve 1862 yıllarında imzalanan ticaret antlaşmalarıyla elde ettiği bir takım imtiyazlar göz önünde bulundurulduğunda, başarı olarak yorumlanabilir.⁵⁴ Öte yandan iki ülke arasında 1830'larda başlayan ticaretin küçük bir istisna hariç*, devamlı olarak arttığı ve bu artışın Osmanlı Devleti lehine olduğu söylenebilir.⁵⁵ Bu nedenle Osmanlı Devleti de kazançlıdır.

Ancak özellikle 1878 Berlin Antlaşmasından sonra, Avrupa Devletlerinin (Osmanlı Devleti üzerindeki) emperyalist politikalarının dışında kalmak istemeyen ABD, Yakın Doğu' ya nüfuz etmek için XIX. yüzyılda bölgenin tek hakim gücü olan Osmanlı Devleti ile resmi temasa geçmek istedi. (Aslında) ticaret, ABD tarafından siyasi alana nüfuz etmenin anahtarı olarak kullanıldı.⁵⁶ Çünkü iki devlet arasında yaşanan sorunlara baktığımızda sorunların çoğunlukla siyasi meselelerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Amerikalı misyonerleri ve açtıkları okulları, Ermenilerin Amerikan vatandaşlığına geçmelerini, ABD'nin tazminat taleplerini, Erzurum ve Harput' ta Konsolosluk açma isteklerini ve Yahudilerin Filistin' e yerleşme planlarını desteklemelerini bu meselelere örnek olarak gösterebiliriz.

XIX. yüzyılın ilk yarısında başta tacirler ve denizciler olmak üzere misyonerler, mucitler, mühendisler, zanaatkârlar, bilim adamları, maceracılar ve hatta serseriler dahi

⁵² Nurdan Şafak, Osmanlı Arşiv Kaynaklarıyla XIX. Yüzyılda Osmanlı-Amerikan İlişkileri:Gelişim Süreci ve Yoğunlaştığı Alanlar,**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 1999, s.1.

⁵³ Orhan F. Köprülü, "Tarihte Türk Amerikan Münasebetleri", **Belleten**, Cilt LI, Ağustos 1987, sayı 200, ss. 927-945; Akdes Nimet Kurat, "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt V.,Sayı 8-9, 1967, Ankara Üniv. Dil, Tarih, Coğrafya Fak. Tarih Araştırmaları Ens., ss. 287-372.

⁵⁴ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Ankara, 1991, ss.1-7; Nurdan Şafak, **a.g.e.**, ss.67-9.

* 1832 ile 1912 yılları arasındaki ithalat-ihracat oranına baktığımızda Osmanlı Devleti'nin ABD'ye yaptığı ihracat ithalata oranla oldukça fazladır. Ancak 1870'li yıllarda, ABD 'nin Osm. Dev.' ne yaptığı ihracatta büyük bir artış görülmüştür. Bunun nedeni ABD' nin Türkiye'ye ateşli silahlar ve cephane satmaya başlamasıyla açıklanabilir.

⁵⁵ Orhan F. Köprülü, **a.g.m.** s. 935

⁵⁶ Nurdan Şafak, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti-ABD Siyasi İlişkileri ", 4 temmuz 2005 tarihi

<http://www.osmanli.org.tr/osav/osav.asp?lang=1&bolum=4&id=119>

Levant' ın yolunu tuttular.(Ancak) bu sayılanların içerisinde, etkileri itibariyle en kalıcı olanı elbette ki misyonerler oldu.⁵⁷ Bahsedilen etkilerin izlerini günümüzde dahi görebiliriz.

Osmanlı Devleti açısından Osmanlı- ABD ilişkilerine baktığımızda ise durum biraz farklıydı. Özellikle Avrupa ülkeleriyle “uzun ve köklü bir geçmiş”e sahip olan Osmanlı Devleti, Amerika ile daha yeni tanışıyordu. Başlangıçta, Osmanlı Devleti tarafından çok fazla önemsenmeyen ABD' nin coğrafi uzaklığından dolayı bir tehlike oluşturmayacağı ve ABD ile bir savaş geçmişinin bulunmaması da etkili olmuş olabilir. Öte yandan II. Abdülhamid kendine özgü bir dış politika anlayışına sahipti. Örneğin Amerika' nın İstanbul' da büyükelçilik açma talebini yerine getirmemesinde, bu ülkenin büyük devletler arasında girebilme çabalarını engelleme düşüncesi etkili olmuştu.⁵⁸ ABD, diğer Avrupa Devletlerinin yanında, Ermeni sorununu bahane ederek Osmanlı iç işlerine karışmaya kalktığında ve özellikle ABD basını Ermenileri destekler nitelikte çok sayıda yayın yaptığında, II. Abdülhamid gerekli müdahalelerde bulunmayı ihmal etmemişti. Vatandaşlık değiştirme meselesinde, II. Abdülhamid, oyalama ve geçiştirme taktiklerini uygulayarak konunun fazla büyümesini engelleyerek en azından çözümsüz kalmasını sağladı. Ermenilerle yaşanan sorunlar sırasında zarar gören Amerikan okullarının onarımı için talep edilen tazminat konusunda olduğu gibi ⁵⁹ ABD' nin baskıcı ve ısrarcı tavrı karşısında, II. Abdülhamid' in kendisini zaman zaman çaresiz hissettiği anlar da oldu. Kaldı ki ABD, istekleri yerine gelmediği zamanlarda Osmanlı sularına savaş gemisi dahi göndermekten çekinmedi. ⁶⁰

3. Straus' un Osmanlı Devleti Hakkındaki Düşünceleri

Straus, II. Abdülhamid' in yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki izlenimlerini edinmekte gecikmedi. Durumu “kendi kendine isyan eden bir ev” olarak ve devlet işlerinin “eğer çok gizli bir mantığı yoksa tamamen kaprislerle” yönetildiğini düşünmekteydi. Türk yetkililerini hafife almıyordu. Onlara karşı “zorlamaca” taktiklerin “sökmeceğine” inanıyordu. Yine de “entrikalar ve arkadan bıçaklamalardan günü kurtarmaya çalışan” Türk hükümetinin altında neler olduğunu kimse bilemiyordu. Bu

⁵⁷ Uygur Kocabaşoğlu, **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, Ankara, 2000, s. 13.

⁵⁸ Vahdettin Engin, **II. Abdülhamid ve Dış politika**, İstanbul, 2005, s. 27

⁵⁹ Çağrı Erhan, **Türk Amerikan ilişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, 2001, ss. 325-26.

⁶⁰ BOA, **Yıldız Sadaret Hususi Maruzatı (Y.A.HUS)**, Dosya no:323 Belge no: 128; BOA, **Hariciye Siyasi (HR.SYS)**, Dosya no: 66 Belge no:72

diplomatik entrikalar ağında Straus' un konumu, Avrupalı meslektaşlarından çok farklıydı. ABD, kapitülasyonlar ve ayrıcalıklar tanıyan anlaşma maddeleri ve yabancılara tanınan dokunulmazlıklar ile vatandaşlarının haklarını garanti altına almayı hedefliyordu. Fakat diğer Eski Dünya Hükümetlerinin aksine, politik güç peşinde koşmuyor ya da bölgeye ekonomik olarak sızma ile ilgilenmiyordu. 1887' de Amerika, henüz bir küresel güç haline gelmemişti. Yurt dışına sadece “minister/temsilci” gönderiyor, “ambassador/büyükelçi” göndermiyordu. Washington'da büyük güçlerin elçilikleri değil temsilcilikleri vardı. ABD, Türkiye'de sadece açgözlü emellerini Müslüman komşusuna yönelten Rusya'nın entrikalarını, İngiltere'nin Mısır'daki Fransa ve Rusya'nın tepkisini alan planlarını masumca izleyen bir gözlemci olarak bulunmayı hedefliyordu. ABD, Avrupalıların çıkar kavgalarına karışmayıp sadece izlemekle yetinmeyi planlıyordu ki Straus da bu durumu korumayı umuyordu. Straus, temsilci olarak, Türk diplomatik ağında önemli bir rol oynamayacaktı. Dolayısıyla o, Türk hükümetinin yabancı yetkililere gösterdiği şüphelerden uzak olacaktı. Straus' dan görev anlamında beklenen buydu.⁶¹

Osmanlı padişahından olumlu şekilde bahseden ve Oscar Straus' un da adının geçtiği 6 Aralık 1888 tarihli New York Tribune gazetesinde “Türk Devlet İşleri” adlı bir makale yayımlanmıştı. Yazar, Türkiye' de bulunan Amerikan Elçisi hakkında “Bay Straus, yurttaşların gözünde iyi bir yer edinmiştir. Bunda, Elçiliğin işlerinde sağ duyulu davranması etkili olmuştur. Kendisi meslektaşlarının da saygısını kazanmıştır. Tabii ki Nasıra' dan (İsrail'den) iyi bir şey çıkmayacağını düşünene ve Yahudi olduğu için onu aşağılamak isteyen bir grup insan da mevcuttur. Bu ırkçı yaklaşım, ne mutludur ki, (Osmanlı) Hükümet yetkililerinde etkili değildir. Görünüşe göre Bay Straus, onlara, “Amerikalılardan adil bir talepleri varsa, bunun baskı yapılmaya gerek olmadan yerine getirileceği, fakat Amerikalılardan adaletsiz isteklerde bulunurlarsa, ne kadar güç uygulasalar da, istediklerini alamayacaklarını” söyleyerek kalplerini kazanmıştır. Bu ifadedeki yalınlık Türk'ü fethetmiştir.”⁶² şeklinde söz etmekteydi.

Gerek elçiliği döneminde gerekse elçiliğinden sonraki dönemde basına yaptığı açıklamalarda her fırsatta Osmanlı hükümdarının kişiliği ve yönetimi hakkında güzel yorumlarda bulunarak ve devletin özellikle eğitim alanında yaptığı doğru icraatları ve ülkenin kısa sürede daha iyiye doğru gittiğinden bahsederek, Straus, ılımlı bir politika izlemeyi tercih

⁶¹ Cohen, a.g.e. s. 24

⁶² BOA **HR-SYS** Dosya no: 59 Belge no: 33

etmişti. Diğer bir deyişle Straus, I. Elçiliği süresince, Padişahın ve adamlarının güvenini kazanmaya çalışmış ve bunu da büyük ölçüde başarmıştı.

4. Straus ve American Board

Oscar Straus, Cleveland' in seçim kampanyası sırasında üstün hizmetlerde bulunmuş, karşılığında Başkan Cleveland kendisine İstanbul Elçilik görevini teklif etmişti. Ancak Cleveland yine de o dönem Anadolu' da çok güçlü durumda olan misyoner gruplara danışmayı ihmal etmedi. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunun toprakları Protestan misyonerler için çok büyük bir faaliyet alanıydı. Öyle ki Cleveland bu misyoner grupların “uygundur” onayını aldıktan sonra Straus' un atamasını yapabilmişti.

Sözü edilen Amerikalı misyoner grupların Osmanlı İmparatorluğu'na ilk gelişleri 1820'dir. Osmanlı İmparatorluğu'nda görevlendirilen ilk Amerikalı Protestan misyonerlerin, Pliny Fisk ve Levi Parsons olduğu bilinmektedir.⁶³ Bu iki misyoner *American Board of Commissioners for Foreign Missions* adlı Amerikan misyoner örgütü adına faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Kısaca ABCFM ya da BOARD diye anılan örgüt ABD' deki Protestan misyoner örgütlerinin en kıdemlisi ve de en büyüklerinden birisidir. Kalvinci geleneği temsil eden, XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyılda İngiltere ve Amerika' nın doğusunda filizlenen Puritan akımın belli başlı üç temsilcisinden birisi olan Congregationalistlerce 1810 yılında Boston' da kurulmuştur. ABCFM 1868 yılında ABD' deki 16 Protestan misyoner örgütünden yalnızca bir tanesidir ama bu 16 örgütün topluca yaptığı harcamanın %30'unu tek başına yapmakta ve istihdam edilen misyonerlerin yine yaklaşık %30'unu barındırmaktadır. Diğer bir deyişle, tüm Protestan misyoner örgütleri içinde gelir ve misyoner sayısı yönünden ABD %30-35'lik bir paya sahip olan ve Amerikan misyoner örgütleri içinde de aslan payını alan örgütlerden birisi (her zaman ilk üçe girmek üzere) ABCFM olmaktadır.⁶⁴ Hükümetlerinin koruyucu kolları altında, genelde İmparatorluktaki azınlıklara yönelik çalışan eğitim ve hayır kurumları açan

⁶³ Seçil Akgün, “Kendi Kaynaklarından Amerikalı Misyonerlerin Türk Sosyal Yaşamına Etkisi (1820-1914)”, **X. Türk Tarih Kongresi Bildirisi**, 22-26 Eylül 1986, V. Cilt., Ankara. Ayrıca; Köprülü, **a.g.m.**, s. 936.

⁶⁴ Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, ss. 15-16.

Amerikan misyonerlerinin faaliyet alanı Suriye, Lübnan Filistin, doğu Anadolu, yukarı Mezopotamya, Çukurova ve kısmen de orta Anadolu'dur.⁶⁵

ABCFM, Anadolu'daki ilk merkezini 1820 yılında İzmir'de kurmuştur. Bundan sonra 1823'te Beyrut'ta, 1831 yılında İstanbul'da, üç yıl sonra 1835' de Trabzon'da ve dört yıl sonra yani 1839'da da Erzurum'da misyoner merkezlerini kurmuştur. Bunları 1847'de Antep, 1851'de Sivas ve 1852 yılında Adana ve Merzifon izlemiştir. 1853 yılına gelindiğinde Diyarbakır'da da açarak merkezlerini giderek çoğaltan ABCFM, 1854 yılında Maraş, Kayseri ve Urfa' da, 1855'te Harput' ta, 1859'da Tarsus'ta, 1872'de Van'da merkezler açmış ve bunları geri kalan branşların açılması izlemiştir.⁶⁶ Bu dönemde Osmanlı topraklarında yapılan misyonerlik faaliyetlerinin çoğu (% 30'a yakını) "American Board" teşkilatına aittir. "American Board" ve diğer teşkilatların bu derece etkin ve yoğun çalışmaları sonucunda misyonerler, 1880'lerden itibaren ABD' ye Ortadoğu'da ekonomik, sosyal ve kültürel bir hayat sahası oluşturmada aracı rol oynamışlardır.⁶⁷ Barlett' un Raporu'ndaki ifadesiyle: "Misyoner faaliyetler açısından Türkiye, Asya'nın anahtarı"⁶⁸ olarak görülmektedir.

Özellikle XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başları misyonerlik faaliyetlerinin en yoğun ve en parlak dönemidir. Bunun nedeni kapitalizmin emperyalizme dönüşmesi ve misyonerlerin de bu durumdan yararlanmasıdır. Bu bağlamda, ABCFM, Türkiye'de etkin bir şekilde çalışarak 1893 yılına kadar Türkiye'de 624 okul, 36 ibadethane açmıştır.⁶⁹ Bu tarihte Türkiye'de 1317 misyoner görev yapmaktaydı ve 1893 yılına kadar Türkiye'de 3 milyon İncil ve yaklaşık 4 milyon da değişik kitap dağıtılmıştı. "ABCFM..."nin 1893'e kadar harcadığı para 10 milyon doları aşmıştı. Bu para o dönem için çok büyük bir meblağdır.⁷⁰ Rusya Erkan-ı Harb miralaylarından Botiyata' nın Asya-yı Osmanide Amerika misyonerleri ve faaliyetlerini maddeler halinde kaleme aldığı 1895 yılına ait bir belgede ABCFM' den "Amerikalıların gönüllü muavenetlerine mazhar olan işbu tesisat pek çok paraya malik olup

⁶⁵ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler", **Amme İdaresi Dergisi**, 1981, cilt 14, sayı 13, ss 87-96.

⁶⁶ Mustafa Balcıoğlu, **Teşkilat-ı Mahsusa' dan Cumhuriyete**, Ankara, 2001, s. 58-59.

⁶⁷ Ayten Sezer, "Osmanlı Döneminde Misyonerlik Faaliyetleri" <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/arsiv/misy.htm>, 30 Ekim 2004

⁶⁸ Samuel Colcord Bartlett, **Historical Sketch of the Missions of the American Board in Turkey**, Boston, 1880, s. 1, Naklen, Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s.29.

⁶⁹ M.Hidayet Vahapoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar**, Ankara, 1997, s.109- 110-111; Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**, Ankara, 1991; Necdet Sevinç, **Ajan Okulları**, İstanbul, 1975; İlknur Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Ankara, 1990.

⁷⁰ Şenol Kantarcı ""ARARAT" Filmi Senaryosundaki Tarihsel Olayların İncelenmesi", http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/ararat_senol_kantarci.doc

yalnız Asya-i Osmanide değil belki Çin ve Japonya’da dahi idarehaneler bulundurmaktadır.” şeklinde bahsederek ABCFM’ nin sahip olduğu maddi gücü ve faaliyet alanlarının genişliğini vurgulamaktadır.⁷¹

Amerikalı misyonerler, anlaşıldığı üzere, zamanla o kadar güçlü bir yapı haline geldi ki ABD içinden bile tepki almaya başladılar. ABCFM, “Anayasal yönetim içinde bir tür usule aykırı yönetim yaratmakla” suçlanıyordu. ABCFM’ nin “devlet içinde devlet” olduğu iddiası abartılmış bir iddia olabilir ama ticaret ve politikayla iç içe olduğu söz götürmezdi. Özellikle Amerikan misyonerlerinin *apolitik* oldukları, politika yapmadıkları ya da politik ilişkiler içine girmedikleri –başta misyoner çevreleri olmak üzere- pek çok kişi tarafından ileri sürüle gelmiştir.⁷² Misyonerler de ABD yönetimi ya da hariciyesiyle doğrudan işbirliği yapıyor görünmemeye özen göstermişler; ancak bir baskı grubu olarak yönetim üzerinde her türlü etkiyi yapmaktan da geri durmamışlardı. Misyonerlerin özellikle ABD’deki yerel basını harekete geçirebilme konusundaki becerileri, yönetimin misyoner taleplerine karşı her zaman duyarlı olmasını sağlamıştır. Bu talepler, bir ABD’ li diplomatın görevinden alınması ya da alınmaması, Erzurum’da konsolosluk açılması ya da Osmanlı yönetiminden tazminat alınabilmesi ya da bir misyonerin sınır dışı edilmesinin önlenmesi için Türk karasularına (Amerikan) savaş gemisi gönderilmesine kadar çok değişik biçimler almıştır.⁷³

ABD, ticari faaliyet dışında diğer büyük devletlerle kıyas edilmeyecek derecede Osmanlı Devletinin dış ve iç sorunlarına karşı yansız kalan ve karışmayan bir diplomasi izlerken ABD vatandaşlarının misyonerlik faaliyetleri konusunda daha dinamik bir politika izlemeyi tercih etmekteydi. Öyle ki Straus, gelir gelmez Amerikan misyonerlerinin karşı karşıya kaldığı problemlere yöneldi. Osmanlı Devleti’ nin büyük güçlere tanıdığı kapitülasyonlar sayesinde yabancılar, hacılık ya da ticaret amacıyla Müslüman topraklarına girmekte kendi geleneklerine ve dinlerine uygun yaşamakta serbesttiler ve Osmanlı mahkemelerinin yargılamalarından bağımsızdılar. 1830’da yaptığı anlaşma ile bu ayrıcalıklara sahip olan ABD, konumunu Türk gümrük kanunlarıyla ve Paris ve Berlin Anlaşmaları ile daha da güçlendirmeyi hedefliyordu. 1865’e kadar Osmanlı yönetimi, misyonerlere hoşgörülü ve yardımseverce yaklaştı. Ancak İmparatorluk zayıfladıkça artık Ermenilerin politik emellerinin dış kışkırtıcıları olarak görülen misyonerlere karşı duyulan hoşnutsuzluk artmaya başladı.

⁷¹ BOA Y.PRK.TKM Dosya no: 36 Belge no: 27

⁷² Kocabaşoğlu, a.g.e, s.16

5. Amerikan Okulları ve Straus

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk Amerikan misyoner okulu Suriye Protestan Koleji adıyla 1824' te Beyrut'ta açıldı. 1824'ten 1886' ya kadar İmparatorluktaki Amerikan eğitim kurumlarının sayısı 400'e yaklaştı. Bunlar çoğunlukla 1830'lar ve 1840'larda kurulmuştu ve faaliyetlerini ruhsatsız olarak sürdürüyorlardı.⁷⁴ Osmanlı Devletinde bulunan Amerikan mektepleri hakkında hazırlanan bir rapordan alınan bilgilere göre Bitlis' te dört, Ankara' da üç, Halep' te bir adet ruhsatsız iptidai ve rüşdi okul bulunmaktaydı. Suriye'deki ruhsatsız okul sayısı ise on sekizdir.⁷⁵ Beyrut' ta ruhsatsız olarak biri Amerikan ve diğeri Cizvitlere ait iki büyük tıp mektebi bulunuyordu.⁷⁶ Bu okullara devam eden öğrenciler çoğunlukla Protestan, Ermeni, Musevi kökenli olup aralarında Müslüman talebeye rastlanmamaktadır.⁷⁷

Sultan II. Abdülhamid devrinde, yabancı okullarının halk üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı gerçeği biraz geç de olsa anlaşılmıştı. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında, siyasi unsurlar yanında, yabancı okulları ve yabancı kültür emperyalizminin büyük katkıları olduğu şüphesizdi. Emperyalizmin ve özellikle kültür emperyalizminin en katı metotlarla mücadele ettiği bu dönemde, Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı maarifi elinden geldiği kadar karşı koymaya çalıştı.⁷⁸

1869'da Osmanlı Devleti "Maarif Nizamnamesi"ni çıkarttı. Bunun 129. maddesine göre yabancı okulların ruhsatsız çalışması mümkün değildi ve ruhsat almaları gerekiyordu. Buna rağmen bir çok okul ancak 1880'ler ve 1890'larda ruhsat almışlardı.⁷⁹ Bu anlamda devletin müdahalesi yetersiz görülebilir. Ancak Osmanlı Devleti bu kurumları dış devletlere tanıdığı kapitülasyonlardan dolayı denetlenemiyordu. Bu kapitülasyonlar sayesinde yabancılar, hacılık ya da ticaret amacıyla Müslüman topraklarına girmekte kendi geleneklerine ve dinlerine uygun yaşamakta serbesttiler ve Osmanlı mahkemelerinin yargılamalarından bağımsızdılar. Dolayısıyla anılan kurumlarda bir taraftan İslam ve Türk aleyhtarlığı işleniyor, diğer taraftan da Türkçe yetersiz olarak veriliyordu. Ayrıca devletin bazı bölgelerindeki eğitim ve öğretim

⁷³ Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, ss, 19-20

⁷⁴ Ortaylı, **a.g.m.**, ss 87-96, Adnan Şişman, **Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Balıkesir, 1994, s. 8.

⁷⁵ BOA, **Yıldız Perakende Maarif Nezareti Maruzatı (Y.PRK.MF)**, Dosya no: 5 Belge no: 20

⁷⁶ BOA, **Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV)** Dosya no: 185 Belge no:29.

⁷⁷ BOA **Y.PRK.MF** Dosya no: 5 Belge no: 20; BOA, **Y.PRK.DH**, Dosya no: 10 Belge no: 58

⁷⁸ Atilla Çetin, "II. Abdülhamid' e Sunulmuş Beyrut Vilayetindeki Yabancı Okullar Dair Bir Rapor", **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 253, yıl XXII Mayıs 1984, Ankara, s. 316

⁷⁹ Ortaylı, **a.g.m.** ss 87-96.

kurumlarının yeterli olmaması misyoner okullarına olan ilgiyi arttırıyordu. 1900’de sadece Amerika’ya ait 400’ü aşkın okulda 20.000’ e yakın öğrenci öğrenim görürken, aynı yıllarda faaliyet gösteren Osmanlı Devleti’ne ait İdadi ve Sultani sayısı 69 olup 7000’e yakın öğrenci vardı. Aynı yıllarda Osmanlı topraklarındaki misyonerlere ait toplam yabancı okul sayısı 2.000 civarında idi. Bunlara azınlıkların kendi okulları da ilave edilirse bu sayı 10.000’ e yaklaşmaktaydı.⁸⁰

Straus’ un döneminde sayıları gittikçe artan bu kurumlar hem dış güçlerin kuklaları hem de ihtilalci hisleri körükleyen merkezler olarak görülüyordu. Tehlikenin farkına varan kabine, 1869’da çıkardığı (sözü edilen) kanun ile bu kurumların resmi olarak yetkilendirilmesi için ders kitaplarının, müfredatın ve öğretmenlerin diplomalarının incelenmesi mecburiyetini getirdi. 1885-1886’da, eski Elçi Cox döneminde, Suriye’de 32 misyoner okulu kapatılmıştı. Straus bunların bir kısmının, kanunlara uygun oldukları halde kapatıldığı iddiasıyla açılmasını istiyordu.⁸¹ O sıralarsa Büyük Veziri olan ve Straus’ un “Osmanlı Devleti’ nin belki de en aydın kimsesidir” dediği (yakın dostu) Kamil Paşa ile yaptığı görüşmeler sonucunda bazı okulların açılmasını sağladı. Ancak bu sırada yabancı okullar hakkında başka yeni düzenlemelerin de getirileceğini öğrenince diğer ülkelerin elçilerini de arayıp yeni düzenlemeler hakkında bilgi verdi. Bir yandan da Osmanlı Devleti sınırlarındaki bazı misyoner okullarını ziyaret etmek için Washington’ dan gerekli izinleri aldı.⁸² Gezi güzergahında Kahire, Yafa, Kudüs, Şam, Baalbek, Mersin ve Beyrut şehirleri bulunuyordu.⁸³ Bölgeye düzenlediği gezi Beyrut’taki 32 Amerikan Presbiteryen Misyon okulunun tekrar açılmasını sağladı.⁸⁴ Straus, bu başarısı ile diplomatik çevrelerde meslektaşlarının ve de misyonerlerin takdirlerini kazandı.

Oscar Straus, 5 Mayıs 1890’ de Chicago gazetesine Amerikan okulları ile ilgili yaptığı bir açıklamada “Amerikan misyonerleri beş yüz okula sahiptir. Bu okullara devam eden Ermeni ve Yunan öğrenci sayısı ise yirmi beş bindir. Sonra İstanbul’ da Robert Koleji ve Harput’ ta benzeri bir okul bulunmaktadır. Beyrut’ ta da tıp ve cerrahi üzerine bir okul vardır, hepsi de Amerikandır.”⁸⁵ demektedir. Straus bu açıklamasında, Amerikan okulların

⁸⁰ Sezer, a.g.m., "<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/arsiv/misyv.htm>, 30 Ekim 2004

⁸¹ BOA HR.SYS. Dosya no: 49 Belge no: 31

⁸² Straus, *Under Four*, ss. 71-73

⁸³ BOA, *Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahriratı (Y.PRK.UM)*, Dosya no: 41 Belge no:33 ; BOA Y.MTV Dosya no: 174 Belge no:73; BOA Y.MTV Dosya no: 174 Belge no: 103

⁸⁴ BOA HR.SYS. Dosya no: 49 Belge no 31

⁸⁵ BOA HR.SYS. Dosya no: 60 Belge no: 10

bazılarının kapalı olduğunu fakat ülkeden ayrılmadan önce hepsinin açılmasını sağladığını açıkça ifade etmektedir.

Osmanlı Devleti yönetimi, misyonerlik faaliyetleri ile eğitim problemini birlikte değerlendirerek ona göre önlemler almaya çalışıyordu. Bunda pek haksız da sayılmazdı. Çünkü okulların çoğu büyük şehirlerde olduğu için bütün olaylar Amerikan Meclisinden Dışişleri Bakanlığına rapor ediliyordu. Elçi ile Büyük Vezir arasındaki görüşmeler ve Vezirden yöneticiye kadar herkes okullarda çalışan eğitimciler tarafından haber ediliyordu. Bu gerçeğin farkında olan Straus, zamanının çoğunu bu okullar için harcıyordu. Amerikan okullarını kapatmak için yapılan bütün teşebbüslere karşı etkili bir şekilde savaşmış, bir takım düzenlemelerle engellenmek istenen misyonerlik faaliyetlerini savunmak anlamında da ayrıca uğraş vermişti.

Amerikalı misyonerler, Straus' un Bâb-ı Âlî ile olan ilişkileri ve şahsi gayretleri sayesinde Beyrut ve Şam taraflarındaki Protestan okulları ile Hıristiyanlık eşyası satanların yeniden faaliyette bulunmalarını temin ettiği için kendisine minnettardılar. Ancak geride çözülmemiş bir sorun daha vardı. O da İncil'in satışı ve dağıtımının yapılmasıydı. Türkler bu konuda misyonerlerin çalışmalarına bir takım yasaklar getirmişlerdi. Amerikalı misyonerler kendisinden bu konuda da yardım talebinde bulundular.⁸⁶

Konu Amerikan İncil Topluluğu' nun baskısı ile sık sık gündeme geliyordu. Bâb-ı Âlî'nin İngiliz Elçisi Sir William White ve İngiliz İncil Topluluğu, Hükümetin politikasında herhangi bir etki yapabileceklerine olan inançlarını kaybetmişti. Ancak Amerikan Elçisi olarak Straus direnmeye devam etti. Çabalarının sonucu olarak, Osmanlı Devleti Meclisi, toplumun arzusunu da göz önüne alarak önerilen yasayı yeniden gözden geçireceğini açıkladı. Straus' a göre bunun basit bir açıklaması vardı. Büyük Vezir, Straus' u sevmişti. Bir yıl sonra, Elçi başarılı bir şekilde Hükümetin, misyonerlerin İncil dağıtımına karşı olan tavrını değiştirmesinde etkili olmuştu.⁸⁷

⁸⁶ BOA **HR.SYS** Dosya no: 69 Belge no: 8

⁸⁷ Cohen, **a.g.e.** s. 26

6. Straus ve Yahudilerin Vize Sorunu

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Doğu Avrupa ve Balkanlarda güç kazanan milliyetçi eğilimler, bir yandan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü sarsan ayaklanmalara dönüşürken, bir yandan da bu bölgelerde yaşayan Yahudilere karşı ırkçı eylemler olarak şekillendi. Yunanistan, Romanya, Bulgaristan gibi bölgelerde, baskılara maruz kalan Müslümanlarla aynı kaderi paylaşan Yahudiler, tıpkı Müslümanlar gibi Osmanlı Devleti'ne sığınmaya başladılar.⁸⁸

XIX. yüzyılın sonlarına doğru göç sayısında büyük bir artış olunca, Osmanlı Devleti durumdan rahatsız oldu ve bir takım önlemler almak istedi. Bu yüzden zaman zaman göçe destek veren Avrupalı devletler ve özellikle ABD ile karşı karşıya kaldı. Hatta bu konu 1880'lerde Osmanlı-Amerika ilişkilerinin önemli başlıklarından biri haline geldi. 1881'de Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesi üzerine Rusya'da yoğun bir Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm) ve Yahudilere saldırılar (pogroms) başladı. Bu hadise, Yahudilerin kitleler halinde Rusya'dan, başka ülkelere göç etmelerine sebep oldu. Bu kitle halindeki göçlere **ALİYAH** denilmektedir. Rusya'nın ardından Romanya'da da büyük bir Yahudi düşmanlığı başladı. Sonuçta Doğu ve Güney-Doğu Avrupa ülkelerinden 500.000 kadar Yahudi, yurtlarını terk ederek başka ülkelere ve fakat bilhassa Birleşik Amerika'ya göç etti. 1880 ile 1914 arasında Avrupa'dan Amerika'ya göç eden Yahudilerin sayısı 3 milyonu bulmuştu. Amerika'ya gidemeyenlerin bir kısmı da Filistin'e göç etmeye başladılar.⁸⁹

Rusya'dan kaçan bu Yahudiler hem Osmanlı topraklarına sığınıyor hem de ABD vatandaşlığına geçmek için ABD Elçiliğine müracaatta bulunuyorlardı. Amaçları ABD vatandaşı olmanın ayrıcalıklarından yararlanarak Osmanlı topraklarında yaşamaktı. Ancak Osmanlı kanunlarına göre, Rusya vatandaşlığından çıkan Yahudiler Osmanlı topraklarında oturmaya başladıkları için otomatikman Osmanlı tebaası sayılıyordu. Dolayısıyla Amerikan vatandaşlığına geçebilmeleri için Osmanlı Devleti'nin izni gerekiyordu. Osmanlı Devleti bu konuda yapılan yanlış uygulamaların düzeltilmesini talep etti. Her şeye rağmen Yahudilerin Amerikan vatandaşlığına geçmesinin engellenemediğini gören Osmanlı Devleti, bazı istisnai

⁸⁸ Stanford J. Shaw, **The Jews Of The Ottoman Empire and The Turkish Republic**, Macmillan, Suffolk, 1991, ss. 190-91, Naklen, Erhan, **a.g.e.**, s. 340.

⁸⁹ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, Ankara, 1994, ss.12-14.

tedbirleri uygulamaya başladı. Bu tedbirlerin başında Yahudilerin Filistin' e kesinlikle sokulmaması geliyordu.⁹⁰

Göç eden Yahudilerin hatta Osmanlı vatandaşı Yahudilerin dahi Filistin' de toprak satın almaları yasaklandı. Hacılar dışındaki Yahudilerin Filistin'e girişi yasaklanmıştı. 1884' te ise hac için bile gelseler, Osmanlı konsolosluklarından vize almamış olan Yahudilerin Filistin' e girişlerine izin verilmemesi kararlaştırıldı.⁹¹ Bu durum, ABD ile Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya gelmesine yol açtı. Çünkü, Filistin' e sokulmayan ve bölgeden çıkartılanlar arasında Amerikan vatandaşı Yahudiler de bulunmaktaydı. 1887 Eylülünde ABD'nin Kudüs konsolosu Henry Gillman' a bir mektup gönderen Kudüs Mutasarrıfı Mehmet Rauf Paşa, Filistin'e gelen Yahudilerin, hac vazifelerini yerine getirmeleri için kendilerine verilen bir aylık sürenin tamamlanmasından sonra bölgeden çıkartılacağını, bu uygulamanın Amerikan vatandaşı Yahudiler için de geçerli olduğunu bildirdi.⁹²

Bunun üzerine, 1888 başında Sadrazam ile bir görüşme yapan ABD elçisi Straus, yeni uygulamanın Meclis-i Vükelanın aldığı bir karardan kaynaklandığını, fakat bazı olumsuzlukları ortadan kaldırmak için bir aylık sürenin üç aya çıkarıldığını, kararın temelinde Yahudilerin Filistin Bölgesinde bir Yahudi Krallığı kurmak için girişimlerde bulunmasının yattığını öğrendi. Straus' un Amerikan vatandaşlarının dinlerinden dolayı ayrımcılığa tabi tutulmasının ABD hükümetince hoş karşılanamayacağını ifade etmesi üzerine Sadrazam, Amerikan vatandaşlarının uygulamadan zarar görmemesi için gerekli önlemlerin alınacağı güvencesini verdi.⁹³

Straus' a verilen bu güvencenin bir geçerliliği olmadığı kısa sürede ortaya çıktı. Mart 1888'de Osmanlı Devleti tarafından ağırlaştırılmış yeni önlemler uygulamaya konuldu. Bu uygulamalar arasında pasaportların üzerine Filistin'e hac için gidildiği ve ikametgahlarını oraya taşıma niyetinde olmadıkları açık bir şekilde yazılacaktı. Filistin'de bulunma süresi üç ayı geçmeyecekti. Filistin'de buldukları süre içerisinde pasaportlarına Osmanlı Devleti tarafından el konacaktı.⁹⁴

⁹⁰ BOA. Y.EE. Dosya no: 136 Belge no: 110

⁹¹ Bayram Kodaman- Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin' e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid' e 1879' da Sunulan Layiha", *Belleten*, Yıl:1993, Cilt:LVII, sayı: 219, Ankara, 1994, ss.571-573; Armaoğlu, *Filistin Meselesi.*, s. 15

⁹² NARA, **M-77**, Oct. 31, 1887, Naklen Erhan, **a.g.e.** s. 349

⁹³ NARA, **M-46**, Jan. 28 1888, Naklen Erhan, **a.g.e.** s. 350

⁹⁴ NARA, **T-815**, Mar. 2, 1888, Naklen Erhan, **a.g.e.** s. 350

Konuyla ilgili 17 Mayıs' da Bâb-ı Âlî'ye bir nota gönderen Straus, ABD anayasası gereğince herhangi bir Amerikan vatandaşının pasaportuna dinleriyle ilgili bir not koymalarının ve dolayısıyla Filistin'e sadece hac için gittiklerini yazmalarının mümkün olmadığını, Hükümetinin Bâb-ı Âlî'nin bu konudaki isteklerini yerine getiremeyeceğini ifade etti. Straus ayrıca İngiltere ve Fransa büyükelçileri ile görüşerek onların da Bâb-ı Âlî'ye benzer notalar vermelerini sağladı.⁹⁵

Bâb-ı Âlî bu üç devletin ısrarlı tutumu karşısında söz konusu uygulamayı bir ölçüde yumuşatmak durumunda kalarak alınan önlemlerin bundan böyle sadece kitleler halinde gelenlere uygulanacağını, bölgeye yapılacak bireysel girişlerde bu şartların aranmayacağını bildirdi.⁹⁶

Bâb-ı Âlînin tutumundaki yumuşama Filistin'de bulunan Yahudiler tarafından memnuniyetle karşılandı. *B'nai B'rith* adlı Yahudi örgütünün Kudüs locasından, Straus' a yollanan bir mektupta, ABD'nin bu konudaki yardımlarına teşekkür edildi.⁹⁷

Straus' un birinci elçilik döneminde, iki ülke arasında, Filistin konusunda başka bir sorun yaşanmadı. Ancak daha sonraki yıllarda, Siyonizm'in Avrupa ülkelerinde güç kazanmasıyla Filistin'e yerleşen Yahudi sayısında tekrar artmaya başladı. Bu durum Osmanlı Devletini yeniden başka önlemler almaya zorladı. II. Abdülhamid 1891'de Yahudilerin Filistin'e yerleşmesine kesinlikle izin verilmemesine, Amerika'dan bu amaçla gelen Yahudilerin de ülkelerine geri gönderilmesine karar verdi.⁹⁸

Bu karar doğrultusunda, Ağustos 1898 tarihinde 45 Yahudinin ABD'den Kudüs'e yola çıktığını haber alan Bâb-ı Âlî, ABD Elçiliğine 27 Ağustos' da bir nota vererek, Yahudilerin bölgeye girişinin yasaklandığını bildirdi. Bu dönem ikinci kez ABD Elçisi olarak Türkiye'de bulunan Straus hemen harekete geçti. Hariciye Nazırı Tefik Paşa ile yaptığı görüşmeler sonucunda söz konusu Yahudilerin Filistin'e en çok dokuz günlük ziyarette bulunabilmesi için bir taviz koparmayı başardı.⁹⁹

⁹⁵ NARA, M-46, May. 19, 1888, Naklen Erhan, a.g.e. s. 351

⁹⁶ NARA, M-46, Oct. 22, 1888, Naklen Erhan, a.g.e. s. 351

⁹⁷ NARA, M-46, Apr 20, 1889, Naklen Erhan, a.g.e. s. 351

⁹⁸ Ahmet Akgündüz, *Belgeler Gerçekleri Konuşuyor 1*, İzmir, 1989, ss. 71-72; Mim Kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, İstanbul, 1991, s. 85.

Tevfik Paşa' nın verdiği bu tavizden memnun olmayan Washington Elçisi Ali Ferruh Bey, bu konudaki kaygılarını II. Abdülhamid' e bir mektupla bildirdi. Ali Ferruh Bey' e göre Tevfik Paşa Yahudilerin Filistin'e kırkar kırkar gelmeleriyle, birer birer gelmeleri arasında hiçbir fark olmadığını göremeyerek Straus' un oyununa gelmişti.¹⁰⁰

Ali Ferruh Bey, Osmanlı Devleti' nin duyduğu rahatsızlığı ABD Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiş, ancak Straus' un tutumunda bir değişiklik olmamıştı. Bu sefer Ali Ferruh Bey, Straus' un Osmanlı Devleti ileri gelenlerine rüşvet vermeyi tasarladığını Yıldız' a jurnal ederek, II. Abdülhamid' in Straus' u 1900'de görevden almasını sağladı. Straus' un İstanbul' dan ayrılmasından sonra, Filistin' e Yahudi göçü dolayısıyla iki ülke arasında yaşanan gerginlikler de son buldu. Her ne kadar Straus, 1909-1911 yılları arasında tekrar İstanbul' a atandıysa da, bu dönemde Yahudilerden kaynaklanan bir sorun yaşanmadı.¹⁰¹

7. Görevden Ayrılışı

Straus, Padişahın kendisine 3 Temmuzda Amerika' ya gideceğini ve 15'ine doğru Dersaadete geri döneceğini beyan etti. Söz konusu belgede Elçinin daha sonra istifa edeceğine dair hiç bir ifade bulunmuyordu.¹⁰²

Ancak Amerika' ya vardığında işlerin hiçte umduğu gibi gitmediğini gördü. Straus 1888'de Cleveland' in yeniden seçilmesini bekliyordu. Fakat o yaz evine yaptığı gezide yönetime karşı olan ciddi muhalefeti gördü. Seçimler sonuçlandığında sosyal alanda yapılan reformların sona ereceğini tahmin ediyordu. Fakat onu asıl endişelendiren kendi istifasıydı. En iyisi nazikçe kendi isteğiyle ayrılmaktı fakat yaşadıklarını sona erdirmeyi de kendine yediremiyordu. Yaptıklarının gerçekten önemli şeyler olduğunun farkındaydı ve elde ettiği başarıları ona gelecekte daha büyük işler yapabileceğini söylüyordu. Yeni yönetimin ondan kalmasını istemesi ihtimali de söz konusuydu. Zira misyoner dernekleri ve Amerikan okulları ve bazı siyasiler onu destekliyorlardı. Isidor ile yaptığı görüşme sonrasında Blaine' in

⁹⁹ NARA, M-46, Nov 22, 1898, Naklen, Erhan, a.g.e. s. 353.

¹⁰⁰ BOA Y,EE, Dosya no: 136 Belge no: 110.

¹⁰¹ Erhan, a.g.e., s. 353

¹⁰² BOA İ.HR. Dosya no: 310 Belge no: 19798

Bakanlığı emrinde çalışmanın diplomatik başarılar zincirine leke süreceğine karar verdi. Şubat 1889'da Straus elçilik görevinden istifa etti.¹⁰³

Oscar Straus, istifa ettiğini, Amerika'dan döndükten sonra, Padişaha kendisi bildirdi.¹⁰⁴ ABD Başkanı, Straus'un kendisine sunduğu istifa dilekçesini kabul etmiş ve yerine Amerikalı itibar sahiplerinden Mösyö "Solomon Hırş"i tayin etmişti.¹⁰⁵

Straus, 20 Mayıs 1889 tarihli bir yazıyla bu tayini Sultan'a bizzat sundu. Beyanında "*Mümkün olduğu halde haziranın yirminci günü dersaadetten müfarekat etmek niyetinde olduğumdan makrun-ı müsaade-i hazret-i padişahi buyurulubda name-i mezkuru tarih-i mezkurdan evvel atebe-i ulya-ı cenab-ı mülükaneve takdime muvafık olur isem pek ziyade memnun olacağım*"¹⁰⁶ diyerek 20 Haziran'da ülkeden ayrılacağını bildirdi.

Ancak görevi süresince gerek resmi ilişkilerinden gerekse şahsi ilişkilerinden dolayı çok memnun olduğunu ve bu görevinden ayrıldığından dolayı çok üzgün olduğunu şu sözleriyle izah etmeye çalıştı. "*şurasını dahi temin ederim ki vükela-i faham ve memurin-i kiram hazretiyle gerek münasebat-ı resmîyem ve gerek münasebat-ı zatiyem pek ziyade mucceb-i hoşnudi bir surette cereyan etmiş olduğundan bu memuriyetten infikakımdan dolayı cidden müteessif ve müteessirim taraf-ı ali-yi nezaret-penahilerinden dahi hakkımda ibraz buyurulub vazâif-i resmîye-i acizanemi teshil etmiş olan measir-i lutf ve nezaketten dolayı müteşekkîr ve minnetdarım beyan-ı hal müteceddid teminat ihtiram-kariye vesile ittihaz kılındı.*"¹⁰⁷

II. Abdülhamid ise Straus'un istifasını duyduğunda hemen Straus'un şerefine bir ziyafet düzenleyerek kendisini huzuruna kabul etti ve üzüntülerini bildirdi.

¹⁰³ Cohen, a.g.e. ss. 37-38

¹⁰⁴ BOA İ.H.R. Dosya no: 312 Belge no:19927

¹⁰⁵ BOA Yıldız Perakende Hariciye Nezareti (Y.PRK.HR) Dosya no: 12 Belge no:7

¹⁰⁶ BOA İ.H.R. Dosya no: 314 Belge no: 20102

¹⁰⁷ BOA İ.H.R. Dosya no: 314 Belge no: 20102; BOA Yıldız Perakende Mabeyn Başkıtabeti (Y.PRK.BŞK) Dosya no: 60 Belge no: 107

B. Straus' un 1889-1898 Yılları Arasındaki Faaliyetleri

Birinci Elçilik görevi bittikten sonra Amerika' ya dönmüş ancak 19 yy.ın son on yılındaki Türkiye hakkındaki gelişmeleri kişisel bir ilgiyle takip etmiştir. Misyonerler ve Abdülhamid' in Meclisi hakkında basında çıkan haberleri büyük bir dikkatle izlemiş, gerektiğinde Osmanlı lehine beyanatta bulunmaktan çekinmemiştir. Gerçi bu şekilde davranmasını Misyonerler kendisine tavsiye etmiştir. Sebep ne olursa olsun, Sultan eski Amerikan Elçisinden kendisine iyi bir savunucu bulmuştur. Straus basın açıklamaları ve konferanslarda Türk milleti hakkındaki ön yargılı görüşleri yıkmak için elinden geleni yapmıştır.

1. Straus' un Osmanlı Devleti ile ilgili Amerikan basınına Takip Etmesi

Oscar Straus Dersaadet' teki Amerikan Sefirliği görevinden ayrıldıktan sonra Amerika' da yaşamaya başladı. Bir yandan da Türkiye hakkındaki bilgilerini kişisel bir ilgiyle canlı tutmaya çalıştı. Misyonerlerin ve Abdülhamid' in Meclisi' nin hareketlerini büyük bir titizlikle takip ediyordu. Gerektiğinde Osmanlı aleyhinde yayınlanan yazılara müdahale etmekten kaçınmadı. Aslında Sultan eski Amerikan Elçisinden kendisine iyi bir savunucu bulmuştu.

Straus gerek basın açıklamaları ve gerekse konferanslarda Türk milleti hakkındaki ön yargılı görüşleri yıkmak için elinden geleni yapıyordu. Örneğin 7 Ocak 1890 (15/ca/1307 Hicri) tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere, Amerika' da “Sun” gazetesinde yayınlanan padişah aleyhindeki “edepsizce” bir yazıyı tekzip için aynı gazeteye bir mektup gönderdi. Mektubunda, *“Tamamiyet-i mülkiyye-i devlet-i aliyye aleyhinde tertip olunan entrikalara veyahut devlet-i aliyyenin harici politikasını müveahize maksadıyla zat-ı şahaneyi zalim ve gaddar gibi irae ve memalik-i şahanede teba-i gayr-i müslimenin eza ve cefalarını mübalağ etmeyi itiyat eden İngiltere gazetelerinin işgalat-ı muhtiyanesine Amerika efkar-ı umumiyesinin aldanmasını arzu etmiyorum.”*¹⁰⁸ diyerek İngiltere gazetelerini eleştirdi. Çünkü İngiliz basını Osmanlı topraklarında yaşayan gayri Müslimlerin zulüm gördüklerine dair abartılı açıklamalarda bulunmayı alışkanlık haline getirmişlerdi.

¹⁰⁸ BOA Y.PRK.HR. Dosya no: 12 Belge no: 64

Türkiye'deki görevi boyunca birçok kez padişahın huzura çıktığını söyleyen Straus, II. Abdülhamid' in kişiliği hakkında, “Zat-ı şahane insaniyet perver bir hükümdar olup taht-ı saltanata cülus-ı hümayunlarından beri memalik-i mahruselerinde ceza-yı idam heman bayağ-ı fesh ve ilga edilmiş demektir. Padişahların sefahatle imrar-ı evkat eyledikleri ve umuru mesalih-i devletle asla iştigal etmedikleri ael-umum zan olunmaktadır. Halbuki padişah-ı lahik hazretleri ciddi ve kamil bir hükümdar olup ahlak-ı himmeti humayunlarını umur-ı devlete hasr eylemektedirler. Sultan Abdülhamid Han Hazretleri Hayırhah ve Ali Cenap bir padişahlırlar.”¹⁰⁹ demek suretiyle Padişahı savunmuştu.

Ayrıca Padişahın Amerika ile dostça ilişkileri sürdürme yanlısı olduğunu da izah ederek, “Padişah-ı müşarülileyh hazretlerinde hayat-i insaniyet perveranelerine misal olmak üzere şurasını dahi ilaveten beyan edebilirim ki Amerikada vakı Nevstovn mesaib-i sem’i humayunlarına vasıl oldukça Sultan Abdülhamidhan Hazretleri musabine tevzi edilmek üzere iki yüz lira ihsan buyurmuşlardır.” sözleriyle II. Abdülhamid' in Amerika' ya gönderdiği 200 lira yardım parasından bahsederek, Sultan' ın yardımsever bir kişiliğe sahip olduğunu hatırlattı.¹¹⁰

Amerikan basınında II. Abdülhamid aleyhinde çıkan yazılara tekzip yazıları gönderen Straus' a bu davranışından dolayı dönemin Dışişleri Bakanı Said Paşa bir mektup yazarak; “Büyük bir memnuniyetle söylüyorum ki, burada geçirdiğiniz süre boyunca ülkemizin durumu hakkında Chicago'daki bir gazete ile yaptığınız konuşmayı okuduk. Kaydettiğimiz gelişmelerden bahsettiğiniz sözleriniz doğrusu bizim için ve Sultanımız için çok değerlidir. Ekselansları size, sözlerinizi büyük bir ilgi ile okuduklarını ve çok memnun kaldıklarını belirtmemi istediler. Verdiğiniz bu güzel mesaj dolayısıyla, size Konstantinapol' den ayrılıştınızdan beri irtibatı kesmenizden dolayı sitayişte bulunmak istiyorum. Sizi tekrar burada görmekten büyük bir memnuniyet duyarız.”¹¹¹ şeklinde teşekkür etmişti.

Straus ise 10 Temmuz 1890 tarihli bir teşekkür mektubu ile Said Paşa' ya karşılık verdi. Aslı İngilizce olan mektubunun tercümesinin tamamı şöyledir.

“Washington'daki Ortaelçilik aracılığıyla göndermiş olduğunuz mesajınızı Haziranın 17 sinde almaktan büyük bir zevk duydum. Majesteleri İmparatorluk Sultanı ve Türkiye Hükümeti ve Halkı hakkında söylediklerimin Majesteleri İmparator ve Bâb-ı Âlî tarafından

¹⁰⁹ BOA Y.PRK.HR. Dosya no: 12 Belge no: 64

¹¹⁰ BOA Y.PRK.HR. Dosya no: 12 Belge no: 64; Straus, **Under Four** s. 103

onay ve takdir ile karşılandığını duymaktan mutlu oldum ve onur duydum. Dönüşümden itibaren verdiğim konferanslar, yazdığım yazılar ve basın mülakatlarımla, Majesteleri İmparator, onun hassas konumunun getirdiği sorumluluk ve görevlere olan bağlılığı, akli melekeleri ve cömert karakteri hakkındaki gerçekleri yaymaya çalıştım. Şahsi bilgilerim ve deneyimlerimden alınan örneklerle, son yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda kaydedilen ciddi kültürel ilerlemeyi, eğitimin geliştirildiğini ve Adli İdare' de belirlenmiş iyileştirmelerin yapıldığını göstermeye çalıştım. İmparatorluğun önde gelen memurlarından, özellikle de saygıdeğer dostum Sadrazam Kamil Paşa Hazretlerinden ve zarif, kibar ve yetenekli Dışişleri Bakanı'ndan, dostum saygıdeğer Said Paşa' dan bahsettim. Şahsi kanaatimce, Osmanlı Türkleri'nin Doğunun en hoşgörülü, kanunlara saygılı ve en iyi halkı olduğunu, medeniyetin pek çok unsurunda Hıristiyan komşularından çok daha ileride olduklarını açıklamaya çalıştım. Her ne kadar iyileştirmelere hala yer olsa da, takdire şayan pek çok şey olduğunu, şayet Büyük Güçler Türkiye'ye kendisini tedavi etmesi için uygun bir fırsat tanırlarsa, geleceğin umut içinde olduğunu anlattım. Ekselanslarına, Majesteleri İmparatora, kendisinin takdirkar sözleri için duyduğum memnuniyeti ve Bâb-ı Âlî nin yanında ikamet ettiğim zamanları her zaman büyük bir zevkle hatırladığımı ve Majestelerinin hükümetiyle güzel ilişkilerimizden duyduğum hoşnutluğu iletirse çok teşekkür ederim. Bayan Straus da, Ekselanslarına en derin saygılarını göndermekte bana katılıyor. Çok derin saygı duyduğum ve her zaman en itaatkar hizmetçiniz olmaktan gurur duyduğumu belirtirim.¹¹²

Straus yine bir Chicago gazetesine okullarla ilgili verdiği bir demeçte Türkiye'de hiç kimsenin Sultanın yazılı bir emri olmaksızın idam cezasına çarptırılmayacağını ve II. Abdülhamid döneminde de bir tek ölüm fermanının bile verilmediğini izah etmişti. Straus "Fransa'nın yargı sistemini kendilerine büyük oranda uyarlayarak, başvuru dilekçelerinin düşük dereceli mahkemelerden büyük dereceye doğru yapılmasına izin vermişlerdi. Rusya' daki gibi despot bir idari sistem yoktur. Günümüz Medeni dünyasında nefret edilmeyi özellikle hak edenler "Korkunç Türk" değil ancak aşağılık Rus zulümleri ve barbarlıklarıdır"¹¹³ diyerek Osmanlıyı savunurken Yahudilere yaptıkları eziyetten dolayı nefret ettiği Rusya' yı eleştirmeyi de unutmamıştı.

¹¹¹ BOA HR.SYS Dosya no: 60 Belge no: 17

¹¹² BOA HR.SYS Dosya no: 60 Belge no: 17

¹¹³ BOA HR.SYS Dosya no: 60 Belge no: 10

7 Kasım 1891 tarihinde Amerika’ da görev yapan Mavroyeni tarafından İstanbul’a gönderilen bir raporda İstanbul’dan yapılan bir yazışmadan bahsedilmekteydi. Söz edilen yazışma New York gazetesi “The Evening Post”da yayınlanmıştı. Yazışmanın tam tercümesini raporla beraber gönderen Mavroyeni, söz konusu gazete hakkında “*Bize karşı çok düşmanca bir tutum içerisinde. Sadrazamımız hakkında bir dizi iftiralar yapılmış. Ekselanslarının dikkatini bu gazetede yayınlanan İstanbul mektuplarına çekmek isterim.*”¹¹⁴ açıklamasını yapıyordu. Mavroyeni, raporda ayrıca eski ABD Elçisi Oscar Straus’ un bu satırların yazarını tanıdığını da söylüyordu. Yazarın yıllardır İstanbul’da yaşadığını ve Amerikalı Misyonerlerle ve Robert Koleji ile ilişkisi olabileceğini Oscar Straus’ un kendisinden öğrenmişti. Bununla beraber, Bay Straus şüphelendiği kişinin adını kendisine vermediğini bildirdi.¹¹⁵

Öte yandan Ermeni sorunu ile dünya kamuoyu gündeminin meşgul olduğu günlerde *New York Mail ve Express* gazetesinde yayınlanan 28 Aralık 1894 tarihli bir haberde “Straus Türkiye’ye İltifat Ediyor” başlığı dikkati çekmekteydi. Bahsi geçen yazıda, Eski Elçi, Sultanın Ermeni Zulmünü onaylamadığını söylüyordu. Straus’ un Musevi Tarih Birliği’nin toplantıları nedeniyle Arlington’ da bulunduğu ve orada yaşayan Sekreter Gresham ile sık sık Ermeni meselesini tartıştıkları ve duruma aşına olan Bay Straus’ un, Sekretere pek çok bilgi verdiği anlatılmaktaydı. Straus, Birleşik Devletlerin iddia edilen zulmü araştırmak için kurulan komisyona temsilci göndermesinin sağgörüsüz bir davranış olacağını düşünüyor ve ABD’ nin bu konuda biraz daha beklemesini tavsiye ediyordu. Eski Elçi “Beklemeli ve doğru bir yargıya ulaşmak için komisyonun raporunu elde etmeliyiz” diyordu. “Bir tek şeyden emin olabiliriz: Eğer bu zulümler işlendiyse, bu Sultanın bilgisi ve onayı dahilinde olamaz. O devlet adamı, içtenlikle barış ve sükunet istemektedir.” diyerek Sultan’ ı savunuyordu.¹¹⁶

2. Straus’ un Yahudi Kimliği

Straus, ailesi tarafından iyi bir Yahudi olarak yetiştirilmişti. Bu yüzden Yahudi kurumlarıyla tanışması eski tarihlere dayanıyordu. 1874 yılında Genç Yahudi Erkekler

¹¹⁴ BOA HR.SYS. Dosya no: 61 Belge no: 11

¹¹⁵ BOA HR.SYS. Dosya no: 61 Belge no: 11

¹¹⁶ BOA HR.SYS dosya no: 63 belge no: 43

Birliği* kuruluşunda rol oynamıştı.¹¹⁷ Bir yandan parasal yardımlarda bulunuyor bir yandan da buradaki yardım çalışmalarına ayrıca vakit ayırıyordu.

Amerikalı bir Yahudi olarak, Yahudi kökenli olmak ile Amerikanizmi ortak bir paydada buluşturmak adına uğraş vermişti. Zaman zaman zor anlar yaşamıştı. Osmanlı Devleti hac dönemi için Filistin' e gelen Yahudilerin otuz günden fazla kalmalarını yasakladığında Straus bu durumdan oldukça etkilenmişti. Ancak her zaman bulunduğu pozisyon itibariyle Amerikan Yahudileri adına diğer ülkelerdeki Yahudilerle işbirliği yapmaktan kaçınmıştı. Straus İstanbul'da yaşayan Yahudi toplumunun özellikleri hakkında her türlü bilgiye sahipti fakat bu insanlara özellikle mesafeli davranıyordu. Vize sorunuyla ilgili olarak bir seferinde, Amerika'da güçlü bir bankacılık firmasının lideri olan Seligman Kardeşlere verdiği cevabında durumun hassasiyetinin yeterince farkında olduğunu ve tekrar hatırlatılmasına gerek olmadığını ancak bir Bakan olarak hareket ve yetki alanının sınırlı olduğunu izah etmişti. Straus, onlara kendilerinin bir şeyler yapmalarını önermişti. Batı dünyasının Yahudilerine, Türk uygulamalarını protesto etmeleri için kendi hükümetlerine baskı yapmalarını da tavsiye etmişti. Aynı şekilde Dr. H. Pereira Mendes (New York' ta ki Yahudi Bakanları Kurulu' nun Sekreteri)'e ayrılmadan önce, Yahudi meselelerine ilişkin konularda Devlet ile doğrudan temas kurmalarını hatırlatmıştı.¹¹⁸

Öte yandan Osmanlı Devleti tarafından kapatılan Amerikan okullarının yeniden açılmasını sağlamak ve düşüncelerini diğer insanlarla paylaşmak için İmparatorluk sınırları içinde Suriye' ye bir gezi düzenlemekten çekinmedi.¹¹⁹ Bu gezi sırasında kendini bir Amerikan diplomattan daha çok bir Yahudi olduğunu hissediyordu. Mart' ın sonunda Mısır'a vardı. İki hafta sonra Kudüs'e gittiğinde Ağlama Duvarı'nın kenarında dururken bu şehrin dini ve tarihi yönden ne kadar önemli olduğunu düşünmüştü. Ve bu seferki ziyareti diğerlerinden daha anlamlıydı ve onu çok etkilemişti. Kudüs'te Yahudi delegeleri tarafından Amerikan Elçisi bir kahraman olarak ağırlandı. Aslında bu Kudüs'ün o andaki yöneticisini hiçe saymak anlamına geliyordu. Straus, Kudüs'e aynı zamanda hapse mahkum olmuş bazı Avrupalı Yahudilerin durumlarını öğrenmek için gitmişti. Ancak amacının biraz dışına çıkarak bütün göçmen Yahudilerin haklarını savunmaya başladı. Hem bir Amerikalı Elçi hem

* Genç Yahudi Erkekler Birliği (Young Men's Hebrew Association) Amerika' nın değişik şehirlerinde Yahudi kökenli gençlerin akli, ahlaki, sosyal ve fiziksel yönden gelişimine destek vermek amacıyla 22 Mart 1874' te New York' ta kurulmuş bir dernektir. Çalışmaları arasında hayır ve yardım işleri bulunmaktadır.

¹¹⁷ <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=80&letter=Y>

¹¹⁸ Cohen, a.g.e. s. 28

¹¹⁹ BOA Y.PRK.UM Dosya no: 41 Belge no:33; BOA Y.MTV Dosya no: 174 Belge no:73; BOA Y.MTV Dosya no:74 Belge no: 103

de bir Yahudi olarak Türk ayrımcılığını protesto etmek zorundaydı. Aslında “Yahudiler için iyi bir Yasa idi. Çünkü Rus Yahudilerin akın halinde göç etmelerine engel olmayı hedefliyordu. Rus Yahudilerin asıl amacı buraya gönderilen yardımları paylaşmaktı. Bunun dışında onlar başka bir yere gidip sığıntı olmak yerine çalışmalıydılar.” Straus’ un kişisel görüşüne rağmen (ki bu Yahudi yönetiminin genel karakteridir) Yahudilere karşı bir atak, taciz ya da ön yargı olarak yorumlanabilecek her şeye mümkün olduğunca karşı konulmalıydı.

120

Tüm çalışmalarında, Straus, Alman Yahudilerini örnek alıyordu. Hem Amerika’daki hem de yurtdışındaki özellikle Rusya’ daki Yahudilerin statülerine duyarlı olma anlayışı ile hizmet etmeye çalışıyordu. Bu anlamda Yahudi topluluklarının yararına bir gazete çıkarma fikri 1884 yılında Straus’ un şahsi çabaları ile ortaya çıktı. Çevresindeki insanları da “Topluluğumuzun halkın çoğunluğuna ulaşmasını sağlayacak bir medya aracına büyük ihtiyaç duyduğumuz durumlarla defalarca karşılaştık. Bu şekilde şehrin büyük günlük gazetelerini kontrol eden insanların kaprislerine ve lütuflarına bağımlı olmaktan da kurtulacağız. Bu işi uzun zaman önce yapmalıydık şimdi geç bile kalmış olabiliriz.”¹²¹ sözleriyle ikna etmek için büyük uğraşlar verdi.

Straus aslında Osmanlıyı kendine daha yakın buluyordu. Çünkü Çarlık Rusya’sından orada yaşayan Yahudilere yaptıkları eziyetler nedeniyle nefret ediyordu. Bu nefret, Türkiye’yi Rusya’nın büyüyen gücüne karşı bir engel olarak görmesine sebep oluyordu.

3. Osmanlı-ABD Ticari İlişkilerinde Aracı Olması

İstanbul’ dan döndükten sonra vaktinin büyük bir kısmını Rusya’ daki Yahudilere ayıran Straus, bu arada, 1897’de Garguilo*’ nun da önerisiyle, Türk Hükümeti ile Amerika’daki Cramp Gemi Yapım Firması arasında savaş gemilerinin satışı konusunda aracılık yapmaya karar verdi. Aslında ticaret hayatından özellikle uzak duruyordu. Firma, Türkiye ile olan zırhlar ve gemiler içeren bütün kontratlarında, Straus’ u üç yıl boyunca tek yetkili olarak görevlendirdi. Straus’ un tarafsız devlet memurları hakkında görüşleri ve sonraki yıllarda dolar diplomasisine karşı çıkması göz önüne alındığında, Straus’ un hayatının

¹²⁰ Cohen, a.g.e. ss. 29-30.

¹²¹ Cohen, a.g.e., ss. 16-17.

* Garguilo; Straus, ilk elçilik görevi için İstanbul’a geldiği ve Padişah II. Abdülhamid’ in huzuruna çıktığı sırada, Sultan sadece Türkçe konuştuğu için, Straus ile Sultan arasında tercümanlık yapan kişidir. Straus’ un söylediğine

bu kısmı tamamen onun karakteriyle ters düşmektedir. Beş yıl öncesinde, Türkiye’deki benzer bir iş teklifini reddetmişti. Çünkü resmi bağlantılarını kullanarak maddi çıkar sağlamanın uygun olmayacağını düşünüyordu. Türkiye’ye tekrar dönme ihtimalini göz önüne aldığında Amerikan diplomatı kimliğiyle tüccar kimliğini bağdaştırmaya çalıştı. Kendi adına maddi çıkar sağlamayı düşünmedi. Sadece Amerikan gemi yapımcılarının karlarını arttırmayı ve Türkiye ile Amerika arasındaki dostluk bağına güçlendirmeyi hedefledi. Sebepleri uygun olduğu için onun projelerini gizlemenin gereği yoktu. Bir süre sonra kişisel ilişkilerini ticarete kullanmayı uygun bulmayarak bu işe son verdi. Hayatının bu döneminden elle tutulur hiçbir sonuç almadı. Fakat bu dönemde gerçekleştirdiklerinden daha büyük öneme sahip bir şeyler elde etti. 1897 Eylülünde misyonerler Ermenilerin uğradıkları zararın ödenmesi adına bir şeyler yapmaya çalışırken, Straus, bir gemi kontratı imzalama fikriyle karşı karşıya kaldı. Sultan, sonraki yıllarda, tazminat bedeli olarak Cramp Şirketi’nden bir gemi siparişi verecekti.

122

4. Straus’ a II. Elçilik görevinin teklif edilmesi

1895 yılında Ermenilerle yaşanan sorunlar dünya kamuoyunun gündemine oturduğunda, Straus Türkiye’ye resmi bir kimlikle dönüş yapma fikriyle tekrar meşgul oldu. Elçi Terrell’ in görevini devralmak istemese de, Dışişleri Bakanı Gresham Amerika’nın çıkarlarını korumak amacıyla, Straus’ un özel bir görevle gönderilmesini önerdi. Çünkü Gresham’ a Sultan’ ın ona olan sempatisinden bahsediyor ve gayet emin bir şekilde “mahkeme fahri müşaviri”^{*} olarak Sultan’ ı insancıl kaygılara yönlendirebileceğini düşünüyordu.¹²³

Mesele bir süre beklemede kaldı, fakat 1897’de Straus bir kez daha dönüşünün kaçınılmaz olduğuna emin oldu. Bir kez daha misyonerlerin desteğine ihtiyaç duyan Straus, atanmasını sağlamak için misyonerlerin güçlerini halk üzerinde kullanmaya karar verdi. Hatta arkadaşları onun dönüşü için imza toplayıp dilekçe vermişlerdi ama onun asıl istediği misyonerlerin ona sahip çıkmasıydı.¹²⁴

göre 20 yıldan beri Türkiye’de danışmanlık yapan çok yetenekli biri olan Garguilo, orta elçilikteki tercümanlık görevine bir on sene daha devam etmişti.

¹²² Cohen, **a.g.e.**, ss.76-77

^{*} aslı “amicus curiae” olan terim “mahkeme fahri müşaviri” olarak çevrilmiştir.

¹²³ Cohen, **a.g.e.**, s. 75

¹²⁴ Cohen, **a.g.e.**, s.76

Straus, 1898 Martında Başkanla Küba hakkında görüşürken McKinley ona Türkiye'ye dönmek isteyip istemediğini sordu. Angell bu görevi kısa bir süre için devralmıştı. Fakat hiç bir şey başaramamıştı. Straus teklifi hemen kabul etti. Cumhuriyetçi bir başkanın gözünde başarılarının böylesine takdir edildiğini görünce memnun olmuştu. Ancak ilk görevindeki başarılarının bir sonucu olarak sahip olduğu üne bu ikinci görevinin zarar vermesinden dolayı da endişelendi. Straus' a davet 27 Mayıs tarihli Başkanlık telgrafıyla geldi. Angell' ın görevden alınması 15 Ağustos' da gerçekleşti. Senato 3 Haziran' da Straus' un elçiliğini onayladı. Straus bir kez daha "tam yetkili elçi" olarak Osmanlı Devleti'ne gönderildi.¹²⁵

Yeni görevinden dolayı Straus adına kabuller düzenlendi. 1887'de bazı gazeteler Straus' un diniyle ilgilenmişti ancak şimdi yeni bakana yapılan övgülere geniş yer vererek Straus' un en iyi tercih olduğunu düşünüyordu. Washington ve Lee Üniversitesi Straus' u hukuk doktoru onursal derecesiyle ödüllendirdi. Her türlü yoruma rağmen McKinley bir demokrati seçmişti. Bu tercihiyle partisinin izlediği çizginin liyakat ve yeterliliği temel olarak aldığını göstermişti. Straus' un politik görüşünde de herhangi bir değişiklik olmamıştı. Yeni Amerika Başkanı deniz aşırı genişlemeyle yakından ilgilenirken, elçinin kendisi, onuruna verilen resepsiyonları, emperyalizme karşı halk desteğini devam ettirmek için sağladı.¹²⁶

¹²⁵ Straus, **Under Four**, s. 125.

¹²⁶ Straus, **Under Four**, s. 126

C. İkinci İstanbul Elçiliği (1898 – 1900)

1. Straus' un Görev Tanımı

ABD Dışişleri Bakanlığının bu dönem izleyeceği Türk Dış Politikasını açıkladığı bir raporun suretinde, ABD Başkanı, *“Türkiye’deki üzücü olaylar devam ederken, insanların büyük çapta can ve mal kaybına uğraması ve huzuru bozan olayların patlak vermesi hiç bir kural tanımadan devam etmektedir. Sevinerek söylemeliyiz ki Ermenistan ve Kürdistan’ da yaşayan yüzlerce Amerikan vatandaşı arasında hiç birinin öldürülmesi yada yaralanması haberi gelmemiştir...Bu kişisel dokunulmazlığın bu derece önemli olmasının nedeni bakanlığımızın bu sorunlu bölgedeki Amerikan vatandaşlarını ve çıkarlarını sonuna kadar korumak istemesidir...Türk Hükümetinin tüm direnmelerine ve karşı çıkmalarına rağmen sonunda Ermeni kökenli olup da şu anda ABD’de bulunan bazı kimselerin eşlerinin ve çocuklarının göçlerine izin verilmesi sağlandı. Çoğu hemen Türkiye’ den ayrıldı. Bu dostane yasa sayesinde artık Osmanlı topraklarında tehlike içinde mutsuz şekilde yaşayan bu talihsiz insanların kaçmalarına müdahale edilmeyecektir.”*¹²⁷ diyerek Osmanlı Devletinde yaşayan ABD vatandaşlarına büyük bir titizlikle sahip çıkmaya devam edeceklerinin altını çizmektedir. Ayrıca *“...Osmanlı devleti tarafından Bakan Terrell’ e verilen teminatlar Amerikaluların mallarını tamamen korumayı içermiyor ve Bâb-ı Âlî hala bir yıl öncesinde Harput ve Maraş’ ta yaşanan yakma ve yağmalama olaylarının zararını üstlenmeyi reddediyor.”*¹²⁸ ifadesiyle tazminat konusunun Hükümetin gündeminde olduğunu vurguluyor. Bu konunun hal olması için gerekirse savaş gemilerinin gönderileceği ihtimalini *“Küçük Asya’daki son durum görünüşte daha sakin olmasına rağmen, endişelerimiz hala devam etmektedir. Olası bir duruma binaen, Doğu Akdeniz kıyılarında pek çok donanma gemisinin sürekli bulunması gerekmektedir. Acil bir durum beklenmese de bu önlem yerinde olacaktır.”* açıklamasından anlıyoruz. Konsolos bulundurma meselesinde ne kadar ısrarcı davranıldığını da Başkanın *“Erzurum’a yeni atanan konsolos görev yerindedir. Yetkililerin onayıyla görevlerini yerine getirmektedir. Fakat acil olarak istenmiş ve verileceği söylenmiş olsa da kendisi için bir imparatorluk tanınma belgesi henüz çıkarılmamıştır.”*¹²⁹ sözlerinden çıkarabiliriz.

¹²⁷ BOA, HR. SYS Dosya no: 69 Belge no: 36

¹²⁸ BOA, HR. SYS Dosya no: 69 Belge no: 36

¹²⁹ BOA, HR. SYS Dosya no: 69 Belge no: 36

Amerikan elçisi Mösyö Straus' un Türkiye'deki yeni görevleri hakkında ise Amerikan Hükümeti tarafından "Sun" gazetesine çekilen özel bir telgraf bulunmaktadır. Osmanlıca'ya çevrilmiş 11 Ekim 1898 tarihli bu belgeden anlaşıldığı üzere Straus, başlıca üç meseleyi halletmek için Dersaadete gönderildi. Straus, "*Evvela Amerika Hükümetinin memalik-i şahane limanlarında istediği gibi Konsolos tayin ve ikame etmek hakkının tamamen tasdiki Saniyen memalik-i şahanedede Amerika tabiiyetini ihraz etmiş olanların kabul ve tasdik-i tabiiyeti hususundaki müşkülâtın ref ve izalesi Salisen Ermeni iğtişâşından dolayı vuku bulan zaruri ziyânın tazmini esbabının istihsali*"¹³⁰ yani ABD' nin Osmanlı limanlarında istediği gibi Konsolos bulundurma hakkının kabul edilmesini, Amerikan vatandaşlığına geçmiş kimselerin (özellikle Ermeniler kastediliyor) haklarının koruma altına alınmasını ve Ermeni olayları sırasında meydana gelen zararın Osmanlı devleti tarafından karşılanmasını sağlayacaktı.

Straus, diğer bir görevinden de şu şekilde bahsediyordu; "Bana verilen talimatlar arasındaki dört önemli sorundan bir tanesi de vatandaşlarımıza Türkiye'nin iç bölgelerine seyahat etme hakkı verilmesiydi. 1896'daki Ermeni Katliamından sonra, Türk Hükümeti yeni kanunlar getirmişti ve tüm yabancılar, iç bölgelere gitmek için Sultandan özel bir pasaport almak zorundaydılar. Her zamanki gibi Türkiye'de izin talep etmekle o izni almak çok ayrı şeylerdi. Bu uygulama bizim misyonerlerimize ve iç bölgelerde misyonları olan İngilizlere büyük zorluk çıkarmaktaydı. Memleketlerine gidip geri döndüklerinde, burada haftalarca bu "tezkere"lerin çıkmasını bekliyorlardı. Konstantinapol' e ulaştığımda, Erzurum ve Harput' da 8 Amerikalı tutukluydu. Bu vatandaşlarımızın güvenliğinin sağlanması için bazı isteklerde buldum ve kendilerine olacak her türlü zarardan Türk Hükümetini sorumlu tutacağımı bildirdim. O gece, bir görevli gelerek, misyonerlerin görev yerlerine giderken her türlü güvenliğinin sağlanacağını bildirdi. Bu pasaport uygulamalarının sona ermesi anlamına geliyordu. Birkaç gün sonra Bakanlar Kurulu toplandı ve iç bölgelere seyahat için geçerli uygulamanın, Ermeni sorunlarından önceki duruma döndürülmesine karar verdi."¹³¹

¹³⁰ BOA, **HR.SYS**. Dosya no: 66 Belge no: 75

¹³¹ Straus, **Under Four**, s. 139

2. ABD'nin Elçilik Statüsü

1882 yılında ortaelçilik düzeyine yükseltilen ABD temsilciliği 1906 yılına kadar bu şekilde kaldı. Bu dönemde İstanbul' a gelen görevlilerin hepsi, ABD Dışişleri Bakanlığına ortaelçiliğin, büyükelçiliğe yükseltilmesi için gerekçeler içeren raporlar yolladılar. 1890'ların sonunda ve 1900'lerin başında Osmanlı Devleti ile ABD arasında Ermeni olayları dolayısıyla yaşanan gerginlikler sırasında, bu istek yoğun olarak dile getirildi. Bu istek sadece ABD elçilerinden kaynaklanmıyordu. Ermeni olayları sırasında, Osmanlı Devleti' nin ABD' ye karşı takındığı tavrı, diplomatik temsilcilerin rütbesinin düşük olmasına bağlayan bazı Amerikalı devlet adamları da Amerikan basınına verdikleri demeçlerde bu konuyu gündeme getiriyorlardı.¹³²

Oscar Straus, elçi olarak ikinci kez Türkiye' ye geldiğinde, kendisine Amerikan Ortaelçiliğinin Büyükelçiliğe yükseltilmesi görevi de verildi. Aslında iki ülke arasındaki meseleleri daha kolay çözmek adına Amerika Sefaretinin büyükelçiliğe yükseltilmesini Straus' un kendisi talep etti. Amerikan Hükümeti de bu konuda kendisine tam yetki verdiğini açıkladı. Straus, İstanbul'a gittikten sonra Sultan' ın verdiği davete katıldığı sırada, ilk iş olarak, Sultan' a ABD sefaretinin Büyükelçiliğe yükseltilmesi konusunu açtı. Sultan ise bu konu üzerine düşüneceğini kibar bir dille ifade etti.¹³³

Straus 17 Mart 1898 tarihinde Dersaadetten böyle bir talepte bulunmak için tekrar harekete geçti. Belgelerden anlaşıldığı üzere, Straus, "... Amerikanın dahi büyük bir cumhuriyet olması" ve "*beynel devletin mevcut münasebat-ı hüsneyi bir kat daha teşyid eylemek*" gerekçelerini ileri sürerek "(ABD' nin) dersaadet orta elçiliğini büyükelçiliğe bit-terfi memuriyet mezkureye mösyö "*Foset*" i intihab eylediğini ve düvel-i muazzama misüllü devlet-i aliyenin dahi bi'l-mukabele vaşhingtona bir sefir-i kebir tayin buyurması Amerika hükümetince mültezim idiğü...."¹³⁴ nü açıkladı. Bu şekilde, ABD' nin bu isteği kabul edildiği takdirde büyükelçilik görevine getirilecek kişinin adının bile belli olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti ise bu teklifi "*şimdilik ahval-i maliye müsaid olmadığı cevabıyla taleb-i vakun geçiştirilmesi lazım geleceği*"¹³⁵ cevabıyla reddetti. Ancak daha sonra düzenlenen bir belgede, Washington Sefaretinin Büyükelçiliğe yükseltilmesi durumunda, ABD' nin "şark

¹³² Erhan, a.g.e., s.145

¹³³ Straus, **Under Four**, s.135

¹³⁴ BOA İ.HUS. Dosya no 52 Belge no 1314/L-43

¹³⁵ BOA İ.HUS. Dosya no 52 Belge no 1314/L-43

meselesi”nde diğ er Avrupalı devletlerin yanında yer almasından endiş e duyduğ unu belirten Washington’ daki Osmanlı Elçisi Ali Ferruh Bey, “Amerikanın Dersaadette bir sefir-i kebir bulunduğ u gün devlet-i mezkure-i Avrupaiane (İngiltere) ve tabir-i diğ erle ş ark meselesine dü vel-i saire ile beraber kabul edilmiş demek olur. Protestanlık noktasından Amerika bir çok esbab-ı müdahale bulur dü vel-i saireye iştirak ider. İngiltere nin telaş ı ise ekseriyet ara(oylar) kazanmak olduğ undan ve İtalya daima kendisiyle beraber bulunduğ undan bu defa Amerika ile beraber birden bire üç reye malik olmuş bulunur. İşte mazarrat buradadır.”¹³⁶ şeklinde açıklama yaptı. Konunun maddi boyutunu da ele alan Osmanlı Elçisi, “Vaş ington sefaret-i kebirisi için bütçeye zam edilecek senevi birkaç bin lira ile Zengibar da, Fas da, Japonya da, Çin de ve Afganistan da ve hamiyetle birer ş ehbender bulundursak menafi-i celile-i hükümet-i seniyyeye daha muvafık olur sanırım. Kaldı ki Avusturya ve İspanyol devletlerinin Amerika’da bize nisbetle gerçekten menafi-i azimleri mevcut iken sefir-i kebir tayini kabul etmemişler hususuyla Avusturya elan red etmekte bulunmuştur”¹³⁷ demektedir. Son olarak, Osmanlı Devleti, ABD’nin bu teklifi sunuş şeklini de eleştirerek “Amerika kanuni bir devlet nezdine büyük veya küçük elçi göndermek için hükümete bir hak vermiyor ancak Amerika ya gönderilen bir sefire mukabeleten sefir göndermek için reis-i hükümete salahiyyet veriyor hükümet-i seniyye sefir-i kebir tayin etmeden Amerika hükümeti sefirini büyük elçiliğ e bi’t-terfi idemez bizi beklemeğ e mecburdur binaenaleyh keyfiyet ş öyle böyle geçiştirilerek zaman kazanmağ a ve meseleyi böylece unutturarak uyutmak hükümet-i seniyyece -istenilirse-kabildir”¹³⁸ yorumunu yapıyordu.

Görüldüğü gibi Straus’ un çabaları da sonuçsuz kaldı. Konu ancak 18 Haziran 1906’ da John G. A. Leishman’ ın ortaelçiliğ i döneminde bir sonuca ulaştı ve Amerikan temsilciliğ i büyükelçiliğ e yükseltildi.¹³⁹

3. Ermenilerin Vatandaşlık Değ iştirmeleri Konusunda Straus’ un Rolü

Straus’ a verilen talimatlar arasında ilgilenmesi gereken çözümsüz konulardan biri de Amerika ve Türklerin vatandaşlığ a kabul konusundaki görüşlerinde uzlaşma sağlanmasıydı.

¹³⁶ BOA Y.EE. Dosya no: 136 Belge no: 108

¹³⁷ BOA Y.EE. Dosya no: 136 Belge no: 108

¹³⁸ BOA Y.EE. Dosya no: 136 Belge no:108

¹³⁹ <http://istanbul.usconsulate.gov/history.html>

Bu konuda iki ülke arasında yıllardır çeşitli yazışmalar yapılsa da¹⁴⁰ konu bir türlü çözüme ulaşmıyordu. Aksine ABD' ye giderek, Amerikan vatandaşlığına geçenlerin sayısı gün geçtikçe artıyordu.

Osmanlı- ABD diplomatik ilişkileri kurulduktan sonra Osmanlı vatandaşlarının bir kısmı özellikle Ermeni öğrenciler, eğitim görmek amacıyla, Anadolu' da yoğun faaliyetler içinde olan misyonerlerin de etkisiyle 1840'lardan itibaren ABD' ye göç etmeye başladı. ABD'ye göç eden diğer bir grup ise yine Ermeni tüccarlardı. Bunlar da Amerikan tüccar ve misyonerlerinin vasıtasıyla gitmişlerdi. Ancak daha az eğitilmiş olan bu gruptakilerden bazıları birkaç yıl misyoner okullarında okumuşlar bazıları da misyonerlerin yanında uşak, postacı gibi ayak hizmetinde çalışmışlardı. En önemli özellikleri, inanılmaz bir Türk düşmanlığı içerisinde bulunmalarıydı. Hatta Türk düşmanlığını veya Ermeni propagandasını, ticari reklam aracı olarak kullanmışlardı.¹⁴¹

ABD' ye göç edenlerin hem ABD vatandaşı olduklarına dair bir belgeye sahip olmaları hem de ticari faaliyetleri ve ülkede ikametleri sırasında Osmanlı Devleti ile bir sorun yaşamamak için ABD Elçiliği ve konsolosluklarından "himaye edilen kişi belgesi" (*protege* belgesi) almaları gerekiyordu. Zamanla özellikle Ermeni, Rum ve Yahudi Osmanlı vatandaşlarına verilen *protege* belgesi sayısında ciddi bir artış görüldü. Osmanlı Devleti bunun sakıncalı bir durum olduğunu fark ederek ABD Elçiliğine 1842'de bir nota gönderdi. Söz konusu notada, Osmanlı Devletinden izin almadan Osmanlı vatandaşlığından çıkan kişilerin ABD vatandaşlığının kabul edilmeyeceğini ifade etti. ABD Hükümeti, Bâb-ı Âlî' nin bu tepkisini yerinde buldu ve şu ilke ile hareket etmeye karar verdi. Eğer bir Osmanlı vatandaşı ABD vatandaşlığına geçmiş ve yeni ülkesinde yaşamaya devam etmekteyse, yeni pasaportuyla, sadece kısa süreli ziyaretler için Osmanlı Devletine gelebilirdi. Bu kişilere kaldıkları süre zarfında ABD konsoloslukları tarafından *protege* statüsü tanınırdı. Fakat bu kişi yeni vatandaşlığını ticari çıkarları için kullanmak niyetindeyse ve ABD yerine Osmanlı topraklarında ikamet etmeye devam edecekse, kesinlikle ABD Elçiliğinin ve konsolosluklarının himayesi altına alınmazdı.¹⁴²

¹⁴⁰ BOA, İ.DH (İrade Dahiliye Nezareti), Dosya no: 999 Belge no:78970; BOA, Y.A.HUS, Dosya no: 306 Belge no: 66, 14.2.1312/1894; BOA, Y.A.RES Dosya no:132 Belge no: 63, 11.7.1323/1905; BOA, HR.SYS Dosya no: 69 Belge no:19; BOA,Y.PRK.BŞK, Dosya no:80 Belge no:60; BOA, Y.EE Dosya no: 27 Belge no:26

¹⁴¹ Bilal N. Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine" **8-12 Ekim 1984 Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri**, Ankara, 1985, ss.103-104.

¹⁴² Erhan, a.g.e., s.228

Amerikan vatandaşlığına geçtiği halde Osmanlı topraklarında oturmaya devam eden kişilerin durumu, 1868'den itibaren ABD Hükümetini de rahatsız etmeye başladı. Bu kişiler, ABD'ye vergi vermiyor, 1861-1865 İç Savaşı sırasında açıkça görüldüğü gibi, orduya katılmıyor, üstelik Osmanlı topraklarında bulunan doğuştan Amerikan vatandaşlarıncinden daha fazla avantajdan yararlanmaya çalışıyorlardı. Bu sorunu en kısa zamanda çözmek amacıyla Osmanlı Devletiyle görüşmelere başlayan ABD, 1868'de bir Tabiiyet Anlaşması düzenledi. Fakat o sırada Bâb-ı Âlî de yeni bir vatandaşlık kanunu üzerinde çalışıyordu. 19 Ocak 1869'da Osmanlı vatandaşlık kanununu hazırlayarak ABD' nin onayına sundu. Ancak ABD, gerekçe olarak da kanunun bazı maddelerinin, ABD'nin vatandaşlık anlaşmasının içeriğine zıt bir düzenleme olduğunu söyleyerek anlaşmayı imzalamadı. Kendi hazırladığı anlaşmayı imzalatmak için 1873' de tekrar harekete geçen Washington, Bâb-ı Âlî'ye yeni bir taslak sundu. Buna göre Osmanlı Hükümdarı, ABD'nin kanunlarına uygun olarak tabiiyet değiştirmek isteyen Osmanlı vatandaşlarının isteklerini kabul edecek, ABD vatandaşlığına geçen Osmanlılar, ABD'de en az iki yıl kesintisiz ikamet edeceklerdi. Böylece anlaşma metnine hükümetlerin izninin alınması gerektiğine dair bir ifade konulmayacaktı. Bâb-ı Âlî taslağı inceledikten sonra birkaç önemli ekleme yaptı. Örneğin ABD vatandaşlığının kazanılmasından önce işlenen suçlarla ilgili olarak, Osmanlı kanunlarının geçerli olacağı ve Osmanlı vatandaşlığından çıktıktan sonra iki yıldan uzun bir süre Osmanlı topraklarında ikamet edenlerin, Amerikan vatandaşlığını kaybedecekleri şeklindeki hüküm eklendi. Sonunda 11 Ağustos 1874' de Osmanlı Devleti ile ABD arasında tabiiyet anlaşması imzalandı.¹⁴³

Fakat ABD Senatosu Tabiiyet Anlaşmasının ikinci maddesinde küçük bir değişiklik yaptı. Buna göre *“tarafeyn-i memalikinden birinde tebdil-i tabiiyet etmiş olan kimesne diğerinin memalikeinde iki seneden ziyade ikamet iderse bir daha avdet etmemek fikri sabit olmuş ad olunacaktır”* denmiş olup bu ibarede ki *“ad olunacaktır”* sözünün hükümet-i müşar-ül ileyha meclis-i ayanınca ahiren *“ad olunabilecektir”* şekline tahvil edilmesinden dolayı¹⁴⁴ denilerek eski ülkelerinde oturmaya devam edenlerin vatandaşlıklarını kaybedecekleri ve eski tabiiyetine geçmek isteyenlerin yabancı gibi *“addedilecekleri”* yerine *“addedilebilecekleri”* ibaresini konularak kesinlik ifadesi kaldırıldı.

¹⁴³ Erhan, a.g.e, ss.231-232.

¹⁴⁴ BOA Y.PRK.BŞK Dosya no: 18 Belge no: 32

Osmanlı Devleti değiştirilmiş yeni metni onaylamayı reddederek, “*halbuki mezkur muahedenamenin bu suretle akd ve teatisi Ermenistan teşkili arzusunda bulunan bazı ecnebilerin alet-i mefasidi olan Van ve Bitlis ve Erzurum taraflarında sakin teba-i gayri müslime-i devleti aliyeden bir takımının Amerikaya gidip orada cari olan ahval dairesinde Amerika tabiiyetini istihsal eyledikten sonra tabiiyet-i devlet-i aliyede kalan efrad-ı ailelerini görmek vesilesi ile memalik-i mahruse-i şahaneye gelerek iki sene ikametle nam-ı tabiiyet-i cedidesini gayip edeceği zaman memalik-i mahruse-i şahane haricinde bir mahale giderek biraz müddet ikametle oradaki Amerika sefirine pasaportunu tasdik ettirip tekrar memalik-i şahanede ki aileleri nezdine gelip burada oturdukları müddetçe enva-i mefasidi icraya kıyam etmelerine meydan vereceği ve böyle iki sene müddet memalik-i mahruse-i şahane de ikametten sonra ecnebi bir devlet memleketine gidip biraz sonra tekrar gelenlerin tabiiyet-i cedidelerinden iskatına teşebbüs olursa bunların evvel kağı tarihte gelip ne kadar vakit oturduklarının ve bade nereye gidip ne kadar müddet sonra tekrar geldiklerinin tahkiki müşkil ve müteassir olmakla beraber öyle bir muameleye teşebbüs olunca ortaya bir konsolos yahut tercüman çıkıp işi müşkilata düşüreceği ve haklarında muamele-i lazime icra kılınacağı sırada sefaretin müdahalesi meydana çıkması halinde ne yapılacağı muayyen ve malum olmadığı cihetlerle...*”¹⁴⁵ şeklinde gerekçe göstermişti. Zaten sürüncemede olan anlaşmazlık konusu 1889’a kadar devam etti.

Aslında başlangıçta ABD’ yi görmek ve oradaki imkanlardan yararlanmak amacını taşıyan göç, 1880’ den sonra değişikliğe uğrayarak siyasi bir kimlik kazanmaya başladı. Berlin Anlaşması sonucu getirilen ıslahat yapma zorunluluğu ile birlikte dış destekle başlayan Ermeni ayaklanmaları, bu ayaklanmaları bastırmaya çalışan Osmanlı Devleti’ nin eyleme katılan Ermenilere uyguladığı siyasi tavır, ABD’ yi Ermenilerin bir kaçış mekanı olarak görmelerinin temel sebebi haline geldi.¹⁴⁶

Bu göçler o kadar yoğunluk kazandı ki, gerek Amerika gerekse Osmanlı Devleti buna karşı çıkmaya başladı. Amerika sağlık bakımından sıkı kontrolden geçirmeden göçmen almak istemiyordu. Osmanlı ise, bazı yörelerde nüfusunun azalmasını istemiyordu. Bu kısıtlamalar gelince bu defa Amerika'ya kaçak Ermeni göçmeni götürülmek üzere Ermeni simsarları

¹⁴⁵ BOA Y.PRK.BŞK Dosya no: 18 Belge no: 32

¹⁴⁶ Nurdan Şafak, “Osmanlı Devleti’ nden ABD’ ye Ermeni Göçü (1860-1914) ve Ermeni Sorunu Üzerindeki Etkisi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 2001, sayı 131, s.91.

türedi. Gerek Amerika'nın gerekse Osmanlı'nın kısıtlamalarına rağmen 1890-1900 yılları arasında yaklaşık 12.000 kadar Ermeni'nin Amerika'ya göç ettiği görülmüştür.¹⁴⁷

1893' de Kongrenin açılışında, ABD Başkanı da, Amerikan vatandaşlığını kazanan Ermeniler hakkındaki konuşmasında ABD' deki Ermenilerin bir takım olumsuz hareketlerde bulunduğunu kabul ediyordu. Başkan "Türkiye bu ülkedeki Ermeni tebaasının vatandaşlık almalarından şikayetçidir. Onların bizim insanlarımızın arasına katılmak için değil de doğdukları yerlere geri dönüp de fesat çıkarma peşinde koştuklarını söylemektedir. Bu şikayet tam anlamıyla da mesnetsiz değildir. Bu ülkede ermeni dilinde yayınlanmakta olan bir mecmua, açık bir şekilde okuyucularını silahlanmaya, organize olmaya ve Asya eyaletlerindeki Türk otoritesini bozmaya yönelik hareketlerde yer almaya yönlendirmektedir. :Osmanlı hükümeti, 1868 den beri Birleşik Devletlerde uyruğuna geçmiş olan Ermenileri topraklarından çıkarmak istediğini duyurmuştur. Yabancıların bir kısmını yada tamamını ihraç etme hakkı, egemenliğin bir özelliğidir. Bu yüksek mahkememizin de tasdik ettiği, Birleşik Devletler tarafından da teyit edilen ve sınırlı miktarda da uygulanan bir haktır. Birleşik Devletler ile Türkiye arasında uyruklar konusunda bir anlaşma olmaması nedeniyle, İstanbul'daki elçimize şu şekilde talimat verilmiştir. Hükümetin başka uyruğa geçmiş Ermenilere uyguladığı politikasını uygulama hakkını tanımakla beraber kendilerini gereksiz yere sert muameleler gösterilmesinden koruması beklenmektedir."¹⁴⁸ Bu sözler, bir Cumhurbaşkanına ait olması açısından anlamlıdır.

Gerçektende ABD' ye giden Ermeniler, burada Osmanlı aleyhinde bir takım faaliyetlerde bulunmaktan çekinmiyorlardı. Çünkü Ermenileri bu konuda destekleyen Amerikalılar az değildi. Örneğin bir keresinde, İstanbul Amerikan misyonerlerinden Rahip Dwight, Oscar Straus' a özel bir mektup göndermişti. Rahip Dwight, mektupta "Ermenistan" adında bir ülkeden ve New York' ta Ermenilere yardım için kurdukları bir komiteden bahsederek Straus' u da bu komiteye iştirak etmesi için davet ediyordu. 18 Kasım 1895' de Washington Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen raporda, Straus' un böyle bir teklifi kabul etme ihtimali olabileceği ima ediliyordu.¹⁴⁹ Straus' un Vatandaşlık Anlaşması konusunda yaptığı bir açıklamasında "Talimatlarım arasındaki üçüncü madde olan vatandaşlık Anlaşması'ndan vazgeçmek zorunda kaldım. Önceki ziyaretimde elde ettiğim şartları

¹⁴⁷ Ersal Yavi, **1856-1923 Emperyalizm Kıskaçında Türkler Ermeniler Kürtler**, İzmir, 2001,s.389

¹⁴⁸ BOA **HR.SYS** Dosya no: 69 Belge no: 19

¹⁴⁹ BOA **HR.SYS** Dosya no: 2834 Belge no: 12

Hükümetimiz kabul etmediği için Bâb-ı Âlî bu sorun üzerinde görüşmeyi reddetti. Bu konuda kendilerini suçlayamıyorum. Önceki ziyaretimde olduğu gibi, vatandaşlık sorunu ile ilgili konular önüme geldiğinde, durumun önemine de bakarak herkesin haklarını korumaya çalıştım.”¹⁵⁰ diyordu.

Straus’ un şahsi fikirlerine gelince, “Vatandaşlık Anlaşması yaptığımız ülkelere ithafen çıkarılan 1868 kanunu, “2 yıllık süre” ile ilgili yeni kanun maddesiyle 1907’de değiştirildi. Fakat Türkiye, Rusya, Fransa, Meksika ve bu yarımküredeki diğer cumhuriyetlerden henüz vatandaşlık anlaşması yapmadıklarımızla sürekli sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunlar bu ülkelerde devrimler ya da başka iç karışıklıklar olduğunda, eski vatandaşlarının Amerikan vatandaşlığının korumasında geri dönmeleriyle daha da şiddetlenmektedir. Dışişleri Bakanlığımızın ve diplomatik uzmanlarımızın vaktinin büyük bir kısmı bu tür durumlara ayrılmakta, bu da dostça ilişkilerimize zarar vermektedir. Diğer milletlerle dostça ilişkilerimize sürekli engel teşkil eden uyruğumuza geçmiş vatandaşlarımızın durumu da göz önüne alınarak, vatandaşlık konusunda değişiklik yapılması gerekmektedir. Her ne kadar usule uygun olsa da, vatandaşlıklarını farklı amaçlarla kullanan bu kimselerin hem doğdukları ülke hem de bizim ülkemizi aldattıklarını düşünüyorum. Amerikan vatandaşlığına geçerek eski ülkelerine olan görevlerinden kurtuluyorlar. Amerika’da bulunmadıkları süre içinde Amerika’ya olan görevlerinden muaf oluyorlar. Türkiye’deki tecrübelerime dayanarak, şunu söylemekte bir sakınca görmüyorum ki, Osmanlı asıllı olup Amerikan uyruğuna geçmiş vatandaşlarımızdan asıl ülkelerine geri dönenlerin çok büyük kısmı, bahsettiğimiz sınıftan kimselerdi. Diğer ülkelerdeki uyruğumuza geçmiş vatandaşların çoğu için de bu geçerlidir. [14: Bu durum 2 Mart 1907 tarihli kanun ile büyük ölçüde çözülmüştür.]”¹⁵¹

4. ABD’nin Erzurum ve Harput’ ta Konsolosluk Açma Talepleri

Straus’ un II. Elçilik dönemindeki diğer bir görevi Osmanlı topraklarında istedikleri bölgelerde ABD Konsolosluklarının açılmasını sağlamaktı. Straus, özellikle Amerikan misyonerlerinin yoğunlaştığı yörelerde yani Erzurum ve Harput’ ta Konsolosluk açılması için Osmanlıdan izin istiyordu. ABD’ nin bu konuda da ısrarcı davranıyordu. Çünkü ABD, bu konsolosluklar eliyle, devlet olarak karışmaması gereken konulara, misyonerlerin kurduğu

¹⁵⁰ Straus, *Under Four*, s 139-141

¹⁵¹ Straus, *The American*, s.111

kuruluşların Amerikan sermayesi ile kurulduğunu öne sürüp Amerikan yatırımlarının koruyuculuğunu yaptığı savı ile karışabilmeyi planlıyordu.¹⁵² Amerikan çıkarlarını korumak misyonunu üstlenmiş olan Konsolosluklar, aynı zamanda Ermeni ayaklanmalarını da sanki bir kutsal savaş gibi destekliyordu. Çıkan olaylardan Müslüman halk ve yönetimi sorumlu tutan Konsoloslar, ABD'ye gönderdikleri raporlarda Ermeni meselelerine Amerika'nın direk müdahale etmesini istediklerini yazıyorlardı.¹⁵³

Osmanlı Devleti de Erzurum Amerika Konsolosunun memuriyetine izin vermemekte direniyordu. Bunun üzerine Amerika Maslahatgüzarı, Osmanlı Devletine 3 Zilkade sene 1315 tarihli bir mektup gönderdi ve Amerika'nın bu konudaki şikayetlerini ve gerekli iznin bir an önce verilmesi için ısrarlı taleplerini belirtti. Mektupta, söz konusu bölgede ticari ilişkilerini sürdüren “*Amerika tüccar ve tebaasından Mösyö Bober Golçekin Erzurum ve Mösyö Vilyım Dolani Hunterın Mamuratü'l-aziz vilayetlerine konsolos vekili tayin edilmesi*” ve “*Amerikalılar tarafından mahal-i ticaret olan ve lüzum görülen mahallerde konsolos ikamesi*” nin “*ahkam-ı ahdiye iktizasından*”¹⁵⁴ diğer bir deyişle “sözleşme hükümleri gereğince” uygun bulunduğu belirtiliyordu. Her ne kadar, gerekçe olarak, “*Erzurumda düvel-i ecnebiyeden bazılarınun konsolosları olduğu gibi saltanat-ı seniyye ile Amerika Hükümeti beyninde münakıd 1240 tarihli ticaret muahedenamesinin ikinci maddesi hükmünce Amerikalılara müsaid bulunması*”¹⁵⁵ gösterilse de Osmanlı Devletinin Amerika'ya cevabı olumsuz olmuştu.

Osmanlı Devleti'nin gerekçesi ise “*...Ecnebi bir devlet tarafından bir mahale konsolos tayini bir lüzum-ı sahihe olmak ve bu lüzum ile konsolos tayini istenilen mahalde o devlet tebaasında mevcudiyetiyle tayin etmek mukteza olub halbuki Amerika Hükümetine Erzurum da tebaası olmamasına mebni sefaretî lüzumu olmayan bir madde üzerinde ısrar etmiş mahz-ı caiz görülemediği*” şeklinde ifade edildi.¹⁵⁶

Ret cevabını alan Amerikan Hükümeti, Elçi Straus'a bu anlaşmazlığı bir an önce çözmesi için kendi inisiyatifini kullanma yetkisi verdi. Daha önce iki ülke arasında çıkan

¹⁵² Seçil Akgün, “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü”, **Atatürk Yolu (Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü)**, yıl 1988, cilt Mayıs, sayı 1, s. 3; Şafak, **Osmanlı Arşiv Kaynak...**, s.26

¹⁵³ Metin Kopar, Amerika Birleşik Devletlerinin Ermeni Politikası (1820-1923), **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı 152, Yıl: Ekim 2004, s.140.

¹⁵⁴ BOA, **Yıldız Sadaret Resmî Maruzatı (Y.A.RES)** Dosya no: 92 Belge no: 51

¹⁵⁵ BOA **Y.A.RES** Dosya no: 92 Belge no:51

¹⁵⁶ BOA **İ.HUS** Dosya no: 59 Belge no:1315 - BO79

anlaşmazlıkların çözümünde de aynı taktik uygulanmıştı. Örneğin tazminat sorununu misyonerler ve eski Bakan Angell agresif tavırlar sergileyerek çözmek isterken, Straus sorunu daha uzlaşmacı bir politika ile çözmeye çalışırken Sultan ile kurduğu iyi ilişkilere güvenmekteydi. Sultan ile özel bir görüşme yapmayı ümit eden Straus, karşısında Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa' yı buldu. Straus, ilk olarak Erzurum'da konsolosluk açma talebini dile getirerek, konunun 1896 yılından beri sonuçsuz kaldığının altını çizdi. Tevfik Paşa ve yasal danışmanı konuyla ilgili olarak Bakanlar Kuruluna ve Sultan' a verilmek üzere bir rapor hazırladı ve rapora Straus' un konuyla ilgili düşüncelerini de ekledi. 7 Kasım tarihinde bu sorun Sultan' ın Erzurum' da Konsolosluk açılmasına izin vermesiyle çözüldü. Bu zaferinden bir hayli memnun olan Straus daha önceki iki selefinin başaramadığını sonunda başarmıştı. Hay' a gönderdiği bir yazısında Harput' ta Konsolosluk açma konusunu bir süreliğine askıya almanın daha uygun olacağını belirtmişti.¹⁵⁷ Amerika'da alkışlarla desteklenen bu ikinci zaferine rağmen, Elçi adına gidişat çok daha inişli çıkışlı bir seyir izliyordu. Çünkü sırada halledilmesi gereken tazminat konusu vardı.

5. Straus ve ABD'nin Tazminat Talepleri

II. Elçilik döneminde, Straus' u en çok yoran görev, ABD' nin Osmanlı Devletinden istediği tazminatların ödenmesi konusuydu. 1895' de Ermenilerin sebep olduğu olaylar sırasında Amerikalıların okulları ve misyonerlerin evleri zarar görmüştü. ABD Hükümeti, Osmanlı Devletini olaylara seyirci kalmakla suçluyor ve zararlarının ödenmesini istiyordu.

ABD, daha önce de benzer taleplerde bulunmuştu. Osmanlı Devleti de ABD' nin taleplerini kabul ederek zararı karşılamıştı. 1893' deki Kongre açılış konuşmasında, ABD Başkanı, bu olayları hatırlatarak bunu doğruluyordu Başkan "Osmanlı Hükümeti ile olan ilişkilerimizde önemli meselelerle ilgilenmek durumunda kaldık. Marsovan' daki Amerikan vatandaşları tarafından kurulmuş olan Anadolu kolejinin okul binalarından birinin zapt edilemeyen ayak takımı tarafından yakılması ve kısmen yok edilmesi ve Türk hükümetinin bu taşkınlığa açıkça kayıtsız kalması bunun yanında bazı memurlarının bu suça ortaklık etmiş olması; ciddi bir protesto yapılmasını iktiza etmişti. Bunu da tamir sözleri ve saldırganları cezalandırılacağı vaatleri takip etmişti. Binalara yapılan hasarların tazminatı derhal ödendi. Yeniden inşalarına izin verildi. Okul mallarının Amerikalı sahiplerinin adına kaydedilmesi

¹⁵⁷ Cohen, a.g.e., s. 82

sağlandı. Ciddi bir koruma sağlanacağı teminatı verildi.”¹⁵⁸ diyordu. Ancak ABD, tazminat talebinde bulunmayı bir alışkanlık haline getirmişti. Osmanlı Devleti, ABD’ nin bu tavrının farkında olarak bazen zararı kabullenmeyi reddediyordu. Bir seferinde, 1896 yılında, Ermeni karışıklıkları ve İzmir’ de civa madeni imtiyazının feshinden dolayı mutazarrır olan tebaalarına tazminat olarak İngiltere devleti tarafından yüz bin lira ve Amerika hükümeti canibinden yirmi beş bin dolar talep olunduğu zaman bu suret hiçbir usul ve kaideye muvafık olmadığından reddedilmişti.¹⁵⁹

ABD Hükümeti, 1895 yılındaki Ermeni olaylarında uğradığı zarardan dolayı tazminat talebinde bulunduğu, her zaman yaptığı gibi, Osmanlı Devletini olaylara seyirci kalmakla suçlamıştı. Osmanlı Devleti de bu konuda hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmediğini ve tazminat taleplerini yerine getirmeyeceklerini açıkça belirttiler. Bu sefer, gerekçe olarak *“iğtişaat-ı mezkure ermeni müfsitleri tarafından ifa edildiği cihetle bundan dolayı hükümet-i seniyyelerinin katiyen mesuliyet kabul etmediği derkar olup halbuki Amerikalıların olvechle zarar u ziyanlarının tazmini cihetine gidilmesi kabul-u mesuliyet demek olacağı”*¹⁶⁰ gösterdi. Ayrıca Osmanlı Devleti, *“Avrupa devletlerinin iğtişaatdan naşı tebarları için aradıkları tazminatın tesviyesi talebinde ısrar göstermelerine sebebiyet vereceği”*¹⁶¹ nden dolayı da endişe duyduklarını açıkça ifade ettiler.

Tazminat konusunda Dışişleri Bakanlığı’na yoğun baskılarda bulunan Amerikan misyonerlerin sahip oldukları politik etki gerçekten çok büyüktü. Başkanın yaptıklarını yetersiz bulan örgütler, yardım toplama faaliyetlerine ağırlık verdiler. Bu dönemde Demiryolu projelerine ve uluslararası anlaşmalara gömülmüş olan Avrupalı güçler, kendilerinin bu konudaki iddialarını takip konusunda daha az istekliydiler. Bu anlamda, Amerikalıların baskısı, karşı taraftan kesinlikle histerik olarak görülmekteydi. Öyle ki, Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa, 22 Ağustos 1898’ deki bir açıklamasında Amerikan Basınının, ABD’ nin tazminat konusundaki isteklerini kabul ettirmek için Amerikan yönetimine Osmanlı sularına harp gemisi bile göndermesini tavsiye ettiğini bildirdi.¹⁶²

¹⁵⁸ BOA, **HR.SYS**..., Dosya no:69 Belge no:19

¹⁵⁹ BOA, **Y.A.RES**, Dosya no: 102 Belge no: 30

¹⁶⁰ BOA, **Y.PRK.HR.**, Dosya no:26 Belge no: 61

¹⁶¹ BOA, **Y.PRK.HR.**, Dosya no:26 Belge no: 61

¹⁶² BOA, **HR.SYS**, Dosya no: 66 Belge no:72

Straus, McKinley ile Tazminat sorunu hakkında görüştüğü zaman, Yakın Doğu' da savaş yanlısı gösterilerin bir dünya savaşına mahal verebilecek nitelikte olduğuna dikkat çekti. Avrupalı Devletler, ABD' nin bu bölgeye müdahalesini büyük bir tepkiyle karşılayabilirdi. Başkan Straus' un görüşlerini nispeten kabul etti. Türkiye'ye Straus' un kendisi istemeden savaş gemisi göndermeyeceğini söyledi. Straus benzer şekilde misyonerlerle de görüşerek herhangi bir delilik yapmamaları için uyardı. Eğer saldırgan tutumlar devam edecekse, diplomasinin ya da Straus' un görevlendirilmesinin faydası olmayacağını açıklamaya çalıştı.¹⁶³

Ancak ABD Hükümetinin ve Dışişleri Bakanlığının işi gerçekten zordu. Osmanlı Devleti ne Birleşik Devletler ne de diğer ülkeler tarafından öne sürülen iddialar için kesinlikle sorumluluk kabul etmiyordu. Zaten hepsine ödeme yapması da imkansız görünüyordu.

Bakanlık, Straus' tan diğer ülkelerin elçileriyle görüşerek onların fikirlerini almasını ve hakemlik yapacak uluslararası bir mahkeme kurulması ihtimalinden bahsetmesini de istedi. Straus, İngiliz, Fransız ve İtalyan elçilerle ülkelerinin iddiaları hakkında konuştu ve onların iddialarını Amerikan iddialarına çok benzer buldu. Straus bunun Amerikalıların konumunu zayıflattığını değil de verilen hasarın sorumluluğunu Türklere yıkabilmek için destekler olduğunu düşünüyordu. Diğer ülkeler de aynı miktarda olaya dahil oldukları için, Straus, meslektaşlarıyla işbirliği sağlamanın çok daha akıllıca olduğuna karar verdi. İngiliz Elçisi Sir Nicholas O'Conor, hakemlik planını kabullendi ve İtalyan Elçisini de ikna edeceğini bildirdi. Fransız ve İtalyan elçileri sorunu diplomatik olarak çözebileceklerinden şüpheliydiler. Onlar Türklerin, ancak bir donanma tarafından desteklenen bir ultimatoma ile ikna edilebileceklerini düşünüyorlardı. Her ne kadar böyle bir gösteri hazırlamayı düşünmüyorlarsa da, diğer ülkelerin böyle bir olayı düzenlemesine karşı değildiler. Kaybedecekleri herhangi bir şey olmayan elçiler, Amerikan elçisini desteklediler.¹⁶⁴

Kasım başlarında Straus, Osmanlı Hükümeti Dışişleri Bakanına, bu sorunu barışçıl bir yolla çözümlenemedikleri takdirde bir hakemlik mahkemesinin kurulma ihtimalinden bahsetti. Sultan tarafsız bir mahkemeyi reddederse, aydınlanmış dünyanın gözünde kredisini yitirecekti. Dahası, Amerikalıların mahkeme istekleri İngiltere ve İtalya tarafından da aynı hareketle desteklenecekti. Osmanlı Bakanı Amerikalıların bu mesajını Sultana iletmediği sırada,

¹⁶³ Cohen, **a.g.e.**, s. 79

¹⁶⁴ Cohen, **a.g.e.**, s.91

Straus da Hay' den bir mahkeme talebi için resmi yetki aldı. Amerikan misyonerlerinin hasar gören mallarını gösteren listeyi inceledi ve bunları abartılı bularak istenen miktarın uğranılan zarardan %25 daha fazla olduğunu gördü.¹⁶⁵ Dikkatle hazırladığı stratejisini uygulamaya koydu. İngiltere, Fransa ve İtalya' ya Osmanlı Hükümeti'ne kendi iddialarının yer aldığı bir nota göndermeleri konusunda ikna etti. Bunlar olup biterken Straus Osmanlı Bakanı ile görüşmelerini sürdürdü. Bakan, Bakanlar Konseyi'ne zararları ödemenin akıllıca olacağını bildirdi. Konsey de bunu kabul ederek Sultan' a ilettilti. Osmanlı Bakanı, Sultanın tazminatı açıktan ödemeyi kabul etmeyeceğini ancak bunu dolaylı bir yoldan yapmaya niyetli olduğunu bildirdi. Straus, bu arada tercüman Garguilo' yu kandırarak Sultan' ın Sekreterine yani saraya 7 Aralık tarihli yeni bir Memorandum ile göndermesini sağladı. Burada eğer Sultan iddialara duyarsız kalmaya devam ederse, Straus' un mahkeme kurulmasını talep edeceğinden söz ediliyordu. Eğer Sultan mahkemeyi kabul etmezse, Straus, ABD' nin tavrının ne olacağını bilemezdi, fakat Abdülhamid' e “Birleşik Devletler’ de donanmayı bir Türk limanına göndererek tamir edilmesi için ısrar etme yönünde popüler bir söylenti olduğunu” hatırlatmayı da ihmal etmedi. Straus, bu ihtimalleri engellemek için elinden geleni yapmaya hazırды, fakat Sultan işbirliğine yanaşmadığı sürece etkisiz kalacaktı. Strateji işe yaramıştı. Sultan' ın sekreteri önce, “bu bir ultimatodur” diyerek, Memorandumu kabul etmese de o akşam Straus' un notasını değerlendirildi. Ertesi gün, Sultan, Amerikan Elçisi ile görüşti. Sarayda 45 dakika süren görüşme sırasında taraflar biraz gergindi. Sonunda Sultan ödeme yapmayı kabul etti. Straus, bu haberi vakit kaybetmeden Hay' e telgrafla bildirdi. Ödemenin yapılmasının zaman alacağını farkındaydı, fakat Sultan' ın iddiaları kabul etmesiyle en kritik nokta aşılmıştı. Böylece ABD, diğer devletlere göre bir adım öne geçmişti. Hay, Straus' un başarısını takdir etti, ancak bu konudaki çalışmaların nihai sonuç alınana kadar son bulmayacağına dair onu uyardı. Ayrıca Sultan' ın söylediklerini gizli tutmasını salık verdi.¹⁶⁶

Ancak bu arada çok yorulan Elçi, 8 Şubat tarihinde izin isteyerek Amerika' ya gitti. Gittiğinde Başkan ve Dışişleri Bakanı Hay ile görüşerek kişisel nedenlerle elçilik görevinden affını istedi. Çünkü tüm yaşananlardan sonra artık Sultan ile ilişkileri pek iyi sayılmazdı. Ancak Türkiye ile olan ilişkiler değişmediği sürece istifa edemeyeceğini de biliyordu. Çünkü bu durum Sultan' ın gerekli hareketleri yapmamasını Amerika' nın kabullendiği şeklinde algılanabilirdi. Straus, bir süre Hasta olan Hay' e politika geliştirmede ve Griscom' a resmi talimatları hazırlamakta yardımcı oldu. Griscom sefaretten sorumlu olmaya devam etti.

¹⁶⁵ Erhan, a.g.e., s.334

¹⁶⁶ Cohen, a.g.e., s.92-93

Straus' un yeni görevi, kendi deyimiyle “Dışışleri Bakanlığı'nın altında Türklerle olan ilişkilerden sorumlu kişi” olmaktı. Bu arada, Straus' un gidişinden sonra, söz verilmesine rağmen Harput' da misyonerlerin yeniden yapılanmasına izin verilmemiş, Tazminat sorunu da çözümsüz kalmıştı.¹⁶⁷

Nisan ayı başında Straus Hay' e “hızlandırıcı baskı” uygulama zamanının geldiğini söyledi. İstanbul'da yaşadıkları, sıradan diplomasinin yerine yeni bir taktik uygulamak gerektiği konusunda onu ikna etmiştir. Oynadığı mahkeme kozu faydasız kalmıştı, çünkü Sultan verdiği sözü yerine getirmemişti. Straus Türkiye ile bir savaş ya da açıkça ilişkileri koparma tasarlamıyordu. Plan “yumruk göstermek”ti. Ödeme konusunda ısrarcı davranarak Türkiye'nin dikkatini Amerikanın potansiyel hareketlerinden uzak tutmak gerekiyordu. İpuçları görülebilir, tahminler yapılabilirdi. Ama Osmanlı Hükümeti'ne karşı açık bir tehdit ya da ultiatom verilmeyecekti. Amaç “hükümeti karıştırmadan basının durumun tansiyonsunu yükseltmesi” idi. Straus için bu kendi pasifist prensiplerini inkar etme anlamı taşımıyordu.¹⁶⁸

Hay, Straus' un planını kabul etti ve Straus işe koyuldu. Ferruh Bey ile yaptığı dostça bir görüşmede, diplomasinin artık fayda etmediğine göre onun artık İstanbul'a dönmesi için bir sebep olmadığı konusunda masumca yorumda bulundu. Straus artık iki ÷lke arasındaki diplomatik ilişkilerin zarar görmesini umursamıyordu. Çekingen bir tavırla, Ferruh' a pasaportunun mu verileceği ya da daha radikal hareketlerde mi bulunulacağını bilemediğini söyledi. Beklendiği gibi Ferruh, Hay' e gitti. Hay, Straus' un imalarını inkar etmeyince Ferruh durumu İstanbul'a bildirdi. Amerikan planındaki ikinci adım Straus' un basına “uygun şekilde” haber sızdırmasıydı. 18 Nisan haftasında gazeteler Birleşik Devletler' in radikal bir hareket planladığını, tazminat ödenene kadar Straus' un İstanbul'a dönmeyeceğini, Straus' un Sultan' ın “çok geç” olmadan önce verdiği sözlere yerine getireceğini umduğunu, Akdeniz'e bir filo gönderilmesinin planlandığı yazıyordu. Ferruh derhal Dışışleri Bakanlığıyla temasa geçti, fakat tazminat ödemesinin bir gemi kontratı örtüsü altında yapılması fikrini yeniden ortaya atınca, Hay teklifi ciddiye almadı. Straus Griscom' a, sonradan kabinenin de onayladığı, Başkanın Sultan' dan tazminat ve Harput izni konularındaki sözlerini yerine getirmesini beklediğinin iletilmesi talimatını gönderdi. Durum basında ve Avrupa kabinelerinde ciddi bir infial yarattı. Yeni politika etkisini göstermişti. 24 Nisan' da Griscom,

¹⁶⁷ Cohen, **a.g.e.**, s.98

¹⁶⁸ Cohen, **a.g.e.**, s.99

Straus' a misyonerlerin izinlerinin nihayet verildiğini bildirdi. Yaz boyunca, Çin'deki katliamlar Washington'un dikkatini Yakın Doğu' dan Uzak Doğu' ya çevirdi. Türklerle olan sorunlarda benzer gecikmeler yaşandı. Yine de, Birleşik Devletlerin bir hareket planladığına dair yarı-resmi raporlar devam etti. Bu da İstanbul'un Cramp gemi yapım firmasıyla görüşmelerini tekrar başlatmasına neden oldu. Straus önce, muhtemel gecikmelerden korkarak kendi planının yeniden gündeme gelmesine itiraz etti. Fakat "yumruğunu göster!" planı Türklerin bir karşı meydan okumasını hedeflemediğinden ve politika başarısızlığa uğrarsa başka bir alternatifi hazırlanmadığından, Amerikalılar buna razı oldu. Cramp firmasının yöneticisi, Washington'la işbirliği içinde çalıştı ve Türklerle olan görüşmelerinin hızlandırmak için yeni savaş gemisi *Kentucky* Aralık ayında İzmir'e gönderildi.¹⁶⁹

Savaş gemisi Türk karasularına ulaştıktan kısa bir süre sonra, Cramp firmasıyla Osmanlı Hükümeti arasında bir Amerikan kruvazörü satın alınması konusundaki kontrat, tazminat iddiaları da fiyata yansıtılarak, imzalandı. Dolayısıyla, Sultan' ın Straus' a tazminat ödemeyi söz vermesinden iki yıl sonra, anlaşma nihayet sağlanmıştı. ABD' ye sipariş edilen kruvazörün ilk taksidinin ödemesi gecikince Osmanlı Devletine bir direktif gönderilerek ödemenin bir an önce yapılması istenmiştir.¹⁷⁰ Buna rağmen ödeme ancak Straus' un halefi John G. Leishman zamanında Haziran 1901'de gerçekleşmiştir.

Görevi sona erdikten sonra Straus, 12 Aralık' da Başkana istifasını sundu. Straus, Osmanlı Hükümetine 20 Aralık itibari ile görevinden ayrılacağını bildirmiş. Sultan' ın erteleme talebine rağmen fikrinden vazgeçmemiştir. Vedalaşmaları sırasında hiç bir elçinin ülkesinin çıkarları konusunda onun kadar uyanık olmadığını ancak yine de adil ve dürüst bulunduğunu söylemiştir. Misyonerlerle aynı inançtan olmayıp Yahudi olduğu için onu bir Hıristiyan elçiye her zaman tercih ettiğini ve Straus İstanbul'a dönerse bütün sorunların çözüleceğini belirtmiştir. Bu ifadelerle Straus ile Abdülhamid' in kişisel ilişkilerinin hangi boyutta olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁹ Cohen, **a.g.e.**, s.100-1

¹⁷⁰ BOA, Y.MTV, Dosya no: 213 Belge no:110

6. Straus ve Filipinli Müslümanlar

Straus' un Sultanla olan sonraki görüşmesi Amerika'nın Uzak Doğu' da ki çıkarları konusunda oldu. Ünlü Amerikan muhabiri William E. Curtis, Birleşik Devletlerdeki bir Türk görevlisinden Amerika'nın Filipinlere girmesine, Sultan' ın yardım edebileceğini duymuştu. Bölgedeki adalardaki Müslümanların ruhani lideri olarak, Sultan, onların, Amerikan hakimiyetini karşı koymadan kabul etmesini sağlayabilirdi. Bunun üzerine Bakan Hay, Straus' a konuyu Sultan' a iletmesi için talimat verdi. Kişisel mektubunda bakan, bu talimatın resmi nitelik taşımadığını da bildirdi. Görüşmelerin nasıl yapılacağı konusundaki kararlar Straus' a bırakılıyordu. Straus' un bu konu hakkında pek fazla bilgisi yoktu. Filipin Müslümanlarının durumunu yeterince araştırdıktan sonra, Straus, Sultanla bir görüşme ayarladı. Filipinlerin işgaline yardım ettiği için herhangi bir vicdan azabı duymuyordu. “diplomatik romantizm” adını verdiği bu problem onun merakını celp ediyordu. Ayrıca eğer Birleşik Devletler o adaları almaya karar vermişse, onun çabaları gereksiz kan dökülmelerini engelleyebilirdi. Straus, Sultan' a Birleşik Devletlerin Müslümanların dinlerine karışmayacağına dair güvence verdi. Abdülhamid yardım etmeyi kabul etti. Müslüman liderler Hac görevlerini yerine getirirken Mekke'de bir araya geldiler ve Sultan, Sulu liderlerine telgraf çekerek Amerikalılar Filipinlere girerken herhangi bir direnişte bulunmamalarını söyledi. Mekke'ye çekilen telgraf istenen etkiyi gösterdi. Sulular Amerikalıları kabul ettiler ve Straus' un resmi olmayan görüşmeleri böylece çok sayıda Amerikan askerinin yaşamını kurtararak başarıya ulaşmıştı. Karşılığında, Sultan, Straus' u (Sultan' ın bildiği tek İngilizce kelime olan) “centilmen” olarak tanımlamıştı. Çünkü Straus bu konudaki çabası ile Birleşik Devletlerin ne kadar merhametli olduğunu da göstermişti. Eğer bir fırsat çıkarsa, Birleşik Devletler de bu iyiliği karşılıksız bırakmayacaktı. Belki de Abdülhamid, bu davranışının Amerikalıları tazminat taleplerinden vazgeçireceğini düşünüyordu.¹⁷²

7. Straus' un Görevinden Ayrılması

İstanbul'daki on dört aylık görev sürecinde Straus çok daha sıkı bir politikacı olmuştu ancak birinci görevinde gerçekleştirdiği başarıların ikinci elçiliğinde tam olarak devam ettiği

¹⁷¹ Cohen, **a.g.e.**, s.92-93

¹⁷² Cohen, **a.g.e.**, s.93-95

söylenemezdi. Straus bu ikinci görevinde 1887'ye göre daha öz güvenli ve atak davranmayı tercih etmişti. Straus' un diplomasi dünyasında olgunlaştığını fark eden Dışişleri Bakanlığı, Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki daha önemli sorunların çözümünü bile çoğunlukla Straus' un sağduyusuna bırakmışlardı. Fakat 1898'de Amerikan Elçisi daha hassas ve karışık konularla karşılaştığından işi bu sefer hiç kolay görünmüyordu. Amerikan misyonerlerine duyulan antipati Ermeni sorunlarıyla ilişkileri nedeniyle düşmanlığa dönüşmüştü. Amerikan Elçisi Sultan' a karşı misyonerleri savunurken misyonerlerin Türklerin iddialarını kesinlikle kabul etmediklerini gördü. Amerikan görüşmeleri daha ziyade yabancı devletlerin baskısı altında geçmekteydi. Straus' a göre Türkiye'de önemli olan şeyleri etkileyebilen yegane güçler Rusya ve Almanya idi. Türkiye Çar' a karşı bir korku diplomasisi ve bu korkuyu karşılamak için de Kaiser' e karşı bir iş birliği diplomasisi yürütüyordu. Straus bu görevi sırasında, Sultan' ın ona göstermiş olduğu kişisel yakınlığın kriz zamanlarında uyguladığı soğuk kanlı hesaplamalara dayanan akıllı diplomasisini değiştirmeye yetmediğini gördü.¹⁷³

Ancak Straus' un İstanbul' da bulunduğu bir buçuk yıllık süre tamamen verimsiz geçmemiştir. Zaferle sonuçlanan bir takım sorunlarla da uğraşmış ve kendinden öncekilere göre daha fazla şey başarmıştır. Örneğin ABD, tazminat konusunda, diğer devletlere göre bir adım önde olmanın avantajını Straus' a borçluydu.

Straus görevinden alınmamış ya da istifa etmeye zorlanmamıştır. Ancak Türklerin oyalama ve geçiştirme taktiklerinden yorularak diplomatik bir jestle görevinden kendi isteği ile ayrılmayı tercih etmiştir. 12 Aralık' da Straus' un istifasını kabul eden Başkan, yerine John G. Lesihman görevlendirdi. Straus' un istifasını İstanbul' a yeni elçi beraberinde getirdiği bir mektup ile bildirmişti. Başkanın yazdığı bu mektupta, *“Nezd-i hükümet-i seniyyelerinde fevkalade ve murahhas orta elçi sıfatıyla bir müddet ifa-yı vazife etmiş olan mösyö “Oskar Straus” Amerika da bulunduğu sırada istifa etmiş takdime muvaffak olamamış olduğundan iş bu namenin yed-i müeyyid cenab-ı mülükanelerne ref ve takdimi vazifesini halefine tevdi eyledi. Mösyö “Straus” un zaman-ı memuriyetinde devlet-i aliye ile Amerika hükümeti beyninde min-el-kadim mevcut olan münasebat-ı dostu ve hüsn-ü amizişi teşyid ve tahkime mesaii mümkün sarf etmiş ve vazaif-i mevduasını mucib hoşnudi bir surette ifa eylemiş olduğu cihetle teveccüh- hat- ı mekarim gayat cenab-ı tacidarlarını isticlabe muvafık olduğu itikadındayım.”*¹⁷⁴ diyordu.

¹⁷³ Cohen, a.g.e., s.97

¹⁷⁴ BOA,Y.PRK.HR, Dosya no:29 Belge no: 61

D. Straus' un 1900-1909 Yılları Arasındaki Faaliyetleri

Şubat 1900'de eve dönen Straus, Başkanın ve Bakan Hay' in kişisel ısrarıyla Aralık' a kadar görevini sürdürdü. Bu arada daha önce meşgul olduğu işleriyle ilgilenmeyi düşünüyordu. Büyük işler başarmış önemli biri olarak farklı çevrelerden tekliflere açıktı. İş dünyasına geri dönebilirdi. Nasıl olsa aile şirketlerinde yeri hazırды. Fakat para meselelerinden hiç hoşlanmıyordu. Gerçi New York Ticaret Odası aracılığıyla ve Ticaret ve Ulaştırma Heyeti Başkanı olarak şirketlerle daha önceki ilişkilerini devam ettiriyordu. Elçilik görevinden istifasından sonra, politikadan da özellikle uzak duruyordu. Başkanlık seçimi kampanyaları sırasında arka planda kalmayı tercih etmişti. 1900 Yazında, Başkan McKinley, Straus' u daha büyük bir göreve getirmeden istifasını kabul etmeyeceğini söylemişti. Kısa bir süre sonra suikasta kurban giden Başkan, tazminat ve Filipinlerdeki Müslümanlar konusundaki başarısından dolayı, Straus için Dışişleri Bakanlığını uygun görüyordu. Akademik çevrelerin davetleri de Straus için keyif vericiydi. Resmi işlerinin dışında Harvard Üniversitesinde uluslararası hukuk konulu bir ders verdi. *Devletin Cumhuriyetçi Yapısının Kaynağı* adlı yazısını 1901' de yayınladı.¹⁷⁵

Bu arada, Straus' un ilgisini daha farklı bir alan olan Hakemlik Mahkemesi çekmeye başladı. 1899 yılı barış konferansı sırasında kurulan mahkeme gerçekte sadece jüriyelerden oluşan bir heyetti. Her devlet bu heyete kendi adına dört jüri gönderiyordu ve devletler mahkemeye hakemlik yapacak kişiyi bu heyetin üyelerinden seçiyorlardı. Straus, McKinley' in Başkanlığı sırasında bu heyete üye olarak katılmak istediğini defalarca söylemişti. McKinley de bu talebi yerine getireceğine söz vermesine rağmen, görev listesi açıklandığında Straus' un ismi listede yoktu. Anlaşılan McKinley verdiği sözü unutmuştu.¹⁷⁶ Eski Başkan Harrison' un 1902 Martında ölümü üzerine boşalan Hakemlik Mahkemesi üyeliğine tekrar talip olan Straus Roosevelt' e konuyu açtığında Başkan ilk önce şaşırды çünkü o Straus' un bir demokrat olduğunu biliyordu ve ABD' yi zaten iki demokrat temsil ediyordu. Ancak daha sonra altı yıl sürecek olan bu görevi Straus' a vermeyi kabul etti. Straus için bu görevin anlamı büyüktü. Jüri olarak kabul edilerek uluslararası boyutta saygınlığını arttıracaktı. Genellikle daha yaşlı devlet adamlarına gösterilen saygı kendisine de gösterilecekti. “On dokuzuncu yüzyılın tacı” rolündeki bu kuruma katılarak dünya barışını sağlamak için

¹⁷⁵ Cohen, a.g.e., s. 103

çalışacak olan Straus' un görevi insanlık adına adalet, doğruluk, özgürlük fikirlerini yaymaktı.¹⁷⁷

1. Ticaret ve Çalışma Bakanlığı (1906-1909)

Straus, 1896 ve 1900 seçimlerinde McKinley' i desteklemesine rağmen, daha sonra Demokrat Partiyle bağlarını kopardı ve Cumhuriyetçi Parti lideri Theodore Roosevelt' e yakınlaştı. Roosevelt ve taraftarları Straus' u büyük bir memnuniyetle karşıladılar. Hatta Roosevelt ile Straus arasında çok yakın bir dostluk da kuruldu. Seçimlerden altı ay sonra, Straus, Roosevelt' in kabinesinde kendisine görev vermeyi düşündüğünü öğrendiğinde pek şaşırmadı. Roosevelt' in aklından geçen görev Ticaret ve Çalışma Bakanlığıydı. Bu görevi, Straus' a sadece karakteri ve yeteneklerinden dolayı değil aynı zamanda Rusya ve diğer Yahudi karşıtı ülkelere Amerika' daki Yahudilere nasıl davranıldığını göstermek için verdiğini ifade etti. Başkan, din ve ırk ayrımı yapmadığını göstererek Yahudilerin hem kalbini hem de desteğini kazanmayı hedefliyordu. Straus, 17 Aralık 1906' da görevine başladı.¹⁷⁸

Ticaret ve Çalışma Bakanlığı, Hükümetin dokuz Bakanlığından en yenisiydi ama en geniş çalışma alanına sahipti. Ülkenin ticaret, maden, üretim, gemicilik, balıkçılık ve taşıma işleriyle ilgilenen Bakanlık, aynı zamanda göçmenlerin yargılanmasından da sorumluydu. Straus' un bu göreve getirilişi, Kabinedeki ilk Yahudi üye olması açısından önemliydi. Bu yüzden basın bu konuya geniş yer verdi. Roosevelt Yahudilerin esiri olduğu için eleştiri alırken Straus, Roosevelt' in konumunda bir tehlike olarak görülüyordu. Öte yandan, başta misyonerler olmak üzere bazı diplomatlar, iş adamları ve işçi liderleri Straus' a destek veriyordu. Kendini yeni görevindeki işlerine adayın Straus, daha önceki sosyal ve akademik çalışmalarına ara vermişti. Bir taktik olarak, Amerikan Yahudi Komitesinden de ayrılmıştı. Ancak Yahudi göçmenlerin ABD' ye girişinin sınırlandırılmasını isteyen Başkana Straus karşı çıkarak Göçmen Yasasında yeni düzenlemelerin yapılmasının daha uygun olduğunu belirterek, Yahudi haklarını korumuştur.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Straus, **Under Four** s.164

¹⁷⁷ Cohen, **a.g.e.**,s.104

¹⁷⁸ Straus, **Under Four**, s. 210

¹⁷⁹ Cohen, **a.g.e.**, s.104

2. Straus' un Taft' ın Başkanlık Seçim Kampanyasında Önemli Desteği

Oscar Straus, aslında tam bir Theodore Roosevelt hayranıydı ve Cumhuriyetçilerin 1908 Başkanlık Seçimindeki adayının da o olduğunu düşünüyordu. Roosevelt ise 1904 seçimlerinden sonra üçüncü dönem başkanlık fikrine sıcak bakmıyordu. Başkanlık için bütün şartları taşıyan ve kolaylıkla başkan olabilecek Roosevelt' in önceki seçimlerde gönüllü olarak adaylıktan feragat etmesinden dört yıl sonra, Straus, kamuoyunun Roosevelt' in yanında olacağı fikrini ısrarla savunuyordu. Ancak Straus' un Roosevelt' e inancı öylesine sağlamdı ki, Roosevelt kendine halef olarak Taft' ı seçtiğinde hiçbir şekilde karşı çıkmadı. Büyük bir sadakatle, Taft' ın Roosevelt' in “manevi mücadele”sini devam ettirecek, onun politikasını en iyi bilen ve uygulayacak güce sahip olan en uygun kişi olduğunu kabullendi. Straus, Taft' ı ise doğal görünümü ile güler yüzlü ve neşeli biri olarak tanımlıyordu. Ancak Roosevelt' in onayı olmaksızın başkan olmasının mümkün olmadığını da belirtiyordu. Taft, Roosevelt' in ve onun politikalarının sembolü haline gelmişti fakat işçi kesimi onu daha çok “karar verme özürü” olarak hatırlıyordu. Roosevelt' in Taft adına harekete geçmesi ile Kabinenin üyeleri de kampanya çalışmalarını hızlandırdılar. Büyük bir istekle çalışan Straus, özellikle İşçi ve Yahudi oylarını toplamada etkili oldu. Emekçiler de kampanyada önemli bir unsurdur. Gerçi Taft' ın bir emekçi dostu olduğunu söylemek zordu fakat Straus yine de işçilerden Taft adına oy istedi. Öte yandan, kampanya liderleri, Straus' u, Yahudilerin ve yabancı ülke doğumluların oylarını çekebilecek bir “banka kartı” olarak görüyorlardı. Aslında Straus, din ve mezhep gruplarının önüne çıkmayacağına dair şart koşmuştu fakat yabancı ülke doğumlu emekçi izleyicilerin karşısına çıkıp konuşma yaparak bu kuralı yine kendisi bozdu.¹⁸⁰

3. Straus' a Japonya Elçiliği Görevinin Teklif Edilmesi

Seçimden sonra, Straus' un geleceği Taft' ın ona kabinede kalmasını isteyip istememesine bağlıydı. Straus' a göre her iki ihtimalde mümkündür çünkü Taft, Kabine' de beraberken Straus' un yaptıklarını her zaman desteklemişti. Dahası, Roosevelt seçim günü öncesinde bile Straus' u görevinden ayırmayacağını ima etmişti. 24 Kasım tarihli Kabine toplantısından sonra Roosevelt, Straus' a Taft' ın yanında görevini sürdüreceğini söylemişti.

Ancak haftalar geçmesine rağmen Taft' dan hiç bir haber yoktu. 16 Aralık' ta Straus New York' ta bir akşam yemeğine katıldı ve ertesi gün Taft ile Washington'a döndü. Taft' ın Kabine hakkında pek konuşmak istemediğini gören Straus, kendisini görevlendirme niyetinde olmadığına da emin oldu. Taft' ın Straus ile yaşadığı sorun, Kabinede yaşananların sadece bir parçasıydı ama tarihçiler bu sorunun tek başına bile Roosevelt ile halefinin arasına açmasına yeteceğini düşünüyorlardı. Taft, Kabine kurmanın gerçekten zor bir durum olduğunu itiraf ederek Straus' a Kabinesinde bir görev vermese bile kendisini Elçi olarak görevlendirebileceğini ve büyük ihtimalle Türkiye' ye gönderebileceğini söylüyordu. Üç gün sonra yazdığı mektubunda da Japonya' ya gitme fikrini ortaya attı. Taft bu görevi Straus' a verdiğini açıkça ilan etmedi fakat Straus' un tercihini bu yönde yapacağını umuyordu.¹⁸¹

Teklif gelince, Straus' un en çok güvendiği iki kişi, Isidor ve Roosevelt, Straus' un bu görevi kabul etmesini istiyorlardı. Roosevelt, Straus' un özelliklerine uygun ve önemli bir pozisyon olduğu düşünüyordu. İlk başta, Isidor Rusya' yı önerse de bu Elçiliğin çok sorun olacağını düşünerek Japonya fikrinin daha doğru olacağını söyledi. Straus, haftalarca düşündü. Japonya uzak görünüyordu çünkü oğlu koleje başlayacaktı. Henüz devletteki görevine de son vermemişti. Taft, resmen göreve başladığı gün Straus' a kararını sorduğunda, Straus kararının gelecek teklifin ne olacağı ve nasıl teklif edileceğine bağlı olduğunu söyledi. 5 Mart' ta gazeteler Straus' un Japonya elçiliğini kabul ettiğini ve Thomas J. O'Brien' ın yerine geçeceğini yazdı. Ancak atama ile ilgili bildiri tamamen tersine bir şekilde yayınlanmıştı. Straus, Başkan' ı 6 Mart' tan beri görmüyordu; 8 Mart' ta Taft sadece: "Ben, Straus' u Japonya' ya göndermek için uğraşıyorum" dedi. Bir kaç gün sonra Başkan, Straus' a Tokyo' ya gidişinin iptal edildiğini bildirdi çünkü O'Brien, St. Petersburg veya İstanbul' a gitmeyi kabul etmiyordu. Bu yüzden Hükümet, O'Brien' ın bir sene daha Japonya' da kalmasına karar verdi. Taft, bu durumda Straus' un İstanbul' u kabul etmesini istiyor ve daha sonra Japonya' ya transfer edilebileceğini söylüyordu. Straus, Türkiye' ye gitmeyi reddetti. Ancak bir sene sonra eğer Taft hala kendisini Japonya' ya veya eş değer bir Avrupa ülkesine elçi olarak göndermek isterse Straus o zaman kabul edeceğini söyledi. Konu böylece kapandı. Straus, halka, eşinin kendisini ve oğullarını bırakarak uzaklara gitmesini istemediği şeklinde bir açıklama yaptı.¹⁸²

¹⁸⁰ Cohen, a.g.e., s.174-177

¹⁸¹ Cohen, a.g.e., s.181-2

¹⁸² Cohen, a.g.e., s.181-2

4. Straus ve İstanbul Elçiliğinin Teklif Edilişi

Dışişleri Bakanı Knox, İstanbul' da ki görev için bir öneri de bulunacağı zaman, Taft' a Straus' u bu göreve uygun bulduğunu söyledi. Taft, başka isimleri düşünüyordu fakat 1909 Nisanın da ki gelişmeler Türkiye konusunda deneyim sahibi birini zorunlu kılıyordu. Jön Türklere karşı, Abdülhamid' in desteklediği Devrim karşıtı bir hareket ortaya çıkmıştı. 25 Nisanda Jön Türk ordusu İstanbul' daki devrim karşıtı hareketi bastırarak Abdülhamid' i tahttan indirmiş yerine kardeşi V. Mehmet' i geçirmişti.¹⁸³ Straus bu görevi memnuniyetle kabul etti. Çünkü o dönemde çok önemli bir bölgeye gönderiliyordu. Bu yüzden misyonerlerden ve meslektaşlarından onur verici çok sayıda tebrik mesajları almıştı. Straus, yeni Türkiye' nin aydınlanma dönemine yardım edebilecek biri olarak görülüyordu. Bu kez Büyükelçi olarak görevlendirilen Straus' un adı Mayıs ayında Osmanlı Devletine bildirilmişti.¹⁸⁴ Ancak Straus, apandisitinden rahatsızlandığı için İstanbul' a anca Eylül' ün ortalarında gecikmeli olarak gitti.¹⁸⁵

E. Üçüncü İstanbul Elçilik Yılları (1909-1910)

XX. yüzyılın ilk yıllarında, Osmanlı Devleti kendi içinde bir rejim değişikliği yaşamış, bir anlamda yenilenmişti. Ancak Yeni Hükümetin Amerikan ilişkileri ile olan gündemi geçen yüzyılın çözülmemiş sorunlarıyla doluydu. Ermeni olaylarının izleri henüz silinmemişti. Misyonerlerin şikayetleri de sürmekteydi. ABD' ye göçler devam ediyordu.

Hal böyleyken, ABD Hükümeti, İstanbul' daki gelişmeleri memnuniyetle karşılıyor, iki ülke arasındaki sorunların çözümüne yardımcı olacak bir ortamı hazırlayacağına ve Yakın Doğu' daki ABD çıkarlarına olumlu katkıda bulunacağına inanıyordu. Yeni Osmanlı Hükümetinin eğitim, vatandaşlık ve misyonerler hakkındaki yaptıkları açıklamaları ve planları Amerikalı tatmin edici düzeydeydi.¹⁸⁶

¹⁸³ Cohen, **a.g.e.**, s.182

¹⁸⁴ BOA, **İ.HUS.**, Dosya no: 175 Belge no: 1372-R-24

¹⁸⁵ Straus, **Under Four**, s.274

¹⁸⁶ Erhan, **a.g.e.**, s.375-77

Meşrutiyetin ilanı ile ikili ilişkilerin siyasi ve sosyal boyutlarına yansıyan olumlu havanın ekonomik alanda da etkili olması için ABD elinden geleni yapacaktı.

1. Straus' un Yeni Hükümet Hakkındaki Düşünceleri

Straus, Yeni Hükümet hakkındaki izlenimlerini şu sözlerle anlatıyordu. “Yeni rejim altındaki Türkiye Hükümeti, Sultan bir kukla konumunda olduğundan, her şey bakanların kontrolündeydi. Bakanlar ise Jön Türkler ya da sözde “İttihat ve Terakki Partisi” tarafından atanıyor ve kontrol ediliyordu. Bu parti, 1908 ihtilalini yapmış ve Sultan’ ı 1909 Nisanında azletmişti. Resmi bir sorumluluğu olmayan görünmez bir güç tarafından kontrol edilen bir hükümetin, ne özgürlüğe ne de ilerlemeye fayda etmeyeceğini görmek zor değildi. Yine de önde gelen bakanlar yetenekli insanlardı ve bazıları çok tecrübeliydi. Örneğin eski Londra elçisi olan Rıfat Paşa, zeki ve aydın bir devlet adamıydı. Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Makedonya Hükümeti görevini yapmış bir birleşik komitenin üyesiydi. İç işleri Bakanı Talat Paşa, daha öncesinde daha önemsiz bir görevdeydi. Jön Türk Partisinin önde gelen temsilcilerindendi ve (Birinci) Dünya Savaşı sırasında Ermenilerin katliamından sorumlu kişi olduğuna inanılıyordu. Savaşın sonra Berlin’e kaçtı ve orada 1920’de genç bir Ermeni tarafından öldürüldü. Maliye Bakanı Cavit Bey, çok parlak genç bir adamdı, 34 yaşlarında olup Selanik’ dendi. Kendisinin bir Dönme olduğu ve Yahudi dönmelerinden oluşan Sabbatians* mezhebinin de bir üyesi olduğu söyleniyordu.”¹⁸⁷

Straus, Sultan V. Mehmet hakkındaki ise “Sultan 65 yaşında, kısa ve çok bodur biriydi. Askeri üniforma giyiyordu fakat görünüşte cansız, hareketsiz ve beceriksiz birine benziyordu. Kardeşi II. Abdülhamid’ in 33 yıllık saltanatı süresince Boğaziçi’nde bir sarayda hapis hayatı yaşamıştı.” diyordu. Straus’ a göre, Türk kabinesindekilerden bazıları gerçekten de ileri görüşlü, yetenekli ve dürüst insanlar olsa da yeni Jön Türk yönetiminin, Liberalizm ve ilerleme adına fazla bir şey yapabilmeleri zordu. Çok açık bir dille, yetkililere, Türk Parlamentosunun işleyiş tarzını eleştiriyor ve halka ekonomik gelişme için gerekli olan özgürlüğün anlatılmasının zorunlu olduğunu izah ediyordu. Straus, “Nasıl ki Büyük Güçler arasındaki çekişmeler Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını 100 yıl ve daha fazla süre engellediyse, aynı çekişme iyileşmesini de engellemiştir. İngiltere Türkiye’nin

* Mezhep, adını, XVII. yüzyılın ortalarında kendisini Mesih ve peygamber ilan ederek bu mezhebi kuran Sabatay Zevi’ den alıyordu

geliştirilmesinden yanaydı. Rusya, Almanya ve Avusturya'nın politikası ise, Türkiye'yi zayıf ve karmaşa içerisinde tutmaktı. Komitenin ve Ordunun idaresi Jön Türklerin elindeydi ve politik sorumluluk almak istemeyen bakanlar da işini diğer bakana yüklemeye eğilimindeydi.” diyordu..¹⁸⁸

Oscar Straus' un karşılaştığı sorunlardan biri iki misyonerin ölümü ve tazminat meselesiydi. Straus, kurulmakta olan yeni Türk Devletine tam destek verilmesi gerektiğini savunurken, devrim karşıtlarından ağır tazminat bedelleri talep etmenin yeni anayasal hükümeti daha da zor duruma sokacağını göz önüne aldı. Türkiye, yabancı ülkelerin tüm suçlamalarını reddettiğinde de Straus, Sadrazama Türkiye'nin, bu sorunu Yüce Mahkemeye götürme hakkı olduğundan bahsetti ama yine de sorunun uzlaşmacı yollarla çözülmesinden yanaydı. Yeni Hükümet hafif cezalarla da olsa sonuçta suçlular cezalandırılmıştı. Cezaları uygularken diğer yetkili diplomatların onaylarını da almıştı. Bakan Knox da onay verenler arasındaydı ve Straus' a Amerika'nın Türkiye' den istediği tazminat bedeli talebini ertelediklerini ve iki misyonerin ölümü ile ilgili iddiaları dosyaya kaldırdıklarını bildirdi. Knox, Elçi' ye tazminat bedeli konusunda başka örnek davalar bulması için talimat verdi ancak insafli davranması için uymayı da unutmadı. Straus, bu konunun Yüce Mahkemeye gönderilmesini isteyen diğer meslektaşları ve Türk Hükümeti ile aynı fikirde olduğunu açıkladı. Ancak herhangi bir karara varılmadan konu çözümsüz bir şekilde bırakıldı.¹⁸⁹

2. ABD' nin Dolar Diplomasisi ve Straus

Dolar Diplomasisi, ABD'nin yurtdışı çıkarlarını geliştirmek amacıyla yabancı ülkelerde Amerikan yatırımını teşvik etme politikasıdır.¹⁹⁰ Latin Amerika, Çin ve Yakın Doğu' yu kapsayan bu politika, Taft zamanında büyük bir istekle uygulamaya konmuştu.¹⁹¹ Dışişleri Bakanlığı'nın yeni Türk Hükümeti'ne karşı izlediği bu politika, Amerikan ticaretini geliştirmeyi ve sermaye yatırımı yapmayı hedefliyordu. Taft' ın Latin Amerika'ya olduğu kadar Çin' e de ulaşma arzusu, bu amaç doğrultusunda, diğer bütün düşüncelerin ötesindeydi. Amerika, Türkiye' den demiryolu, maden ve sulama projeleri konusunda bir takım imtiyazlar

¹⁸⁷ Straus, **Under Four**, s.277

¹⁸⁸ Cohen, **a.g.e.**, s. 183

¹⁸⁹ Cohen, **a.g.e.**, ss. 183-4

¹⁹⁰ <http://www.answers.com/topic/dollar-diplomacy>

¹⁹¹ William Howard Taft, “Dollar Diplomacy, William Howard Taft, 1912”, U.S. Department of State, Papers Relating to Foreign Affairs, 1912, pp. vii-xxvii, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=676>

elde etmeye çalışıyordu. Böylece Amerika'nın refah seviyesinin yükselmesine katkıda bulunacaklarına inanıyorlardı. Hatta Straus, yetkilerini de aşarcasına bu imtiyazların garanti altına alınmasını istiyordu. Dışişleri Bakanlığı, kendi payına, ne misyonerleri ve onların eğitim çıkarlarını savunma taraftarıydı ne de Jön Türk Hükümetini desteklemek arzusundaydı. Knox, Amerika'nın görüşünü, "Elçilik, sadece Amerika'nın prestijini ve ticari çıkarlarını korumakla sorumludur." sözleriyle özetliyordu. Dışişleri Bakanlığı, herhangi bir anlaşmaya gerek olmadığını sadece ticari çıkarlar elde etmenin yeterli olacağı fikrindeydi ve karşılığında haklarının hiç birinden kesinlikle feragat etmek istemiyorlardı.¹⁹² Knox, "Bugün diplomasi ticaret için çalışmaktadır. Dünya üzerindeki dış temsilcilikler her ülkenin tarihinin gelişmesi için güçlü motorlardır. Amerikan ticaretinin genişlemesiyle, Amerikan ihracatçılarının kendi devletlerinden benzer şekilde destek görmesinin zamanı gelmiştir."¹⁹³ diyordu.

Türkiye üzerinde planları olan sadece ABD değildi. Bu dönem Türkiye üzerinde özellikle Almanya'nın etkisi çok büyüktü ve iki ülke ilişkileri Kaiser' in Almanya'nın emperyalist çıkarlarını artırmak için 1898 yılında ülkeyi ziyaretine dayanıyordu. İngiltere, Basra Körfezi Bölgesindeki gücünü korumak adına bölgedeki Alman demiryolu projeleri ile mücadele ediyordu. Rusya'nın izlediği politika da görünüşte Türkiye ile dosttu fakat attığı adımlar her zaman kuşkuyla karşılanıyordu. Straus, bu ülkelerin birbiri ile çelişen çıkar çatışmalarının aslında Türkiye'nin yararına olduğunu fark etti. Bu devletlerin birbirleriyle anlaşamamaları sayesinde Türkiye kendini parçalanmaktan koruyabilirdi. Dahası, Avrupalı Devletler birbiri ile rekabet ederlerken Türkiye'nin refah seviyesinde de dolaylı olarak bir yükselmeye neden olabilirlerdi. Meslektaşlarından farklı olarak Straus Türkiye'deki yeni rejimin geleceği hakkında daha olumlu şeyler düşünüyordu ve Türk Devletine gereken tüm desteğin verilmesini istiyordu.¹⁹⁴ Hem Türkiye'nin başkentindeki sosyal yaşamda hem de diplomatik yönelimdeki trendlerden, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında hızla gelişen bir "yaklaşma" nın delilleri görülüyordu. Rus-Japon Savaşı'ndan sonra ve Türkiye'ye gelen yeni rejimle beraber, Rusya Türkiye'ye tavrını değiştirmiş ve çok dostça yaklaşır olmuştu. İtalya, İngiltere ve Almanya'nın arasında tarafsız bir yaklaşım içersindeydi. Avusturya, her zamanki gibi, tamamen Almanya'nın yanındaydı.

¹⁹² Cohen, a.g.e., ss. 185-186

¹⁹³ John A. DeNovo, "A Railroad For Turkey, The Chester Project, 1908-1913", **Business History Review (Pre-1986)**, Yıl: 1959, cilt: 33, Sayı: Autumn, s.301.

¹⁹⁴ Cohen, a.g.e., s. 183

Amerikalı yatırımcılarına tanınacak imtiyazlar, Dışişleri Bakanlığı'nın uyguladığı ticaret programlarının temel unsurlarıydı. Resmi olarak, Bakanlık, Amerikan şirketlerinin teklif ettiği projeleri gözden geçiriyor ve daha sonra uygun buldukları başvuruları Türkiye ile yapacakları ihalelere katılmaları için yönlendiriyordu. Bakanlık daha da ileriye giderek, Elçiliğe, demiryolu ve gemi yapımıyla uğraşan Amerikalılar adına Türkiye' den ayrıcalıklar istemesi yönünde haber gönderiyordu. Straus Türk yetkililerine Amerikan teklifinin avantajlarından bahsediyordu. Ama bu projenin halka ne kadar maddi fayda sağlayacağını kendi kendine sorguluyordu. Çünkü halk bir kere fakirdi. Tarım alanında ve yol yapımında oldukça geriydi. Devlet gerekli vergileri toplamada yetersiz kalıyordu ve insanlarda yatırım yapma ruhu yoktu.¹⁹⁵

Straus' un tüm eleştirilerine rağmen, Dışişleri Bakanlığı bir Amerikan doları için her şeyi göze alıyordu. Bakanlık, demiryolu projeleri için onay almaya çalışırken Türkiye' nin donanma yapımı ile ilgili planını duydu ve Straus' tan Amerikan gemi yapımcılarının açılacak ihalelere katılmalarını sağlamasını istedi. İhalelerin sonuçlanmasına bir kaç hafta kalmıştı ama yine de Straus, tavsiye ettiği Amerikan gemi yapımı şirketlerinin temsilcilerinin İstanbul' a gelmesini sağladı. Bu arada, Elçi, hem Konsüler görevinin gereğini yerine getirmek hem de Kahire' de bulunan Roosevelt' i bu fırsatla ziyaret etmek üzere, 7 Mart tarihinde, İstanbul' dan beş haftalık bir süre için ayrılarak Suriye kıyıları boyunca yapacağı gezisine katıldı. Ancak Dışişleri Bakanlığı, Straus' un yokluğunda bir takım sorunlarla karşılaşmıştı. Demiryolu anlaşmasını kabul etmek istemeyenlerin sayısının arttığına dair haberler alıyordu. Straus, bu haberleri, Atina' dan bir telgraf göndererek yalanladı. Ayrıca Bakanlık, Straus' un gemi ihalelerini ertelemede etkili olamaması sonucu ihalenin İngiliz şirketlerine verilmesi üzerine Straus' dan gezisini yarıda kesmesini istemişti. Bakanlık, zorla, Kahire' ye gitmesine izin verdi fakat diğer gezi programını iptal etti. Knox, bu talimatları çok sert bir dille vermişti. Knox' a göre Straus derhal Amerikan gemi yapım şirketlerinin ihalelere katılmasını bir şekilde sağlamalıydı. Aksi takdirde Türkiye, Elçinin yokluğunu fırsat bilerek, Amerikan şirketlerinin verdiği güvenceleri yok sayacaktı. Bakanlık' a göre her iki durumda da tek sorumlu Straus' tu.

Dışişleri Bakanlığı'nın bu tavrı, Straus' un Taft Hükümeti' ni Türkiye üzerinde izlediği politikadan dolayı eleştirmesine neden oldu. Devlet, her şekilde ticari teşebbüslerin artmasını

¹⁹⁵ Leland James Gordon, **American Relations with Turkey 1830-1930 An Economic Interpretation**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1932, s.131-39

sağlamalıydı ki Straus da bu fikri onaylıyordu. Fakat Straus' a göre Hükümetin izlediği bu politikanın tehlikeli yönleri de vardı. Straus: “Ben, şahsen, Bakanlığın sözde Dolar Diplomasisi olarak adlandırdığı ticari ilişkilerini geliştirmek adına büyük bir gayret ve istekle yürüttüğü bu politikasının çok erdemli olduğundan cidden emin değilim.” diyordu. Diğer ülkeler de Türkiye’de politik olarak etkili olmanın yollarını araştırıyor ve bunun için politik baskılar da uyguluyorlardı ama Birleşik Devletler bu amaç ve baskıdan yoksundu. Önce ticari ayrıcalıklar elde etmek “Eminim, bu İmparatorluğun iç işlerinde büyük bir karışıklığa yol açacak ve böylece Amerika ne kadar akıllıca davrandığını kanıtlayacaktı.” ve sonuçta diğer devletler arasında ortaya çıkan karışıklık sayesinde de ticari avantajlardan elde edilenin üzerinde bir kar sağlayabilecekti.

Straus’ un bu görüşleri sadece Taft yönetimine duyduğu rahatsızlıktan kaynaklanmıyordu. Onun bu tavrı daha önce Amerika’nın Yakın Doğu meselelerinde çıkardığı karışıklıklara karşı tavrı almasıyla da uyuşuyordu. Dahası, Straus’ un ilk iki görevindeki asıl hedefi, ticari haklara karşı kişisel hakları korunmaktı. Bu nedenle, ikinci görevi sırasında, John Hay çok önemli konularda tüm yetkiyi Straus’ a vermişti. Şimdi ise Straus elçi olmasına rağmen kendine tanınan sınırlı haklardan dolayı kızılıyordu. Özellikle Washington’daki yetkililer tarafından Yakın Doğu’ ya gönderilenleri gördükçe kızgınlığı daha da artıyordu. “Her diplomat bir satıcıdır.” sözü Taft yönetiminin bir sloganı olmuştu fakat Straus’ un gönülden desteklediği bir model yoktu.

3. Chester Projesi ve Straus

XX. yüzyıl başlarında, Dolar Diplomasisinin büyümesine kapılan ABD’ nin Yakın Doğu siyasetine dahil olmaya çalıştığı dönemde, Chester Projesi gündeme gelmişti. Bu Proje, Amiral Colby M. Chester* ve ortaklarının Asya Türkiye’inde bir demiryolu ve madencilik girişimi için hazırladığı dev bir programdı. Bu, Amerikalılar için Osmanlı Devleti topraklarında olabilecek büyük ticari ve endüstriyel fırsatlar demektir. Gerek dış ticari ilişkiler

* Salahi R. Sonyel, “Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemi ve Türkiye’ yi Bölme Çabaları (1908-1918)” adlı makalesinde “... Büyük Devletler, henüz XVIII. ve XIX. yüzyılda, gezgin, misyoner ve diplomat rolüne bürünen çeşitli ajanlarını Osmanlı ülkelerine sevk ediyor; onlara, birçok stratejik yerlerin haritalarını çizdiriyor; sömürülebilecek kaynakları, araç olarak kullanabilecekleri Hristiyan ve Müslüman toplumları (ya da azınlıkları) saptayarak onlarla ilişki kuruyorlardı. Bu ajanlar arasındaABD’den Amiral Chester, Tümgeneral Harbord, vs. akla gelir.” diyerek Chester’ in ajan olduğunu iddia etmektedir., Salahi R. Sonyel, a.g.m., **Bellekten**, Ağustos 1997, Cilt LVI, Sayı 231, Ankara, s. 386.

için yeterli destek olmayışı gerekse girişimcilerin kendi tereddütleri ve Avrupalı güçlerin özellikle de Almanya' nın muhalefetiyle başa çıkamamaları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanan Chester Projesi, Amerika diplomasi ve ticaret tarihinde önemli bir yere sahiptir.²⁰⁰ John A. DeNovo' ın düşüncesine göre, “Chester grubunun hayalleri gerçekleşseydi Amerikanın Ortadoğu ile olan ilişkilerini değiştirebilir hatta Türk tarihinin gidişatını bile etkileyebilirlerdi. Proje her ne kadar tam bir yıkım ve utanç verici başarısızlık olsa da Taft Hükümeti'nin Amerikalı girişimcileri aktif şekilde desteklemesi Amerika diplomasi ve ticaret tarihinde yeni bir dönem açmıştı.”²⁰¹

Projeyi destekleyen ABD Dışişleri Bakanlığı, bu tavrıyla, ciddi bir şekilde Doğu Sorunu ile ilgili uluslararası politikalara dahil olmama şeklindeki geleneksel tutumdan sapmıştı. İki ülke arasındaki daha önceki ilişkilere baktığımızda, ABD' nin sadece Osmanlı Devletindeki misyonerlerin ve Ermenilerin kişisel haklarını korumak adına uğraş verdiğini görmekteyiz. Başkan Taft ve Dışişleri Bakanı Knox' un Dolar Diplomasisini destekler tavrı ile, Amerikalı işadamları, yurtdışı girişimlerine sıcak bakmaya başladı. Chester Projesi böyle bir ortamda oluştu.

Osmanlı Devleti açısından bakıldığında, Temmuz 1908 devrimiyle iktidara gelen ve Sultanı parlamenter rejime geçmeye zorlayarak daha iyi bir Türkiye için parlak fakat gerçekleşmeyen sözler veren Jön Türkler içinse durum farklıydı. Ülkeyi modernleştirme planları arasında Jön Türkler, ekonomik gelişmeyi listenin başına koymuşlar ve yaygın demiryolu ve karayolu yapımına, limanların geliştirilmesine, sulama projelerine, kamu hizmet kurumlarına ve maden aramaya önem vermişlerdi. Türkiye'nin kendi ekonomik gelişimi için yerli sermaye ve yönetim kabiliyetinden yoksun olması yurtdışı yardımlarına yönelmesini gerektiriyordu. Ancak Avrupalılardan gelen tekliflere yine de şüpheyle bakıyorlardı. Çünkü Avrupalı finans guruplarının mali ve siyasi çıkarlarının Türkiye'nin zararına olarak geliştirmeyi planladıklarından endişeleniyorlardı. Amerikalılar benzeri şüphelerden nispeten daha uzak bir konumda oldukları için, bu durumu kendi adlarına iyi bir fırsat olarak görüyorlardı.²⁰²

²⁰⁰ Gordon, **a.g.e.**, s.132-33

²⁰¹ DeNovo, **a.g.m.** s.301.

²⁰² DeNovo, **a.g.m.**, s. 302

Türk yetkililerle görüşmeler sırasında Chester Projesinin maddeleri defalarca revizyon gördü. Almanlar, Amerikalılara ait Halep' den Akdeniz'e kadar olan hattın demiryolu planını görünce bu hattın onlara verilmiş olan Berlin-Bağdat Projesi'nden geçtiğini söyleyerek itiraz ettiler. Kuzey Anadolu'daki Sivas-Samsun kısmını Rusya kendi alanının işgali olarak görüp itiraz etti. Osmanlı Hükümeti bu kısmı projeden çıkartmak zorunda kaldı. 1909 yılının sonuna doğru Chester Sendikası Orta Anadolu'daki Sivas' dan, doğuya doğru Harput, Ergene, Diyarbakır, Musul ve Kerkük üzerinden, İran sınırındaki Süleymaniye' ye kadar uzanan hatların imtiyazlarını almak için başvurdu. Ana hattan Karadeniz'de Samsun limanına, Halep üzerinden Akdeniz'e, ve Bitlis üzerinden Van'a kadar yan hatlar da olacaktı.²⁰⁶ Bu raylar, en azından 2,000 km olacak ve yüz milyon dolardan fazla bir masraf gerektirecekti. Bu hatlar maden açısından zengin olduğu bilinen bölgelerden geçiyordu ki, girişimciler de bu madenleri çıkarmayı planlıyorlardı. Öte yandan Bölgeye döşenecek demiryolu hattıyla ilgilenen Amerikalılar, sadece Chester gurubu değildi. Bir İngiliz-Amerikan firması olan J. G. White ve Şirketi'ni temsilen Dr. Bruce Glasgow da Temmuz 1909 başvuru da bulundu. Aynı hat için iki Amerikalı gurubun rekabeti, Amerika için aslında bir dezavantajdı. Bu durum Dışişleri Bakanlığı'nı zor duruma soktu. Çünkü Amerikan Maslahatgüzarı Einstein, Washington'daki amirlerine Glasgow' u desteklediğini açıkladığında, Chester tarafı bunu şiddetle reddetti. Maslahatgüzar, sonunda, iki gurubu da ayırım gözetmeden diplomatik olarak desteklemeyi ve seçimi Türk yetkililerine bırakmayı uygun gördü. Sonrasında White şirketinin çekilmesiyle Chester-Glasgow rekabeti sona erdi.²⁰³

Eylül 1909'da Elçi Oscar Straus, Konstantinapol' e ulaştığında, demiryolu imtiyazları meselesi, Türk siyasetinde oldukça ihtilafli bir konu haline gelmişti. Straus imtiyazlar konusundaki karışıklığı 23 Eylül' de Bakan Knox' a bildirirken konu ile ilgili endişelerinden de bahsetti. Straus, çok sayıda Amerikan sermayedarının Türk hükümetiyle kontrat yapmaya çalıştıklarını ancak bu kişilerin çoğunun aslında Amerikalı bile olmadığını ve hiç sermayeleri olmadığını halde Türkiye'de büyük paralar kazanmak isteyen oyuncular olduğunu söyledi. Amiral ve büyük oğlu da, sermaye sahibi değildi ve iş bağlantıları yoktu. Ailenin kişisel birikimleri böyle bir yatırım için yeterli değildi. Öte yandan Avrupalıların Türkiye'ye gönderdikleri temsilciler, şirket yöneticileri ya da hisse sahipleriyle Amerikan imtiyaz talipleri ve müteahhitler çoğunlukla "ticari kiralık askerler"den oluşuyordu. Bu insanlar temsil

²⁰⁶ BOA, **HR.SYS**, Dosya no: 67 Belge no: 47 (Belgede The Evening Star gazetesinde yayınlanan William Curtis' a ait "Big American Deal (Büyük Amerikan Anlaşması)" adlı makale bulunmaktadır

²⁰³ DeNovo, **a.g.m.**, ss. 304-305

ettikleri firma ile doğrudan bağlantılı değillerdi. Amerikalı şirketlerle karşılıklı anlaşma yapıp, belli bir ücret veya komisyon karşılığında, imtiyazlar ve kontratlar elde etmeye çalışıyorlardı. Başarılı olurlarsa da gereken işi yerine getiriyorlardı. Bu durumda Amiral de kiralık bir askerdi çünkü imtiyaz alındığı takdirde demiryolları ve maden işletmelerini finanse etmeleri için büyük Amerikan şirketleriyle anlaşmalar yapmıştı. Straus' a göre Chester, White gurubuyla işbirliğine giderse daha doğru olacaktı. Bu anlamda, Straus, imtiyazlar için başvuruda bulunan bütün Amerikan şirketlerinin önce Washington'a niyetlerini açıklamalarını, Bakanlığın da bu şirketlerin gerçek şirketler olup olmadığını, mali durumlarını inceleyip bölgedeki Bakanlık görevlilerinden ne kadar destek alacaklarının belirlenmesini istiyordu. Bu iyileştirmeler sayesinde Amerikalı iş adamlarının Batı Avrupalı meslektaşlarıyla rekabetlerindeki şansları daha fazla olabilirdi.²⁰⁵

Ancak Knox, Straus' un Bakanlık kontrolü önerisini, Bakanlığın genel siyasetinin yabancı hükümetlere teklif götürmek isteyen tüm saygın Amerikan şirketlerine eşit miktarda olanak sağlamak olduğunu gerekçe göstererek kabul etmedi. Böylece Chester grubu hem Washington' un da onayını almayı hem de White şirketini saf dışı bırakmayı başarmıştı. Fakat 1909 ve 1911 yılları arasındaki Türk Hükümetiyle imtiyaz anlaşması yapmak için teklifini sunmaya hazırды.

1910'un ilk aylarında Chester şirket temsilcileri, Konstantinopel' de yavaş yavaş ilerleme kaydediyordu. Martın başında Kamu İşleri Bakanıyla bir ön anlaşma imzalandı. İyi niyet gösterisi olarak şirket İstanbul'daki bir bankaya yirmi bin pound yatırdı. Daha sonra Sadrazam Hakkı Paşa, anlaşmaya göre hareket etmeyi reddedince, Amerikan Dışişleri Bakanlığı duruma doğrudan müdahale ederek Türkleri ikna etmeye çalıştı. Bakanlık Jön Türk rejimi için önemli pek çok noktayı pazarlık konusu yapmaya hazırды. Türkler de sıkı pazarlık yaparak en avantajlı şartları elde etmeye çalışıyordu. Bunlar arasında Türk gümrük vergisinin %7'den %11'e çıkarılması, Yunan donanmasındaki ilaveleri dengelemek için ABD'den savaş gemisi alımı, ABD'nin bazı kapitülasyonlardan (özellikle de suç işleyen Amerikalıların yargılanması hakkı) doğan haklarını iadesi ve acil finansal ihtiyaçlar için dış borç temini vardı. ABD, Chester Projesi ile alakasız olsa da, bu konularda ayrıcalık tanımayı kabul ederse, Türkler de Amerikan şirketleri yönünde tercihlerini kullanacaklardı. Bakan yardımcısı Huntington Wilson, Washington'daki Türk maslahatgüzarına 15 Mart 1910'da Chester imtiyazı verilir verilmez ABD'nin Türk gümrük vergilerindeki artışı onaylayacağını

²⁰⁵ DeNovo, a.g.m., ss.

söylemişti. Kapitülasyonları ise ABD, imtiyaz verildikten sonraki dönemde bir koz olarak kullanmayı düşünüyordu. Ocak 1910'da Türkiye'nin istemiş olduğu savaş gemisi için kongrenin özel onayı gerekiyordu ama Bakanlık bu konuya pek ılımlı yaklaşmadı. Straus alternatif olarak ABD'den alınabilecek borçları Türklerin önüne sürdü.

ABD ile Türk Hükümeti arasında pazarlık devam ederken, Alman şirketleri, elçiliklerinin yardımıyla, Amerikan projesine karşı ciddi bir muhalefet oluşturmaya başladı. O zamana kadar Avrupalı güçler, Amerikan şirketlerini fazla önemsememişti. Ancak özellikle Almanlar Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik istismarıyla ilgilenenlerin saflarına yeni birinin katılmasına göz yumamazdı. Kısa zamanda anlaşıldı ki, Sadrazam Hakkı Paşa' nın anlaşma taslağını Bakanlar Kurulu'na getirmeyi ağırdan almasında da Alman Elçiliği'nin parmağı vardı. Alman Elçisi Baron von Bieberstein duruma zamanında müdahale etmişti. Elçi, Amiral Chester' ın Standard Oil Thrust adındaki petrol şirketinin sinsi planlarının görünürdeki yüzü olduğunu, şirketin Türk İmparatorluğu'ndaki petrol bölgelerini kontrol etmeyi hedeflediğini öne sürdü. Bu oldukça akıllıca bir hamleydi ve bazı Türk çevrelerinde şüphe uyandırmaya yetti. ABD Hükümeti Chester Projesiyle Standard Oil arasında bağlantı olduğunu yalanladı. Almanların manevrası Sadrazam' a proje konusunda baskı yapan Straus' un işlerini zorlaştırdı. Almanlar, Arthur Chester ve onunla çalışan demiryolu mühendisi James Colt, Straus' a Alman Elçiliğinin Chester projesine muhalefetinin, inşaat halindeki Bağdat demiryoluna rekabet doğuracağından kaynaklandığını söyledi. Bu arada tam bir Alman dostu olan Hakkı Paşa, Arnavutluk ve Girit meselelerini mazeret göstererek konuyu geciktiriyordu. Straus Sadrazama imtiyazın bir Amerikan şirketine verilmesine politik engellemeler olup olmadığını, Almanya' ya da başka güçlerden gelen muhalefetin mevcut olup olmadığını sordu. Sadrazam olumsuz cevap verdi ve Straus' a çalışmaların on günde biteceğine söz verdi.

The Evening Star gazetesi yazarı William Curtis' a göre Elçinin itirazı sadece bir "blöf" ten ibaretti çünkü Alman Hükümeti Almanya' nın Amiral Chester' in planlarına karışmak niyetinde olmadığını açıklamıştı.²⁰⁴

Straus Washington'daki amirlerine Chester projesinin önünü açmak ve Alman muhalefetine karşı koymak için önemli mevzularda Bakanlık' tan yetkilendirme gerekeceğini bildirdi. Aslında Straus, artık Amerikalılar için bir ümit kalmadığını ve bu dev projenin

²⁰⁴ BOA, **HR.SYS**, Dosya no: 67 Belge no: 47 (Belge, The Evening Star gazetesinde yayınlanan William Curtis' a ait "Big American Deal (Büyük Amerikan Anlaşması)" adlı makale ile ilgilidir.

Büyük Güçlerin çıkarlarıyla çatıştığını görebiliyordu. 12 Mayıs 1910'daki detaylı analizinde Bakanlığa şunları bildirdi. “Görüşmelerin, Amerikan şirketi için ümit verici bir düzeyde olduğunu görüyorum. Fakat burada hiç kimse, tamama ulaşmadan önce, herhangi bir görüşmenin nihai sonucu hakkında tahminde bulunması yanlış olur. İmparatorluğun siyasi varlığını kendi uhdelere almış altı büyük güç, buradaki olayları o kadar çok etkilemektedir ki, eğer bu güçlerden bir tanesi, örneğin Almanya veya Rusya, bu işe muhalif ise, bu imtiyazın verilmesine çok büyük bir engel teşkil edecektir. Normalde ticari meselelerde tarafsız bir konum avantajlıdır. Fakat burada durum farklıdır. Zarar verme gücü, iyi ve tarafsız ilişkilere baskın çıkabilmektedir.”

Alman muhalefetinin Amerikalı imtiyaz sahiplerinin yoluna engel koyduğunu anlamak Washington'daki yetkililerin haftalarını aldı. Knox, Berlin'deki elçi David Hill' e “Alman Dışişlerine Türkiye'deki demiryolu girişimlerine olan Alman muhalefeti konusunda temaslarda bulunması” talimatını verdi. Hill, ABD ile Almanya'nın Liberya, Çin ve İran'daki işbirliklerinden bahsedecekti. Hem Almanya'nın hem Türkiye'nin demiryolları yatırımlarını koruyacak ayarlamalar yapılabilirdi. Bu talimatlardan Güçler Dengesi'ni anlamaktan aciz olduğu anlaşılan Knox, daha da ileri giderek, Hill' e Almanya ABD ile işbirliğine yanaşmazsa, Türkiye'de diğer güçlerle ortaklık aramaya gideceklerini söylemesi direktifini verdi. Bakanlık Berlin, Paris, Roma, Londra ve St Petersburg' daki elçilikler aracılığıyla İstanbul'daki Alman elçisi Baron Marschall von Bieberstein' ın Amerikan başvurusunu önlemek için meslektaşlarından destek isteyip istemediğini araştırttı. Straus' a göre Marscall von Bieberstein, Konstantinapol' daki en etkili elçiydi. Amerikan elçileri böyle bir komployu ispatlayacak delil bulamadılar. Hill' in telgrafına göre “Alman Hükümeti Türkiye'deki Amerika' nın demiryolu imtiyazına bir muhalefetleri olmadığını” bildirdi. Onların yegane kaygıları kendi yatırımlarını korumaktı. Alman Hükümeti'nin Alman şirketlerinin Amerika ile anlaşmalarının desteklediğini ifade etmesi, Konstantinapol' daki Alman Elçisi'nin hareketlerini telafi etmeye yeterli olmadı.

Straus imtiyazın meclisten geçmesi için elinden geleni yaptı. Almanların son iddialarını reddeden dikkatlice yazılmış yasal bir yalanlama metni hazırladı. 21 Haziran' da olay sürüncemedeydi, Sadrazam imtiyazı meclise sunmamıştı. Şirketin, Türk destekçilerinin yoğun çabalarına ve ABD Dışişleri Bakanlığının baskılarına rağmen 28 Haziran' da meclis imtiyazı görüşmeden dağıldı. Her ne kadar Sadrazam, hayal kırıklığı yaşayan şirkete, meclis dağıldıktan sonra konuyla ilgileneneğini söylese de, şirket temsilcisi bunun beyhude olacağını

düşünüyordu. Çünkü meclis bir süre toplanmayacaktı ve anlaşmaya yapılması istenen eklemeler daha da gecikmeler getirecekti.

Straus başarısızlığı, Alman muhalefetine ve Sadrazam ve Savaş Bakanı üzerindeki nüfuzlarına bağlıyordu. Almanların daha üstün bir konumda olduklarını, çünkü onların ticari girişimcileri Almanya'nın siyasi çıkarlarını geliştirme yönünde teşvik ettiklerini söylüyordu. Bu özellikle Bağdat demiryolu projesinde geçerliydi. Alman gurupları, en azından 150 bin poundluk "bahşiş" dağıtmıştı ve bunun bir kısmının Sultanın kendisine gittiği söyleniyordu. "Hükümetin imtiyazlarının ya da kontratlarının serbest rekabetle belirlendiğini düşünmek büyük bir hatadır. Özellikle büyük kontratlar ve önemli karlar söz konusuysa serbestlik ve rekabet tamamen hayalidir." Straus Türkiye'deki uzun süren diplomatik deneyimlerine dayanarak "böyle bir ülkede siyasi ve ticari çıkarlar çok yakından bağlantılıdır." diyordu. Bu sadece Almanya'nın davranışlarında ve tavırlarında değil Büyük Britanya ve Fransa'da da görülebiliyordu. Bakanlığa sürekli olarak Chester imtiyazı kadar büyük Amerikan ticari girişimlerinin "hükümetin güçlü desteği olmadan bu imparatorlukta gelişip sonuçlanamayacağını" anlatıyordu. Eğer bu yola başvurulursa doğrusu "Doğu Sorunu denilen Siyaset Labirentine, Türkiye'nin ya da Üçlü İttifakın tarafında yer alarak dahil olmaktan kaçış yoktur. Bu başlangıçta çok da açık olmayabilir. Geçmişe bakarak gelecek değerlendirilir ve bu Güçlerin diplomasi oyunları göz önüne alınırsa, bu büyüklükte bir demiryolu sadece (ticari çıkarlarını ve siyasi nüfuz alanlarını etkileyeceğini düşünen) Güçler tarafından engelleme görmeyecek, fakat kontratın getireceği yüklerden kaçmaya çalışabilecek Osmanlı Hükümeti de zorluklar çıkaracaktı. Diğer bir deyişle bu büyüklükteki ticari girişimler hükümetin güçlü koluna her zaman ihtiyaç duyarlar. Sadece onları geliştirmek için değil fakat aynı zamanda haksız tecavüzler ve yükümlülüklerin ihlaline karşı da korumak gerekmektedir."

4. Görevden Ayrılışı

1910 Haziran' 1 sonunda, Straus görevini bırakarak Amerika' ya dönmek için izin istedi. Bakanlık, 1 Kasım tarihinde görevine geri dönmesi şartıyla Straus' a izin verdi çünkü bu tarihte demiryolu anlaşmasını Parlamente'ya sunmayı tasarlıyordu. Ancak Straus, daha önce kendisine verilen söz hakkında Taft ve Knox ile görüşmeye niyetliydi çünkü bir yıllık süre bitmek üzereydi. Ancak anlaşma ile ilgili görüşmeler ise aylarca sürebilirdi ve genel politik manzara da güven verici olduğu için Straus, artık İstanbul' a geri dönmemeyi tercih ediyordu.

Straus 3 Eylül 1910 tarihinde üçüncü ve son kez İstanbul'dan ayrıldı ve yedi hafta sonra Washington'a ulaşarak raporlarını Hükümet'e teslim etti. Taft'a, Knox'a ve Yakın Doğu Büro Şefi'ne Türkiye'deki Dışişleri Bakanlığı'nın izlediği politika hakkındaki görüşlerini bildirdi. Türkiye'deki politik ve ticari risklerin bir birine bağlı olduğunu vurgulayarak, Amerika'nın Uzak Doğu'da ki ve Latin Amerika'daki politik ve ticari çıkarları arasındaki ayrımı ve Amerika'nın Türkiye'deki geleneksel - "Uzak Doğu Sorunu politikasını yapmaktan uzak duran" - bir politika izlediğini hatırlattı. Straus tekrar Türkiye'ye dönmek istemediğini söylediği zaman Bakan Knox'a diğer görev için verdikleri sözü özellikle hatırlattı. Ancak Knox, Başkanın kendisiyle Straus'un geleceği hakkında bir görüşme yapmadığından dolayı yeni bir görev için söz vermektan çekindi. Bir kaç gün sonra, Straus basına yaptığı bir açıklamada Türkiye'deki görevini bırakmak istemesine rağmen diplomatik görevini tamamen bırakmak niyetinde olmadığını ifade etti.

Straus, kendi elçiliği ile ilgili basın açıklamalarını takip ederken resmi statüsü hakkında Ocak ayına kadar hiç bir gelişmeyle karşılaşmadı. Straus'un diplomatik eğitiminde de etkili olan Taft'a gönderdiği mektubunda gazetede yazılanlara dikkat çekerek kendinden sonra göreve gelecek kişinin ataması konusunda Başkan'a büyük bir içtenlikle görüşme talebinde bulunmuştu. Taft, Straus'un istifasıyla ilgili haberleri yalanlayarak reddetti fakat Straus'un görüşlerinden de istifade etmek için her hangi bir harekette bulunmadı. Hükümet, 1909 yılındaki yeni görev ile ilgili verdiği sözün unutulduğunu ümit ederken Straus 1911 Nisanında bu sözü Başkan'a açıkça hatırlattı. Yer değişikliği yapacağından bahseden mektupları göstererek eğer Taft hala arzu ederse kendisinin, memnuniyetle, daha yararlı işler yapacağı görevlerde bulunmayı kabul edeceğini belirtti. Mecbur olmadıkça, ailevi sebeplerden dolayı Uzak Doğu'ya gitmek istemediğini de ekledi.

Taft'dan daha çok Knox, Straus'un diplomatik görevine son vermek istiyordu. 1910 Nisanında, Straus'un haberi olmadan, Taft Straus'u Tokyo'ya üç aşamalı olarak gönderme konusunda Knox'un fikrini sordu. Ancak hiç bir cevap alamadı. Bir yıl sonra, Taft Straus'un yer değişikliğinden bahseden mektubunu Knox'a gösterdiğinde Knox, "Straus'un tekrar diplomatik görevine başlamasına kesinlikle izin verilmemeli" şeklinde fikrini açıkladı. 29 Nisan 1909 tarihli mektubunda ise Straus'a Türkiye'deki görevi teklif ederken daha sonra yer değişikliği ihtimalinin de mümkün olabileceğini sadece ima ettiğini ancak söz vermediğini söyleyerek kendini savundu. Taft, Kabine üyesinin bu açıklaması üzerine Straus'a bütün

önemli görevlerin dağıtıldığını bildirdi. Straus ise Taft' ın kendisine daha önce kabinede yer alacağına dair söz verdiği zaman da buna benzer bir tavır sergilediğini düşündü.

Straus, Başkan ile aralarındaki gergin ilişkiye rağmen Taft' ın tamamen dünya barışını sağlamaya çalıştığını düşünüyordu. O ve Başkan Amerikan Toplumunun uluslararası alanda çıkan anlaşmazlıkların çözümünde en uygun karar merci olduğuna inanıyordu. Bu amaçla 1910 yılında kurulan Uluslararası Anlaşmazlıklar Yargı Kurulu uluslararası adalet mahkemesi fikrinin propagandasını yapıyordu ve uzun vadede tek hakem durumunda olmayı hedefliyordu. Straus bile yönetimin genel hakemlik anlaşmaları ile ilgili planlarına sıcak bakıyordu. Bu anlaşmalar sayesinde adaletli bir yapının kurulmasını sağlayacak böylece milli onurlarını da koruyabileceklerdi. Hükümet, 1911 yılında Fransa ve İngiltere ile bu anlaşmalar üzerine görüşmelerini sürdürürken, eski Elçi de, Roosevelt' in razı olmamasına rağmen, anlaşmaların Senato tarafından onaylanması için elinden geleni yapıyordu. Amerika'nın evrensel hakemlik görevini üstlenmek zorunda olduğunu savunan Straus, Senatonun halkın isteklerine önem vermediğini iddia ederek bunun büyük bir talihsizlik olduğunu söyledi. Her şeye rağmen, senatörler dış işlerinde sahip oldukları ayrıcalıkları korumak adına anlaşmaların gerekli gördükleri bazı maddeleri hafifletmek istediler ve Taft bu konuların yeniden görüşülmesine karşı çıktı.

Ancak yönetimin barış uğraşları bazı sonuçları da beraberinde getirdi. Andrew Carnegie, Carnegie Barış Vakfı'nı kurmak için gerekli olan 10 milyon doları fazlasıyla temin etti. Straus ise garantörlerden biri olma teklifini seve seve kabul edeceğini belirtti. Uluslararası hakemlik istediğine karşı koyan ilk diplomat, yönetimin, iddialarını desteklemeleri için toplanmasını sağladı. Hakemlik anlaşmalarında henüz bir karara varılmamışken İtalya, Trablusgarp' ı işgal etti. Straus, bunun üzerine Amerika'nın İtalya ile Türkiye arasında aracılık yapması gerektiğini ileri sürdü. Straus, İtalya'yı Lahey anlaşmalarına bağlı kalmayarak bütün barış hareketini"ikiyüzlülük suçlamalarıyla" karşı karşıya bırakmakla itham etti. Straus, eğer yakında bir uluslararası protesto gösterisi olmazsa tüm barış çabalarının sonuçsuz kalacağı ve Türk hükümetinin güçsüzleşeceğini böylece savaşın Balkanlarda yeni çatışmalara sebep olacağı şeklinde uyarıda bulundu. Dışişleri Bakanlığı aracılık görevini üstlenmekten çekindi fakat prensipte, bu Amerikan teklifi Avrupalı güçleri kızdırmış olabilirdi çünkü Birleşik Devletler sadece kendi yarımküresinde barışı korumakla meşgul olmalıydı, Avrupa'ya karışmamalıydı. Bakanlık ise Osmanlının ısrarlarına ve Straus' un görüşlerine aldırış etmeyerek aracılık teklifini geri çevirdi.

Straus, yönetimin bu konuda pasif bir tavır sergilemesi üzerine, halka yaptığı bir konuşmasında Roosevelt' in haklı olduğunu açıkladı; hakemlik anlaşmaları, barışı korumak adına, güçlü bir donanmadan daha değersizdi. Eğer Türkiye'nin yeterince güçlü bir donanması olsaydı İtalya bu ülkeye saldırmayacaktı ve eğer Birleşik Devletler aracılık yapmayı kabul etmiş olsaydı böylece Taft' ın ve yönetiminin bütün barış propagandası çabalarından çok daha etkili olacaktı.

Yıllar sonra Straus 1909'da üçüncü kez Türkiye görevini Amerikalıların Osmanlı İmparatorluğundaki hayırseverlik faaliyetlerine uzun süredir duyduğu ilgiden dolayı kabul ettiğini söylemişti. Yeni Türk rejimindeki kanunlar önünde Amerikan faaliyetlerinin yasal durumu ve haklarını garantilemek istemekteydi. Fakat Taft Hükümetinin Ticari politikasının bu amaçlarına engel olacağını ve ABD' yi "bir kaç Amerikalı fırsatçı için" Yakın Doğu meselesine dahil edeceğini düşünmekteydi.

III. Straus' un ABD' ye Dönüşü ve 1910 Sonrası Faaliyetleri

Straus İstanbul'u üçüncü ve son kez 3 Eylül 1910'da terk etti. Türkiye'deki ABD Dışişleri Bakanlığı'nın politikası hakkındaki görüşlerini Taft'a, Knox'a ve Yakın Doğu Bürosunun şefine aktardı. Sonrasında Taft ona herhangi bir görev teklifinde bulunmadı.

1911'de Rusların Yahudi pasaportu taşıyanlara uyguladığı ayrımcılığa karşı ciddi bir direniş başlatıp Taft yönetimi üzerine baskılarını sürdüren Amerikan Yahudilerine, kordiplomatlık görevinden ayrılan Straus' un da katılmasına mani kalmamıştır. 1832 yılında imzalanan ticari anlaşmaya göre Birleşik Devletler ve Rusya karşılıklı olarak diğer ülke vatandaşlarına kendi ülkelerine girme ve ticaret yapma hakkı tanımıştı. Ancak Rusya Amerikan Yahudilerinin Rusya'ya giriş yapmasına izin vermiyordu. Dışişleri Bakanlığı zaman zaman bu durumu protesto etse de, Rusya kesinlikle taviz vermeye yanaşmıyordu ve Amerikan Yahudi Komitesi'nin Liderleri, Amerika'nın bu din ayrımcılığı uygulamasına ses çıkarmayarak Yahudilerin ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesine razı olmasına kızılıyordu. Daha da önemlisi, Komite, Rusların yabancı kökenli Yahudilerin haklarını tanımamasıyla Rus kökenli Yahudilerin çektikleri acılara son verileceğini düşünüyordu. Rusya'daki zulümlerin devam etmesiyle ve Amerika'daki büyüyen sınırlamacı zihniyet en büyük iltica kapısını kapatmayı hedefledikçe, komitenin bu amacı daha da önem kazanmıştı. Bu nedenle, iki amaç için de taktik feshetme olarak belirlendi: 1832 anlaşması iptal edilecek, böylece Birleşik Devletlerin vatandaşlarına ayrımcılık yapılmasına sessiz kalmayacağı gösterilecekti; anlaşma iptal edilecek ve ticari çıkarları Rusya'yı yabancı Yahudileri kabul etmeye ve kendi Yahudilerini de özgür kılmaya mecbur bırakacaktı.

Uygulamanın iptal edilmesi talebi Amerikan Yahudi Komitesi tarafından güçlü bir memorandum desteğiyle beraber 1908 yılında Roosevelt' in önüne getirildi ve bu hareket kısa zamanda güç kazandı. 1910' da Straus ile Rus ayrımcılık politikasını kişisel olarak ilişkilendiren bir hikaye "American Hebrew" da yer aldı. Burada Straus' un, St. Petersburg' u ziyaret etmek için Rus İçişleri Bakanı'ndan izin aldığından bahsediliyordu. İzin belgesinde Straus için "Yahudi olduğunu itiraf eden" İstanbul Elçisi deniliyordu ve American Hebrew bunun Birleşik Devletlere hakaret niteliği taşıdığını söylüyordu. Üç hafta sonra ise Straus' un Rusya'ya kendisini bir Yahudi olarak tanıtan özel bir izin ile girmeyi kabul etmediği haberine yer verdi.

Straus, Rusya ile olan anlaşmanın iptali için yürütülen kampanyada etkili olan bu hikayeyi yalanlamadı. Aslında İstanbul'daki Rus Elçisi tarafından St. Petersburg' u ziyaret için çağırılmıştı. Gitmeyi reddetmesinin sebebi de o sırada baş gösteren kolera salgınıydı. Isidor' a yazdığı bir mektupta şunları söylüyordu: “Bütün bildiğim şu: Haberler ortaya çıktığında çok şaşırdım. Bu olayın sadece Rusya'nın liberal düşmanları tarafından ona zarar vermek ve kamuoyuna “Rus Hoşgörüsüzlüğünü” en açık şekilde yansıtmak için kullanıldığına inanıyorum. Oraya gitmemem, muhtemelen oraya gitseydim olacaklardan çok daha fazla şeye etki edecek.” Taft yönetimi, anlaşmanın iptaline, Amerikan ticari çıkarlarına aykırı olacağı ve Rus politikasına müdahale içereceği gerekçesi ile karşı çıkıyordu. Başkan, giderek artan Yahudi sabırsızlığına dikkat çektiğinde, Amerikan Yahudi Komitesi 1911'de bir kampanya başlatarak Kongre aracılığıyla söz konusu anlaşmanın iptal edilmesini sağlamak amacıyla halkın sempatisini toplamayı hedefliyordu. O dönem hala elçi olan Straus, Mayer Sulzberger' e Amerikan Yahudi Komitesi'nin isteklerini Taft' a anlatmanın yolları hakkında tavsiyelerde bulunmuştu. Zaten kendisi de Türkiye'den dönüşünde açıkça kampanyaya katıldı. 1911 Sonbaharında, Straus ve diğer New Yorklu Yahudiler, Senatör O'Gorman ve Senatör Root ile görüşerek Yahudilere Meclis' de destek vermelerini istediler. Straus, ayrıca Bakanların ve Hahamların katıldığı dini bir konferansta ve Meclis kulislerinde yaptığı konuşmalarda Amerikan Yahudilerinin haklarından sık sık bahsediyordu. Bunun sadece Yahudi meselesi değil aynı zamanda Amerika'nın bir meselesi olduğunu bu nedenle din ve mezhep ayrımına karşı çıkan prensipleri temel alarak, yurt dışındaki Amerikan vatandaşlarının haklarının korunması gerektiğini savunuyordu. Hıristiyan olmayan bir Amerikalı olarak Türkiye'de Amerikan Hıristiyanlarını nasıl savunduğunu hatırlatarak, Beyaz Saray ve Senato üyeleri önünde 1898 yılında misyonerlerin, pasaportları olmaksızın, seyahat etme hikayesini de anlattı. Straus' un anlattıklarına göre; Rusya'nın yaptığı gibi, Türkiye'nin Amerikan vatandaşlarına engel olmasına Sultan da göz yummuştu. Amerika'nın kendi vatandaşlarına yapılan bu saldırıya karşı ses çıkarmaması, diğer ülkelere de benzer uygulamalar için cesaret vermişti. Bunun da ötesinde, eğer o zamanlar Rusya' yı yaptıklarından dolayı ciddi şekilde protesto etmiş olsalardı ki Straus' un kendisi Türkiye için bunu yapmıştı, bu sorunu çoktan halletmiş olacaktı.

Eğer Roosevelt, anlaşmanın iptal edileceğini açıklamadan önce, Rusya ile bu konuları tekrar görüşme talebinde bulunsaydı, Komite anlaşmanın iptali için düzenlediği bu kampanyayı bir kenara bırakılabildi. Ancak Straus bu konuda çok hevesliydi, üstelik hakemlik fikrini de kendisi ortaya atmıştı. Hakemlik teklifinin, Rusya tarafından kabul edilse

de edilmese de, anlaşmanın iptalini sağlayacağına inanıyordu. Rusya'nın hakemliği kabul etmemesi halinde, Amerika'nın anlaşmayı iptal etmesi için bir sebep daha olacaktı. Rusya'nın kabul etmesi halinde de, Amerika Rus Çarı'nın insanlık dışı yönetimini tüm dünyaya açıkça göstererek Rusya'daki Yahudilerin durumlarının düzelmesini sağlamış olacaktı. Ayrıca, anlaşma Rusya'nın yorumladığı şekliyle kabul edilmiş olsaydı bile yine de iptal edilmesi gerekecekti. Straus, Roosevelt' e yazdığı bir mektupta, "Eğer anlaşma geçerli bir sebep göstermeksizin iptal edilmiş olsaydı" hakemlik teklifi "Yahudi karşıtı eylemlere engel olmuş olacaktı." Straus, Amerikan Yahudi Komitesi üyesi olan ve Roosevelt' in teklifine açıkça karşı çıkan Louis Marshall' a Roosevelt' in eski Başkanları olarak güçlü bir kişi olduğunu ve onunla sürtüşmemenin daha akıllıca olacağını hatırlattı. Straus, Marshall' ın kendisini Yahudiler arasında anlaşmazlık çıkardığı için eleştirmesine rağmen Roosevelt' e olan bağlılığı ve hakemlik idealine olan inancından dolayı Yahudi arkadaşlarından daha muhafazakar (ılımlı) bir tavır sergiledi.

1912'de Theodore Roosevelt İlerleme Partisi'ni kurduğunda Straus da doğal olarak destekçileri arasında yer aldı. Fakat 1912 seçimlerini Cumhuriyetçi parti açık farkla kazandı. 1913-14 arasında Avrupa ülkelerine geziler yapan Straus, Ağustos 1914'de yaklaşan savaş bulutlarını görerek Amerika'ya döndü. Birinci Dünya Savaşı'nı yakından takip eden Straus, Paris Barış Konferansı'nda görev aldı. Sonraları yeteneğini ve tecrübesini devlet görevinde kullanmak istediye de, görevdeki hükümetler kendisine görev vermeye yanaşmadı.

Savaş sonrası Amerikasındaki yeni akımlardan rahatsız olan Straus, hayatının son yıllarında Siyonist harekete sempati duymaya başlamıştı. 1924' de, Filistin'deki İngiliz Yüksek Komiserinin ricasıyla, bölgedeki Hıristiyan Araplar ve Yahudilerin ilişkilerini düzene koymak için Filistin'e davet edildi. Burada Kral Hüseyin ile de görüşen Straus, Yakın Doğudan söndükten sonra bir ameliyat geçirdi. İki yıl sonra 3 Mayıs 1926'da öldü.

IV. ESERLERİ

1. “Dört Hükümet Altında”

Orijinal adı “*Under Four Administrations*” olan ve 1922’ de yayınlanan “Dört Hükümet Altında” adlı kitabında Oscar S. Straus, Cleveland ile başlayıp Taft’ a kadar devam eden siyasi ve diplomatik hayatından detaylı şekilde bahsetmektedir. Bu dönemde kendisi Hague Sürekli Hakemler Kurulu Üyeliği yapmış, elçilik göreviyle üç defa Türkiye’ye gönderilmiş ve Kabine’ de Ticaret ve Çalışma Bakanı olarak yer almıştır.

Kitabın ilk bölümlerinde çocukluğundan, eğitiminden ve soy ağacından bahsettikten sonra, Hukuk ve İş hayatı tecrübelerini anlatmaktadır. Cleveland’ in tavsiyesiyle Türkiye’ye ilk defa elçi olarak gönderilmesinden ve dolayısıyla diplomasi dünyasına girişinden söz etmektedir. İstanbul’a Ramazan ayında giriş yapan Straus, Türklerle ve Sultan Abdülhamid ile ilk karşılaşmasını detaylı olarak tasvir etmektedir. Sonraki bölümde Türkiye’deki faaliyetlerinden bahsetmektedir. Bu faaliyetleri arasında misyoner okullarının kapanması mevzusu, Amerikan vatandaşlarının Türkiye’deki hakları, Türkiye ile ABD arasında Vatandaşlık Anlaşması üzerine çalışmaları, Babil’ deki arkeoloji kazıları konuları yer almıştır. 1888 yılı itibariyle Türkiye’den ayrılan Straus, Harrison, Cleveland ve McKinley’ in dahil olduğu siyasi gelişmelere değindikten sonra Türkiye’den sorumlu devlet bakanı görevini yerine getirdikten sonra, Cleveland’ dan devlet başkanlığı görevini devralan McKinley tarafından Türkiye’ye elçi olarak ikinci gönderilişi ile devam etmiştir. İkinci elçiliğinde Alman İmparator ve İmparatoriçesinin Türkiye’ye ziyaretine tanıklık eden Straus, Türkiye’nin pasaport sınırlamaları meselesi, Harput ve Maraş’ daki misyonerler için tazminat meselesi, devam eden Vatandaşlık Anlaşması, Filipinli Müslümanlar ve Ermeni Yetimhaneleri konularına yer vermiştir. Theodore Roosevelt’ in yaşamı, düşünceleri ve siyasi faaliyetlerinden bahseden 7. bölümden sonra faaliyetlerini endüstriyel alana kaydırmasından ve Roosevelt’ in başkanlığındaki kabinede görev alışından bahseder. 1908’deki Taft Kampanyası ve Taft’ ın Başkanlığa gelişinden sonra, üçüncü ve son olarak Türkiye’ye elçi olarak atanmasından bahseder. Bu ziyaretinde Abdülhamid’ in halefi olan “kukla sultan”la olan görüşmelerinden, İttihat ve Terakki’ nin güdümü altındaki yeni rejimden bahseder. Kitabın son bölümlerinde 1. Dünya Savaşı öncesi atmosferden, kişisel anılarından ve düşüncelerinden, savaş dönemi gelişmelerinden ve Paris Barış Konferansı’ndan bahseder.

2. “Roger Williams”

Straus’ un diğer bir çalışmasının adı “Roger Williams ”dır. Straus’ un “Dinsel zgürlüğün Öncüsü” olarak tanımladığı Roger Williams hakkında uzun uzadıya hazırladığı bir biyografi kitabıdır. Geniş kapsamlı tarihi materyaller ile süslendiği ve kahramanına şükran duygularının sunulduğu bu eser, 1894 yılında basılmıştır. Williams, Straus’ un gözünde liberalizmin kutsallığına olan inancının daha da derinleşmesine neden olan bir liderdi.

Oscar S. Straus, eserinde, Kilise ve Devleti ayırarak vicdan özgürlüğünü getiren kişi olarak gördüğu Roger Williams’ ın (1607-1684) hayatından, düşüncelerinden ve mücadelesinden bahseder. İngiltere’de doğup Cambridge Üniversitesi’nde eğitim alan Roger Williams Amerika’ya göç ettikten sonra orada bir kilise görevlisi olarak çalışmayı reddetmiştir. Kilisenin anlayışını engizisyon anlayışına eş gören Williams, kilise tarafından zorla İngiltere’ye götürölmek isterken kaçmış ve Narragansett Yerlileri’nin topraklarında “Providence=İlahi Takdir” adlı bir grup kurmuş ve “tüm insanların kendi vicdanlarının ışığı altında, kendi Tanrılarının adını anarak yürüyebileceği” ve “fakirlerin ve inançları yüzünden zulme uğrayanların” sığınacağı bir yer yaratmayı amaçlamıştır. Sonraları İngiltere’ye dönüp felsefesini yaymaya alışan Williams, Amerika’ya geri dönmüş ve olası bir yerli savaşını engellemiştir. Tekrar İngiltere’ye dönen Williams, Presbiteryanlık mezhebini kurmuş, Kilise ve Devletin ayrılmasını savunmuştur. Tekrar Amerika’ya dönen Williams, kolonide başkan seçilmiş ve bu görevi uzun bir süre devam ettirmiştir.

Konstantin’ in Hıristiyanlığı kabul edip Kiliseyi ve Devleti birleştirmesinden itibaren hiçbir ölkede, kilisenin zincirlerinden kurtulabilmiş bir Hıristiyan devlet ya da devletin bozucu kontrolünden uzak bir Hıristiyanlık var olmamıştı. Devletin ve dinin faaliyetleri bir bütündü ve papazlar ve politikacılar ayrılmaz şekilde birleşmişti. Kamu huzurunu ve kiliseyi bozulmaktan koruma bahanesi, baskı yapmaya, hata işleyenleri ve inansızları ezmeye sebep gösteriliyordu. Bu açıdan bakıldığında Roger Williams’ ı mahkum ediş sebeplerini, ona sürgün cezası verenlerin kafasındaki karışıklıkta arayabiliriz. Kilisenin hakimiyeti altındaki bölgelerde, örneğin Massachusetts Körfezinde, inançsızlık ve ihanet eş anlamlı kelimelerdi. İnançsızlık Kiliseye ve aynı zamanda Devlet’e karşı hakaret olarak görölüyordu. Dini konularda ayrı hükümler verilmesini sağlayan ve devletin vicdan üzerindeki etkisi reddeden

bir düzenleme, tamamı devlet tarafından sahiplenilen ve papazlara da aktarılan yetkilerden kısmak demektir.

Yetkililer, herkesi toplu ibadetlere katılmaya ve destek olmaya mecbur kılan bir kanun çıkardıklarında, Williams bunu doğal hakların ihlali olarak gördü ve “Hiç kimse kendi onayı olmadan, bir ibadete katılmaya zorlanmamalıdır” dedi.

Roger Williams dinde liberallik arayan biri değildi, o dindar bir liberaldi. İnancında gevşek değildi. Aksine, kendisini cezalandıran kişilerden daha fazla inanç sahibiydi. Aslında, inancın ve idarenin pek çok küçük noktalarında bile fazlasıyla titizdi. Takvası, düşmanları tarafından bile inkar edilmemiştir. Kendisi böyle olsa da, diğer insanların vicdanları ve onların da kendi sahip olduğu özgürlüğe sahip olması konusunda hassastır. “Devletin vicdan üzerinde etkisi olmamalıdır.” düşüncesine hep sadık kalmıştır ve bu da onun sürgününe neden olmuştur.

3. “Amerikan Ruhü”

Straus’ un “*Amerikan Ruhü*” adlı kitabı orijinal adıyla “*The American Spirit*” ise ABD’ nin Büyüyen Prestij, Yurtdışındaki Vatandaşların Vatandaşlık Değiştirme Haklarının Korunması, Ticaret ve Uluslararası İlişkiler, Türkiye’de Bir Kolejin Açılışı gibi çeşitli adlarda yazılmış makalelerden oluşmaktadır. 1913 yılında yayınlanan bu kitapta, ABD’ nin ekonomik ve milli yaşamı ve uluslararası ilişkileri anlatılmaktadır.

Ayrıca, Oscar S. Straus, Amerika’nın oluşmasını ve devamını sağlayan “Amerikan Ruhü” ndan, Birleşik Devletlerin İnsancıl Diplomasi anlayışından, Amerikan Ticari Diplomasisi ve Amerika’nın büyüyen uluslararası prestijinden bahsetmektedir. Amerikan vatandaşlığını kabul etmiş kimselerin yaşadığı sorunlara değinerek 1868 Vatandaşlık anlaşmasını ve gereklerini izah etmektedir. Diğer bölümlerdeki makalelerde, Rus-Amerikan ilişkileri de anlatan Straus, Amerika’ nın Dolar Diplomasisine geçişini Ticaret Çağı adlı bölümde ele almaktadır. Kendi Ticaret ve Çalışma Bakanlığı dönemindeki çalışmalarından ise Ticaret ve Uluslararası İlişkiler kısmında söz etmektedir. Birleşik Devletlerdeki Dinsel Özgürlük ve Amerika’da Yahudilerin ve Museviliğin Gelişimi konularına da değinmeyi unutmamıştır. 18 Haziran 1910 yılında İstanbul’ da kurulan Robert Koleji hakkında bilgi

vermiş, öneminden bahsetmiştir. Straus, çok değerli bir dost olarak gördüğü Roosevelt' in Katolik Anlayışını ve özellikle her zaman takdir ettiği Devlet Adamlığını detaylı şekilde anlattıktan sonra dönemin diğer önemli şahısları olan Baron De Hirsch, Japon Ordusundan General Baron T. Kuroki, Cardinal Farley, William Lyne Wilson, Edward Morse Shepard ve John Hay hakkındaki düşüncelerini ayrıca belirtmektedir.

SONUÇ

ABD' nin Dersaadet Sefiri sıfatıyla Türkiye' ye 1887-1888, 1898-1900, 1909-1910 yıllarında toplam üç kez gönderilen Oscar Straus, bunu yakından ilgilendiği Amerikan politik hayatında elde ettiği başarılarına borçludur. Cleveland, McKinley' in ve Roosevelt' in adamı olan Taft' ın Başkanlık seçim kampanyaları sırasındaki hizmetleri nedeniyle, Straus, politik bir makamla yani İstanbul elçiliği göreviyle ödüllendirilmiştir.

Straus' un bu göreve getirilmesinde, başarılarının yanında Yahudi kimliğinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki tekrar seçilmeyi düşünen Devlet Başkanı, Yahudilerden birini önemli bir göreve getirmekle, Yahudilerin oylarını garanti altına almak istemiş olabilir. Gerçekten de Yahudilerin servetlerinden ve çevrelerine yaptıkları yardımlardan Amerika' da nüfuzlarının ne kadar büyük olduğunu görebiliyoruz. Örneğin Cleveland, Straus' a elçilik görevini vereceği zaman tek şart koşmuştur. O dönem Osmanlı topraklarında çok güçlü olan misyoner grupların onayı. Cleveland bu misyoner grupların bir Yahudi tarafından temsil edilme ve gözetilmeyi garipseyeceklerini düşünmüştür. Ancak Straus, güçlü dostlarının yardımıyla “uygundur” onayını almakta pek zorlanmamıştır. Straus' un, daha sonra yakın dostu olan Roosevelt' in desteğiyle, Amerikan Kabinesi' nde görev yapan ilk Yahudi olmasını da bu şekilde açıklayabiliriz.

Straus açısından da İstanbul Elçilik görevi çok şey ifade ediyordu. 35 yaşında elçiliğe gelmek zaten büyük bir başarıydı. Dahası artık eğitimi ve tutkularını gösterebileceği bir alanda çalışacaktı. Belki de daha önce ticaret dünyasında bulamadıklarını yeni görevinde bulacaktı. “Diplomasi bir iş olsaydı, ülkeme bu şekilde hizmet etmekten daha çok beni memnun edecek bir şey olamazdı.” diyordu.

Straus' un görevinin tarihi açıdan da önemi büyüktü. Öncelikle bu atama bir Yahudi ile herhangi bir Amerikalı arasında ayrımcılık yapılmadığını en güzel kanıtıydı. Straus, artık, Hıristiyan ve Yahudi toplumunun gözünde, “Musevi inançlı” bir Amerikan Elçisiydi. Etkin güç odaklarına ve misyonerlere bir Yahudi' nin de onların haklarını savunabileceğini gösterme imkanı bulmuştu. Bu, onun için dinsel ayrımların, görevin kutsallığını asla zedelemeyeceğini göstermek açısından bir fırsattı. Ayrıca Straus, diplomatik görevinde başarılı olarak, Amerika' daki Yahudi aleyhtarı önyargıyı da yıkmak istiyordu.

Straus' un konumu, diğ er Avrupalı meslektaşlarından çok farklıydı. Çünkü ABD, kapitülasyonlar ve ayrıcalıklar tanıyan anlaşma maddeleri ve yabancılara tanınan dokunulmazlıklar ile vatandaşlarının haklarını garanti altına almayı hedefliyordu. Diğ er Eski Dünya Devletlerinin aksine, politik güç peşinde koşma ya da bölgeye ekonomik olarak sızma ile ilgilenmiyordu. ABD, Türkiye'de sadece açgözlü emellerini Müslüman komşusuna yönelten Rusya'nın entrikalarını, İngiltere'nin Mısır'daki Fransa ve Rusya'nın tepkisini alan planlarını masumca izleyen bir gözlemci olarak bulunmayı planlıyordu. ABD, Avrupalıların çıkar kavgalarına karışmayıp sadece izlemeyi düşünürken Straus da bu durumu korumayı umuyordu. Bu yüzden, Straus, temsilci olarak, Türk diplomatik ağında önemli bir rol oynamayı hedeflememiştir. Dolayısıyla sadece Türk hükümetinin yabancı yetkililere gösterdiği şüphelerden uzak olacaktır. Straus' dan görev anlamında beklenen budur.

Bu anlamda, elçilik dönemi boyunca, Sultan II. Abdülhamid' in sempatisini ve dostluğunu kazanmak adına çok şey yapan Straus, büyük ölçüde başarılı da olmuştur. Basında yaptığı yazılı ve sözlü açıklamalarda, Padişahın ABD ile dostça ilişkileri sürdürme yanlısı olduğunu, Türkiye'de hiç kimsenin Sultanın yazılı bir emri olmaksızın idam cezasına çarptırılmayacağını ve II. Abdülhamid döneminde bir tek ölüm fermanının bile verilmediğini ve Sultanın Ermeni Zulmünü onaylamadığını açıkça ifade etmekten çekinmemiştir.

Straus, çoğu zaman iki ülke arasında çıkan sorunları çözmek adına bu dostluktan faydalanmıştır. Ancak Osmanlı devlet işlerinin çoğunlukla “erteleme ve geçiştirme” taktiğiyle yönetildiğini düşünen Straus, iki ülke ilişkilerinin tıkanma noktasına geldiği zamanlarda ısrarcı ve baskıcı bir yol izlemeyi esas almıştır. Onun dışında genelde uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir.

Bu bağlamda, gerek Elçiliği döneminde gerekse elçiliğinden sonraki dönemde basına yaptığı açıklamalarda her fırsatta Osmanlı hükümdarının kişiliği ve yönetimi hakkında güzel yorumlarda bulunarak ve devletin özellikle eğitim alanında yaptığı doğru icraatları ve ülkenin kısa sürede daha iyiye doğru gittiğ inden bahsederek, Straus, ılımlı bir politika izlemeyi tercih etmiştir.

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında misyonerlik faaliyetleri en yoğun ve en parlak dönemini yaşamaktadır. Bunun nedeni kapitalizmin emperyalizme dönüşmesi ve misyonerlerin de bu durumdan yararlanmasıdır. Osmanlı topraklarında da etkin bir şekilde

çalışan misyonerler, ABD yönetimi ya da Dışışleri ile doğrudan işbirliği yapıyor görünmemeye özen göstermişler; ancak bir baskı grubu olarak yönetim üzerinde her türlü etkiyi yapmaktan da geri durmamışlardı. Öyle ki ABD, Osmanlı Devletinin dış ve iç sorunlarına karşı yansız kalan ve karışmayan bir diplomasi izlerken ABD vatandaşlarının misyonerlik faaliyetleri konusunda daha dinamik bir politika izlemek zorunda bırakılmıştır. Straus, gelir gelmez Amerikan misyonerlerinin karşı karşıya kaldığı problemlere yönelmek durumunda kalmıştır.

Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslim azınlıklara yönelik açıldıkları ve siyasi amaç taşımadıkları söylenen misyoner okulları, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde azınlıkların İmparatorluk aleyhine kışkırtılmasında ve teşkilatlandırılmasında büyük rol oynamıştır. Özellikle Ermenilerin adeta hareket üssü ve militan yetiştirme merkezi olarak kullandığı bu okullar, halkın tepkisini çekmiştir.

Bu yüzden Osmanlı Devleti yönetimi, misyonerlik faaliyetleri ile eğitim problemini birlikte değerlendirerek ona göre önlemler almaya çalışmıştır. Bunda pek haksız da sayılmazdı. Çünkü okulların çoğu büyük şehirlerde olduğu için bütün olaylar Amerikan Meclisinden Dışışleri Bakanlığına rapor ediliyordu. Sonuçta geç de olsa tehlikenin farkına varılmış ve bir takım düzenlemeler uygulanmaya başlanmış, bazı okulların kapatılmasına karar verilmiştir. Straus, Osmanlı Devleti tarafından kapatılan Amerikan okullarının yeniden açılmasını sağlamak ve engellenmek istenen misyonerlik faaliyetlerini savunmak anlamında da ayrıca uğraş vermiş, başarılı da olmuştur. Straus, bu başarısı ile diplomatik çevrelerde meslektaşlarının ve de misyonerlerin takdirlerini kazanmıştır.

I. Elçilik döneminde elde ettiği başarılarla rağmen, 1888'de Cleveland' in yeniden seçilememesi üzerine Straus istifa etmeye karar vermiştir. Misyoner dernekleri ve Amerikan okulları ve bazı siyasilerin tüm ısrarlarına rağmen Şubat 1889'da istifasını vermiştir.

Straus, ikinci kez Türkiye' ye gitme fikriyle, 1895 yılında Ermenilerle yaşanan sorunlar dünya kamuoyunun gündemine oturduğunda ilgilenmeye başlamıştır. Bir kez daha misyonerlerin desteğine ihtiyaç duyan Straus, misyonerlerden kendisine sahip çıkmasını istemiştir. Straus, Amerika'nın çıkarlarını korumak adına, Sultan' ın dostluğunu kullanacak, bu şekilde Sultan' ı insancıl kaygılara yönlendirebilecekti. Başkan McKinley, sonunda Straus' un elçi olarak ikinci kez İstanbul' a gitmesine izin verdi.

Straus' un yeni görev tanımında, Osmanlı topraklarında istedikleri bölgelerde ABD Konsolosluklarının açılmasını sağlamak bulunuyordu. Straus, özellikle Amerikan misyonerlerinin yoğunlaştığı yörelerde yani Erzurum ve Harput' ta Konsolosluk açılması için ısrarla Osmanlıdan izin istiyordu. Amerikan çıkarlarını koruma misyonunu üstlenmiş olan bu Konsolosluklar, aynı zamanda Ermeni ayaklanmalarına da destek veriyordu. Straus, Erzurum' da bir Konsolosluk açılması için gerekli izni almayı başarmışsa da Harput Konsolosluğu için bir süre daha beklemeyi uygun görmüştü.

Straus' un diğer bir görevi Amerikan vatandaşlığına geçmiş kimselerin özellikle Ermenilerin haklarının koruma altına alınmasını sağlamaktı. Vatandaşlık değiştirme konusunda belli bir anlaşmanın olmayışı durumu çözümsüz hale getiriyordu. Bu durumdan faydalanmaya kalkan Ermenilerin ABD' ye yaptıkları göçler o kadar yoğunluk kazandı ki, gerek Amerika gerekse Osmanlı Devleti buna karşı çıkmaya başladı. Dış destekle başlayan Ermeni ayaklanmaları, bu ayaklanmaları bastırmaya çalışan Osmanlı Devleti' nin eyleme katılan Ermenilere uyguladığı siyasi tavır, ABD' yi Ermenilerin bir kaçış mekanı olarak görmelerinin temel sebebi haline geldi. Amerika sağlık bakımından sıkı kontrolden geçirmeden göçmen almak istemiyordu. Osmanlı ise, bazı yörelerde nüfusunun azalmasını istemiyordu. Dışişleri Bakanlığı ve diplomatik uzmanlar, vakitlerinin büyük bir kısmını bu tür durumlara ayırıyor, bu da iki ülke arasındaki dostça ilişkilere zarar veriyordu. Straus' un tüm çabalarına rağmen bu konu çözümsüz olarak kaldı.

Çözümsüz olarak kalan diğer bir konu ise ABD Elçilik Statüsünün Büyükelçiliğe yükseltilmesi meselesiydi. Bu teklifin kabul edilmesi halinde, ABD' nin “şark meselesi”nde diğer Avrupalı devletlerin yanında yer almasından endişe duyulmuş, bu nedenle bu teklif Straus zamanında kabul edilmemiştir.

II. Elçilik döneminde, Straus' u en çok yoran görev, ABD' nin Osmanlı Devletinden istediği tazminatların ödenmesi konusuydu. 1895' de Ermenilerin sebep olduğu olaylar sırasında Amerikalıların okulları ve misyonerlerin evleri zarar görmüştü. ABD Hükümeti, Osmanlı Devletini olaylara seyirci kalmakla suçluyor ve zararlarının ödenmesini istiyordu. Osmanlı Devleti ne Birleşik Devletler ne de diğer ülkeler tarafından öne sürülen iddialar için kesinlikle sorumluluk kabul etmiyordu. Zaten hepsine ödeme yapması da imkansız görünüyordu. Straus, tazminat meselesini çözmek için elinden geleni yapmış, Sultan ile iyi olan ilişkilerini bozmayı bile göze almıştı. Sultan' a tazminat ödemeyi kabul ettirmekle, diğer

devletlere göre bir adım öne geçmeyi başarmışsa da, ödeme tam olarak yapılmadığı için, Tazminat konusu yine çözümsüz kalmıştı.

Straus zamanla çok daha sıkı bir politikacı olmuştu ancak birinci görevinde gerçekleştirdiği başarıların ikinci elçiliğinde tam olarak devam ettiği söylenemezdi. Ancak bu dönem yaşadıkları, Straus' un diploması dünyasında tam anlamıyla olgunlaşmasını sağlamıştı. Öyle ki Dışişleri Bakanlığı, Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki daha önemli sorunların çözümünü bile çoğunlukla Straus' un sağduyusuna bırakmışlardı. Fakat 1898'de Amerikan Elçisi daha hassas ve karışık konularla karşılaştığından bu sefer işi hiç kolay değildi. Amerikan misyonerlerine duyulan antipati Ermeni sorunlarıyla ilişkileri nedeniyle düşmanlığa dönüşmüştü. Amerikan Elçisi Sultan' a karşı misyonerleri savunurken misyonerlerin Türklerin iddialarını kesinlikle kabul etmediklerini gördü. Amerikan görüşmeleri daha ziyade yabancı devletlerin baskısı altında geçmekteydi. Straus' a göre Türkiye'de önemli olan şeyleri etkileyebilen yegane güçler Rusya ve Almanya idi. Türkiye Çar' a karşı bir korku diplomasisi ve bu korkuyu karşılamak için de Kaiser' e karşı bir iş birliği diplomasisi yürütüyordu. Straus bu görevi sırasında, Sultan' ın ona göstermiş olduğu kişisel yakınlığın kriz zamanlarında uyguladığı soğuk kanlı hesaplamalara dayanan akıllı diplomasisini değiştirmeye yetmediğini gördü.

Türklerin oyalama ve geçiştirme taktiklerinden yorulan Straus, bir kez daha diplomatik bir jestle görevinden kendi isteği ile ayrılmayı tercih etmişti. Sultan II. Abdülhamid, bozulan ilişkilerine rağmen, Straus' a, vedalaşmaları sırasında, hiç bir elçinin ülkesinin çıkarları konusunda onun kadar uyanık olmadığını ancak yine de adil ve dürüst bulunduğunu söylemiştir. Misyonerlerle aynı inançtan olmayıp Yahudi olduğu için onu bir Hıristiyan elçiye her zaman tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu ifadelerle Straus ile Abdülhamid' in kişisel ilişkilerinin hangi boyutta olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Straus, ülkesine döndükten sonra politikayla ilgilenmeye devam etmiştir. Her zamanki gibi seçim kampanyalarında büyük bir istekle çalışan Straus, bu sefer Taft' a destek vermiş, özellikle İşçi ve Yahudi oylarını toplamada etkili olmuştur. Straus, her zamanki gibi, Yahudilerin ve yabancı ülke doğumluların oylarını çekebilecek bir "banka kartı" olarak görülmüştür.

XX. yüzyılın ilk yıllarında, Osmanlı Devleti kendi içinde bir rejim değişikliği yaşamış, bir anlamda yenilenmişti. Aslında Başkan Taft, İstanbul' a elçi olarak göndermek üzere başka isimleri düşünüyordu ama bu görev için en uygun isim Straus' tu. Çünkü 1909 Nisanındaki gelişmeler Türkiye konusunda deneyim sahibi birini zorunlu kılıyordu. Jön Türkler, Sultan Abdülhamid' i tahttan indirerek yönetimi ele geçirmişti. Straus, bu görevi, üçüncü kez memnuniyetle kabul etti. Çünkü o dönemde çok önemli bir bölgeye gönderiliyordu. Straus, yeni Türkiye'nin aydınlanma dönemine yardım edebilecek biri olarak görülüyordu. Her ne kadar Yeni Hükümeti deneyimsiz ve beceriksiz bulsa da destek verilmesi gerektiğine inanıyordu.

Yeni Hükümetin ABD ile olan ilişkilerinin gündemi geçen yüzyılın çözülmemiş sorunlarıyla doluydu. Ermeni olaylarının izleri henüz silinmemişti. Misyonerlerin şikayetleri de sürmekteydi. ABD' ye göçler devam ediyordu. Ancak ABD Hükümeti de, İstanbul' da kurulmakta olan Yeni Hükümete destek verilmesini uygun buluyordu. Yeni Osmanlı Hükümetinin eğitim, vatandaşlık ve misyonerler hakkındaki yaptıkları açıklamaları ve ülkeyi geliştirmek adına yaptıkları planları Amerikalıları tatmin edici düzeydeydi. Bu dönem Dolar Diplomasisini uygulamaya koyan ABD, Meşrutiyetin ilanı ile ikili ilişkilerin siyasi ve sosyal boyutlarına yansıyan olumlu havanın ekonomik alanda da etkili olmasını umuyordu. Büyük umutlar bağladıkları Chester Demiryolu Projesi böyle bir ortamda gündeme gelmiştir. Bu projenin kabul edilmesi için her şeyi göze alan ABD hükümeti, iki ülke arasında yaşanan eski sorunları rafa kaldırılmaya bile razıydı.

Hayatı boyunca ticari ilişkilerden özellikle uzak durmaya çalışan Straus, doğal olarak, ABD' nin bu yeni Dolar diplomasisine de karşıydı. Kendisinden resmi bağlantılarını kullanarak ülkesi adına maddi çıkar sağlaması istendiğinde zor durumda kalan Straus' un hayatının bu kısmı tamamen onun karakteriyle ters düşmektedir. Bu anlamda Taft Hükümet ile sorunlar yaşayan Straus, Chester Projesi başarısızlıkla sonuçlandığında, bu durumun tek sorumlusu olarak gösterilmiş, bu da Straus' un elçiliğinin sonu olmuştur. Ancak her zamanki gibi yine Straus istifa etmiştir. Aslında "Osmanlı Mirasından" pay almaya çalışan ABD, diğer Avrupalı güçler özellikle Almanya tarafından pek dostça karşılanmamış, siyasi baskılar kullanılarak, Chester Projesinin önü kesilmiştir. Straus' un sözleriyle, bu projenin başarısızlığında, ABD Dışişleri Bakanlığı' nın tüm ağırlığını göstermemesi de etkili olmuştur.

Özetle, eğitim ve kişisel hakların korunması konularında “en doğru adam” olarak kabul ettiğimiz Oscar Straus için ticari ilişkiler söz konusu olduğunda aynı şeyi söylemek biraz zor. Yine de, kendi ülkesinin çıkarlarını sonuna kadar savunan ABD Elçinin, Osmanlı-ABD ilişkilerini de dostluk sınırları içinde tutmak için büyük bir titizlikle çalıştığını söylemek gerekir.